

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 34 (458) 26.08 – 1.09.2016 р.

www.tyzhden.ua

«Творча руйнація».
Спецпроект
Віталія Мельничука

Андрій Парубій про захист незалежності,
«старих професіоналів» і «нові обличчя»

Павло Клімкін про пріоритети української
дипломатії, інвестиції та міжнародну безпеку

СКРОМНА ЧАРІВНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЕЛІТ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

ОТРИМАЙ ШАНС
НАВЧАТИСЯ
В НАЙКРАЩИХ
ДЕРЖАВНИХ
УНІВЕРСИТЕТАХ ЧЕХІЇ

ЧЕСЬКИЙ
ЦЕНТР – ВМІННЯ
ПОРОЗУМІТИСЬ

ЧЕСЬКИЙ ЦЕНТР
ČESKÉ CENTRUM

при Посольстві
Чеської Республіки
в Україні

МИ
ПРОПОНУЄМО:

Ви можете
опанувати мову
від рівня А1 до В2

Курси починаються
щороку в квітні,
вересні та січні.

Групи до 9 осіб
Курси чеської мови різних рівнів
Професійні викладачі / носії мови
Знижки та бонуси
Знижка на складання
Сертифікованого Іспиту
Бібліотека
Безкоштовний розмовний клуб
Освітні та культурні заходи

Сертифікований
іспит з чеської мови
CCE на рівні

A1 / A2 / B1 / B2 / C1

Вам потрібен сертифікат про знання чеської для роботи, навчання чи візи? Складіть сертифікований іспит на знання чеської мови, що визнається у всьому світі! Ми єдині, хто приймає CCE в Україні у співпраці з Карловим університетом в Празі. CCE проходить двічі на рік, у грудні та березні. Вам не доведеться складати іспит повторно, адже сертифікат не має часових обмежень у дії.

КУРСИ
ЧЕСЬКОЇ
МОВИ ^{З НОСІЕМ!}

ВИВЧАЙ
МОВУ
З НАМИ!

КИЇВ / ЛЬВІВ / ХАРКІВ / ДНІПРО / ВІННИЦЯ / ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

KYIV.CZECHCENTRES.CZ

АДРЕСА:

вул. І. Франка 24а,
офіс № 1, Київ 01030

+38 044 230 29 64

+38 095 687 31 58

semenova@czech.cz

cckiev@czech.cz

kyiv.czechcentres.cz

facebook.com/cz.kyiv

ТЕМА НОМЕРА

- 4 Без пророка у своїй вітчизні
Чого бракує українським політикам
- 7 Юрій Макаров про етику лідерів
- 8 У приємках
Якою мала б бути якість еліт
- 12 Едвард Лукас про те,
як протистояти путінізму
- 13 Катерина Барабаш
про початок справжньої
української незалежності
- 14 Від автономізму до державності
Як аристократи й різночинці
йшли до усвідомлення української
самостійності
- 20 Андрій Парубій:
«Якщо ми втратимо державу,
не буде де боротися з корупцією»
Спікер Верховної Ради
про зміну поколінь
у політиці

- 22 Україна Гідності: момент істини
Павло Клімкін про суспільні
та зовнішньополітичні
пріоритети
- 24 У режимі неритмованого часу
Як формувались уявлення
французів про Україну протягом
25 років

СПЕЦПРОЕКТ

- 27 «Творча руйнація»
Віталій Мельничук про побудову
України як держави з відкритим
доступом

ЕКОНОМІКА

- 44 Відстань не перешкода
Чим цікаві Україні ринки країн
Південно-Східної Азії

- 48 Хайтек ближче до передової
Які ноу-хау вітчизняного
виробництва доступні
українським військовим
уже сьогодні

СУСПІЛЬСТВО

- 50 Велика залежність:
будьонівка й віночок
Як співіснує удаваний і справжній
патріотизм на звільненому Донбасі

- 52 Танці в п'ятні
Що означають кадрові
перестановки в Кремлі

- 54 Тихе дозволене волевиявлення
Чого чекати від виборів у Росії

- 56 Недружність націй
Майкл Бініон про те, як Британії
зберігати міжнародну вагу після
Brexit

- 58 Інтеграційна паніка
Як німецькі політики пропонують
боротися з тероризмом

- 59 Політ фантастичний
Як «роботи-пілоти» змінюють
авіацію і наземний транспорт

КУЛЬТУРА

- 60 Біля вулкана, але серед своїх
Чим живе сучасний Еквадор
щоденники окупації

- 64 Допомога
Як ділять гуманітарку в Луганську

- 65 «Обдурили!»
Які шахрайські схеми панують
у «ДНР»

P. S.

- 66 ОНУХ про молодих захисників
«музею Леніна»

Тиждень

№ 34 (458) 26.08 – 1.09.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Віталій Рибак, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ № 18119-6/919 ПР
від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-1793
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 24.08.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

ТЕМА: ВИКЛИКИ ДЛЯ ЕЛІТИ

Без пророка у своїй вітчизні

Дмитро Крапивенко

Курсі на четвертому університеті я намагався влаштуватися на постійну роботу в одну зі столичних газет (зізнаюся щиро: аж ніяк не найпопулярнішу). Редактор, експресивний чоловік років 40, охочий до розмов про масонів та «сіоністську змову», вирішив із порога дати мені відповідальне завдання: «А напиши-но про те, чи стане Ющенко українським Мойсеєм» (надворі був 1999 рік). Я мовчки кивнув, але більше не повертався до тієї редакції. Із двох причин: по-перше, не вмію стримувати сміх, коли слухаю конспірологів, по-друге, вивищення нехай навіть успішного, як здавалося, й прогресивного прем'єра на рівень біблійного пророка, за яким беззастережно має піти ціла нація через моря та пустелі, ще тоді здавалося мені більше годящим для художньої літератури не найвищого ґатунку, аніж для журналістської роботи.

ФОТО: СТАНІСЛАВ КОШКО

Час розставив усе на свої місця, і неповносправний «Мойсей» закінчив свою політичну кар'єру з рейтингом близько 2%. Але пошук пророка у своїй вітчизні не минув. 19 січня 2014-го пам'ятаю в усіх деталях. Майдан, мороз береться дедалі сильніше, людське море, у якому тут і там трапляються хлопці, зовсім не подібні до адептів ненасильницького спротиву, екіпіровані як до вуличних боїв, — саме вони за кілька годин змінять хід історії, а тоді з трибуни закликали до «ще рішучіших дій», себто до ще більш масової мирної ходи Києвом на День Соборності. У натовпі цей заклик оплесків не зірвав, натомість лунало: «Ліде-ра! Ліде-ра!». Людям усе ще бракувало того одного, хто візьме всю відповідальність на себе і спрямує народ на повалення вже цілком оформленої диктатури. Але, як виявилось, нікого спрямовувати не довелося. Навпаки, ті, хто звався політичною опозицією, всіляко намагалися вгамувати «провокаторів» і йшли на переговори з тими, кого згодом оголосять у міжнародний розшук. І вся дальша історія включно з виборами президента й перемогою на них Петра Порошенка — це не пошук пророка, а просто усвідомлена необхідність легітимізації державних інститутів перед загрозою вже невідвортної війни.

У ХХІ СТОЛІТТІ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КРАЇНІ НЕ ПОТРІБНІ ВОЖДІ, ПРОРОКИ Й АПОСТОЛИ, ДОСТАТНЬО ПРОСТО ВІДПОВІДАЛЬНИХ ЛЮДЕЙ. ТАКИХ БРАКУЄ СЕРЕД ТИХ, КОГО ПРИЙНЯТО НАЗИВАТИ ЕЛІТОЮ

У 25-ту річницю Незалежності важко втриматися від пафосу, але у ХХІ столітті в європейській країні не потрібні вожді, пророки й апостоли, достатньо просто відповідальних людей. Таких не бракує на фронті, серед громадських активістів, але очевидний дефіцит серед тих, кого прийнято називати елітою. Настільки очевидний, що навіть у своїй урочистій промові до Дня Незалежності Петро Порошенко визнав необхідність «спокутувати гріхи еліти»: популізм, меркантильність, «стратегії», що не сягають далі найближчих виборів. Щоправда, не уточнив, у якій саме спосіб. Але хочеться вірити, що за християнською традицією з визнання гріха й має розпочатися справжнє каяття.

У постколоніальних державах і націях, що тривалий час залишалися бездержавними, еліта завжди була найуразливішим місцем. Але ми не вчора вийшли зі свого «егіпетського полону», реальні 25 років незалежності цілком зрівнянні з біблійними 40 роками. За такий період мала б сформуватися якісно нова еліта, але констатувати це сьогодні передчасно. Номенклатура перефарбованих компартійних функціонерів і «червоних директорів» породила ціле покоління діячів, дібрати визначення яким доволі складно.

Про «мальчиков-мажоров» співали ще радянські рокери наприкінці 1980-х. Годі очікувати від них якоїсь осмисленої і корисної для суспільства діяльності. Одинаки-ідеалісти, що

зі щирими намірами змінити життя на краще йшли в різні партії та структури, але швидко або застрягали в болоті української корумпованої бюрократії, або розчаровувались у країні, а то й людстві загалом. Політологам іще треба вивчити український феномен, коли за наявності нехай не бездоганної, але все-таки демократії в країні протягом чверті століття не виникло жодної справжньої політичної партії, яка мала б ідеологію, повноцінну мережу осередків по всій її території. Політикани всіх мастей і донині повторюють, що головна ідеологія — це добробут громадян, різниця лише в тому, що одні (їх тепер більшість) бачать інструментом досягнення економічного успіху європейський вектор, а інші (тепер вони в меншості, але не полишають надії на реванш) — російський. Насправді для багатьох тих, кого суто із соціологічного погляду можна було б зарахувати до еліти, власний добробут і стабільність джерел отримання прибутку є без перебільшення єдиною зрозумілою ідеологією. Звідси і «гречка», банальний підкуп виборців, і «покращення життя вже сьогодні». Запити суспільства зовсім інші: попри важкі економічні умови 1990-х, численні кризи й зубожіння останніх двох років, усі соціальні потрясіння в Україні відбувалися не через брак хліба. Люди і в 1991-му, і в 2004-му, і в 2016-му вимагали справжньої незалежності, справедливості й відповідальності еліт. Ті, хто стояв на чолі цих повстань, мали хвацький вигляд на барикадах, але зовсім губились у владних коридорах. Це бачимо й зараз: багатьом молодим політикам, які ще не втратили довіри суспільства, комфортніше на мітингах, пікетах, у парламентських «рукопашних», ніж за стосами паперів, у комітетах Верховної Ради, за розробкою законопроектів. Звідси й «пакетні голосування», виправдання постфактум та решта «гріхів» української еліти.

У річницю Незалежності цитувати Леніна ніби й не комільфо, але знайти щось актуальніше за його «учитись, учитись і ще раз учитись» у революційній країні важко. Більшість прорахунків нашої еліти — саме від тотальної неосвіченості. Питання не в якості й кількості дипломів у тих, кому ми делегуємо право управління державою. Скільки наших чиновників, які говорять про нову економіку, четверту промислову революцію, глибоко розуміє значення цих термінів? Скільки депутатів складе залік на знання Конституції? Скільки з них знається на Регламенті ВР? Що й казати, коли представники нашого політичного класу стають героями табloidів не рідше за зірок шоу-бізнесу. Адже кричущий несмак — це теж від браку повноцінної освіти. А освіта й виховання справжньої еліти — це не круті «тачки» під Інститутом міжнародних відносин, не «елітарні» школи із захмарними цінами на навчання, а передусім мотивація до підвищення власного інтелектуального рівня. Пlius відповідальність. Титулів і довідок про шляхетне походження нині не потрібно. Нехай Михайло Гаврилюк, що читає Конституцію в порожній парламентській залі, буде не пародією, а наочною агітацією для еліти, яка справді має спокотувати свої гріхи перед суспільством. ■

Елітне дзеркало

Юрій Макаров

Роки три тому всі або майже всі погоджувалися: нічого не буде, не той народ. Неправильний. Сьогодні хай не всі, але багато хто з нас позіхає: нічого не буде, не ті еліти. Не ті. Слово «еліта» (точніше «еліти», у множині) за останні роки зазнало еволюції. Раніше воно вживалося хіба що у тваринництві/рослинництві: «елітна пшениця», «елітний бичок». Потім у побуті трохи наблизилося до сучасного розуміння, хоча й у специфічному вигляді: «елітна квартира», «молоді дівачата для елітних панів» і навіть (увага!) «елітний секонд-хенд» — їй-Богу, не жарту! Згодом нарешті начиталися Гаєтано Моска та Вільфредо Парето й офіційно визнали бісову очевидність, що не всі в суспільстві мають однакову вагу, не всі однаково слухають, не всі однаково впливають на прийняття рішень.

Поняття умовне: належність до правлячого класу чи лідерів думок не гарантують ані батьки, ані гроші, ані освіта, ані IQ. Поняття мінливе: сьогодні він еліта далі нікуди, а завтра вже в Москві або Ростові (або на Лук'янівці). І навпаки: сьогодні він ніхто, безробітний, дрібний підприємець, а завтра активіст і визначає шляхи боротьби з корупцією в державі. Тут жодні правила не працюють: Леонідові Кучмі, здавалося б, залишалося хіба що виправдовуватися й писати мемуари, але, хай там як ми до нього ставимося, це ж його відрядили до Мінська міряться нервами з ляльководами та маріонетками! Заради справедливості згадаймо ще Євгена Марчука.

Отже, нині українські decision maker'и не гідні свого народу, вони надто зажерливі, короткозорі й безвідповідальні. Через них усі негаразди. Спробуйте заперечити.

А от я спробую! Тільки тут доведеться намацати тонку межу між спокусливим гаслом Don't generalize і правилами формальної логіки, яка без операції узагальнення неможлива. Але спочатку посилення на тих, кого можна зарахувати до еліт безумовно, за визначенням. Днями Левко Лук'яненко та Олександр Пасхавер синхронно в різних місцях, незмовляючись, висловили схожі думки: не мала Україна шансу пройти еволюційний шлях від УРСР до нинішньої модерної (гарзд, майже модерної) нації за ту чверть століття, яку нам було відведено історією. Соціум так швидко не змінюється. Деінде (не вказуватимемо пальцем) цього не відбувається взагалі, тож нам іще пощастило з народом, як і було сказано.

Є, щоправда, один звабливий шлях: освічений монарх. Диктатор, який, ухопивши за шкірку, допровадить до раю. Раніше тужили за Піночетом, нині так часто згадують про Лі Куан Ю, що аж тягне на китайську локшину. Перепрошую, але доведеться вдатися до самоцитування. По-перше, для багатьох співвітчизників зна-

менитий сінгапурський реформатор виступає латентним субститутом Сталіна. По-друге, покажіть мені когось із наявного політикуму, кому ви погодилися б довірити країну в тимчасове керування, бажано ще й так, щоб воно гарантовано не перетворилося на тривале користування. Тобто все одно повертаємося до проблеми еліт.

Ну як тут утриматися від банальностей? У нас не кастове суспільство, немає ані спадкової аристократії, ані кланової армії як гаранта стабільності (як у Єгипті чи до часу в Туреччині), соціальні ліфти хоч і поламані, але якось іще працюють. Наш правлячий клас за станом розвитку конгеніальний цілому населенню, він є точним зліпком не якоїсь проактивної, проєвропейської частини, а цілої маси українців як вона є. Для того щоб він суттєво випереджав середній стан мізків по патлаті, потрібно повернути до порядку денного першочергові завдання.

НЕ МОЖНА ПОКЛАДАТИСЯ ЛИШЕ НА БАТЬКІВСЬКЕ ВИХОВАННЯ Й ЦІННОСТІ, ЗАШИТІ В НАЦІОНАЛЬНУ КУЛЬТУРУ. ЯКЩО БАЗИСНІ УМОВИ ПРОВОКУЮТЬ ЩОДЕННЕ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНУ

Для початку ліквідувати інститут заліков із купюрами й дисертацій, здертих на 75%. Це важко, але не неможливо. Без освіченості й освіти, яку забезпечують не вчорашні ПТУ, а сучасні університети, інтегровані у світовий інтелектуальний процес, немає взагалі про що говорити.

Далі слід зробити так, щоб башибузуки в балаклавах не вибивали двері в офіси компаній, інакше найпрофесійніші, найбільш мотивовані, найталановитіші українці й надалі пачками залишатимуть Батьківщину в пошуках кращої долі та кращої прокуратури. Нарешті, як доповнення до попереднього пункту (і це, власне, головне завдання): виростити, випестити той клас дрібних підприємців, вони ж відповідальні громадяни, які структурують націю. Виховати повагу до власності й власника.

Не можна покладатися лише на батьківське виховання й цінності, зашиті в національну культуру. Якщо базисні умови провокують щоденне порушення закону, жодна етика — ані протестантська, ані православна, ані якась там іще язичницька — не домінуватиме серед верств, які постачають країні лідерів. «Вони» — це ми, які ще запитання?

А ви давно отримували плату в конверті? ■

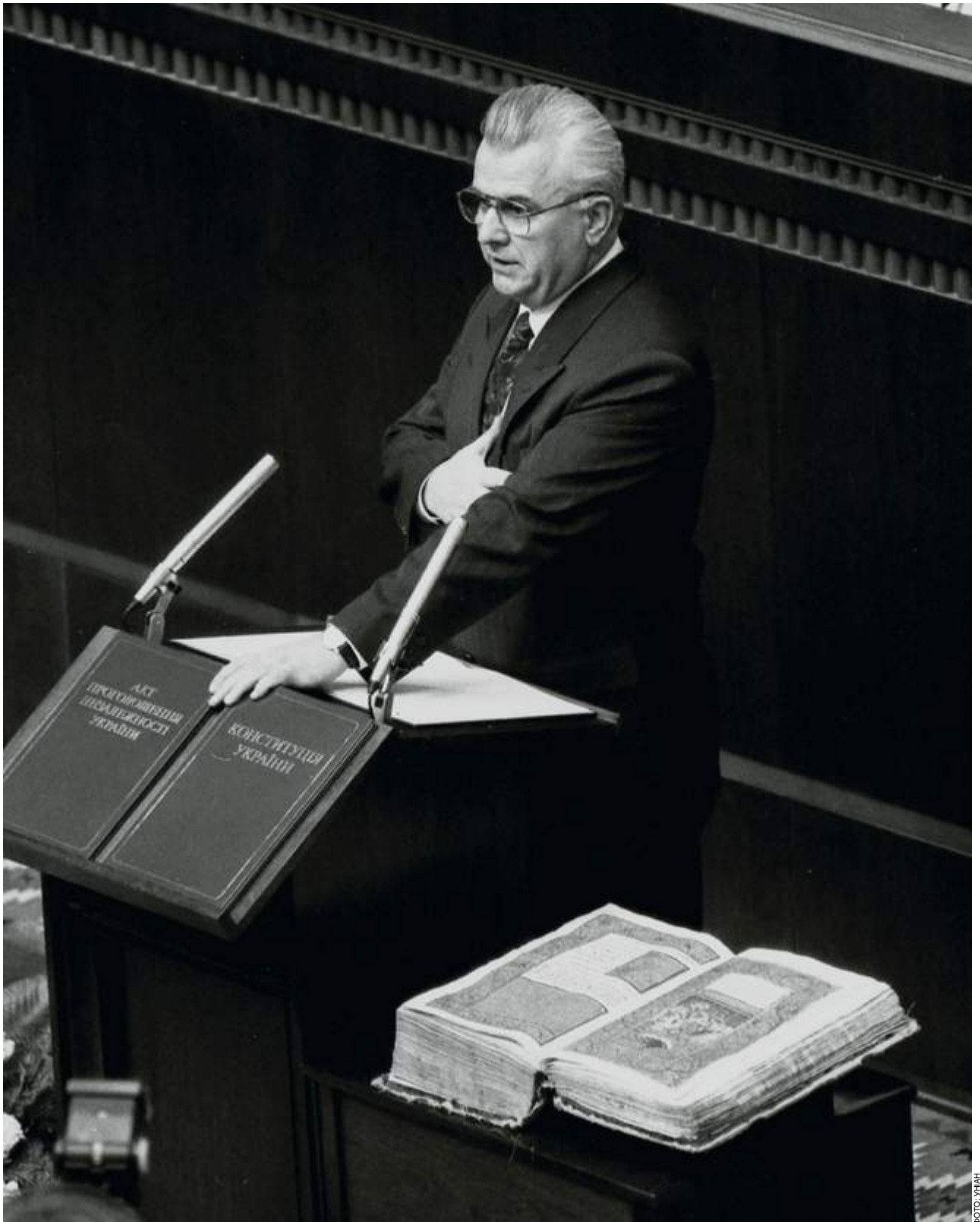

ФОТО: УНАН

«Оксамитова» незалежність. Від 1991 року Україна не пішла шляхом Східної Європи, де до влади прийшли лідери національно-демократичних рухів. Ми рухалися в пострадянському кільватері, де вчорашні перші секретарі прагнули приміряти на себе роль батьків нації. Ця модель прижилася в азійських республіках і навіть у Білорусі, в Україні вона виявилася нежиттєздатною

У приємках

Ігор Лосєв

Етос служіння як головна ознака профпридатності «верхів»

25-та річниця юридично незалежного існування Української держави є нагодою замислитися, а чи був цей період, що розпочався в 1991-му, періодом позитивних трансформацій і національного поступу, чи це, як висловлювався Нечуй-Левицький, «пропащий час»? Доба змарнованих шансів і нехтування сприятливими комбінаціями історичних обставин... Чи вийшов «корабель», що зветься Україною, в оперативний простір цивілізації, чи сів на болотяну мілину? Неминуче виникають питання до людей, які стояли й стоять на капітанському містку цього «корабля», які проклали йому курс і контролювали його кермо, себто до тих, кого заведено називати елітою...

Колись радянські марксистки дуже полюбляли розмірковувати про роль особистості в історії. Вони визнавали велике значення історичної особистості, проте загалом у них виходило так, що вирішальний вплив усе ж належить масам, класам, групам тощо. Однак досвід показує, що нерідко долю цих великих спільнот визначають окремі люди з їхніми особистими специфічними якостями. Якщо на чолі нації волею історії опиняється Вацлав Гавел чи Лех Валенса, то це один шлях розвитку, а якщо сірі номенклатурні бюрократи на кшталт Кравчука та Кучми, то це зовсім інший шлях, і явно не розвитку, а радше блукання в соціальних хащах.

Еліти спрямовують енергію нації або на великі звершення, або в нікуди. Здається, у випадку України є всі підстави говорити про другий варіант. Звісно, тут ідеться не про людські одиниці, а про групи осіб, що стоять за спиною лідера й з'єднані з ним попереднім досвідом і спільною діяльністю. Сильна, цілеспрямована особистість (а тим більше ціла верства таких) може змінити негативний вектор суспільного руху навіть за вельми несприятливих умов. І навпаки, примітивна, морально розкладена, слабка особистість та її оточення здатні провалити все, коли країна, здавалося б, приречена на успіх і цьому немає альтернативи. Це ми й спостерігаємо в Україні після 1991 року, після Помаранчевої революції та після Революції гідності, коли величезний потенціал народної активності творення було бездарно змарновано, коли «вожді» замість того, щоб рятувати та реформувати Україну, кинулися грабувати «обоз» попередніх керівних злочинців і нездар. Країні ці особисті особливості нових (а фактично

старих, бо влада й опозиція в нас — то сполучені посудини) начальників коштували Криму й частини Донбасу...

Сьогодні ми маємо державу, економіка якої працює на кілька десятків родин та їхню політичну, ідеологічну, правову й інформаційну обслугу, на вузьку верхівку, яку за духом і мисленням важко назвати українською. Вона живе з українським суспільством паралельним життям, щороку відправляючи за кордон в офшори мільярди доларів, які потім Україна змушена принизливо випрошувати в західних благодійників. Ця «еліта» нагадує радше купку окупантів, котрі залюбки використовують українську націю та державу задля власного збагачення й гедоністичної самореалізації. У цьому сенсі економіка України не є національною, такою, що працює на мільйони українців. На жаль, усі 25 років номінальної незалежності ми не можемо позбутися номенклатурно-олігархічного характеру її функціонування, її зорієнтованості на інтереси злодійкуватої бюрократії від сільради й районної адміністрації до найвищих кабінетів Києва і того клубу мільйонерів, що називається «Верховна Рада».

**СПРАВЖНЯ ЕЛІТА ФОРМУЄТЬСЯ В БОРОТБІ,
У ВАЖКИХ ВИПРОБУВАННЯХ, В ОСОБИСТОМУ
РИЗИКУ Й ЖЕРТВАХ В ІМ'Я ВИЩОЇ МЕТИ,
А НЕ В БЮРОКРАТИЧНИХ ЧВАРАХ
І ФІНАНСОВИХ ОБОРУДКАХ**

Феноменальна продажність наших політиків пов'язана не тільки з браком міцних моральних засад у більшості «народних обранців» і браком національної самосвідомості, а й із тим прикрим фактом, що в Україні не відбулося відокремлення бізнесу від влади, а влади від бізнесу. Тому в нас бізнес (в особі олігархів включно з президентом) став владою, а влада перетворилася на прибутковий бізнес, де посади конвертуються в гроші, а гроші в посади. Український парламент нагадує чи то ринок, чи то біржу, на якій ділять владні повноваження, фінансові потоки, ще не розкрадене державне майно тощо. Якщо вдається до біблійних алюзій, торгівців таки ж доведеться виганяти з храму...

А поки що, навіть після Революції гідності, знову воюють між собою фінансово-промислові угруповання, клани, що нагадує часи

Батьки олігархату, федералізму і багатовекторності. Всі пастки сучасності, з яких не може вибратись Україна, були майстерно розставлені за часів Леоніда Кучми. Не випадково він і колишній глава його Адміністрації Віктор Медведчук стали ключовими дійовими особами «мінського процесу»

феодалного розбрату в Середньовіччі, а українська політика, держава, медіа та й суспільство загалом змушені ці чвари обслуговувати. Навіть після Майдану не відчувається припливу свіжих, патріотичних, конструктивних сил в українське політичне життя. Це тому, що в нинішній кадровій політиці влади та її союзників зберігаються традиції часів кучмізму: корупція, непотизм (кум — брат — сват — зять), закритість, побоювання нових, конкурентоспроможних кадрів, та сама клановість тощо.

Тим часом якість еліт — це якість історичної долі нації. Якщо не буде знайдено механізм швидкої та якісної ротації еліт, у нас раз по раз втілюватиметься в життя біблійна мудрість: «Сліпі вожді сліпих, і якщо один сліпий поведе другого, то обидва впадуть у яму». Нинішні «еліти» в Україні (незважаючи на суто формальні, кількісні відмінності між ними) вже 25 років водять українців «від ями до ями», позбавляють націю будь-яких шансів на гідне майбутнє. Тому на запитання «Яка еліта потрібна Україні?» можна відповісти: «Така, що була б абсолютним антиподом нинішній, була б геть не подібна до неї, виступала б її історичним запереченням». Влада, що 25 років керує Україною, дала чудовий приклад, якою не повинна бути професійна, патріотична і порядна влада. Отже, негативне визначення вже є.

Сучасна кадрова політика в Україні не залишає надій на оновлення верхівки українського суспільства. Та примітивна, егоїстична, денаціоналізована «еліта», що бездарно й неефективно керує країною нині, намагається за будь-яку ціну увічнити себе при владі, стати нашою спадковою аристократією, не маючи для того жодних моральних, інтелектуальних і професійних підстав. Закритість «еліти» для широких верств суспільства, використання економіки й державних механізмів задля забезпечення інтересів вузького кола привілейованих осіб сприяють відчуженню українського народу від держави, яку йому важко вважати своєю...

Нова українська еліта повинна бути носієм етосу служіння, коли задоволення дістають не від хабарів, крадіжок із державного бюджету та різноманітних корупційних схем, а від відчуття шляхетного служіння своїй країні, особливої відповідальності за неї, власної державно-політичної обраності. У своїй основі це лицарський етос давньої Європи...

Наприкінці ХХ століття міністром оборони Сполучених Штатів став такий собі містер Карлуччі, який прийшов на урядову посаду з бізнесу, де заробляв набагато більше, ніж у міністерстві. Коли журналісти запитали його, чи варто було міняти роботу на менш прибуткову, містер Карлуччі відповів: «Зате мої діти й онуки пишатимуться тим, що їхній предок був міністром оброни США!». Сьогодні про таку мотивацію високопосадовців у нас в Україні можна лише мріяти...

З етосу служіння випливають моральність і міцний, глибокий духовний зв'язок зі своєю Батьківщиною, коли Україна не буде для

Країна під ключ. Віктор Янукович мав здати державу «в лучшем виде». Завадив Майдан

елітаріїв лише місцем проживання та заробляння статків. Натомість нині в нас чимало людей із «верхів» мислять такими категоріями: «Моя Батьківщина там, де мої гроші». А де вони зберігають свої трудові мільярди, ми здогадуємося...

Є великі підозри, що всі механізми традиційної західної демократії (геть спотворені в Україні корупцією, медіа-проституцією, аморальністю політичної верхівки) нам нову еліту не сформують (досить лише поглянути, на що в нас перетворилися вибори). Тут має йтися про екстраординарні засоби. Справжня еліта формується в боротьбі, у важких випробуваннях, в особистому ризику й жертвах в ім'я вищої мети, а не в бюрократичних чварах і фінансових оборудках.

Драматичні події 2014–2016-го засвідчили, наскільки невдало, неефективно відповідає вища верства України на суворі виклики історії. Є всі підстави вважати, що такі виклики наприкінці нинішнього й на початку наступного років загрозливо нарастатимуть і ця слабка, зоологічно егоїстична та боягузлива верхівка їх не витримає.

Головне питання: як зробити так, щоб призерки українських псевдоеліт не стали призерками української державності? ■

Перемогти путінізм

Едвард Лукас

Протистояти путінізму за кордоном набагато простіше, ніж боротися з ним удома. Із нагоди 25-ї річниці невдалого путчу в Москві слід згадати про важливий урок для держав, які постали (а у випадку Балтії відродилися) після розпаду СРСР, а також для їхніх союзників.

1991 року ми святкували подвійну перемогу: крах імперії зла, яка поневолила наших сусідів і поставила Захід перед вибором між ядерною війною та поразкою, і падіння комунізму з його провальною економічною системою, яка реалізовувалася за допомогою політичних репресій.

Перша перемога, схоже, досі тримається. Росія не стала світовою суперпотугою. Її імперія, точніше сфера «жорсткого» впливу, поширюється тільки на території недолугих сатрапій: Абхазії, Південної Осетії, Придністров'я, «ДНР» та «ЛНР». В Азії її затьмарює Китай.

Узагалі Росія є регіональною загрозою і створює безлад. Але то радше тільки через слабкість Заходу, а не через силу росіян.

Друга перемога виявилася більш частковою. Правду кажучи, ніхто (і росіяни насамперед) не вірить, що соціалістична планова економіка ефективна. А от із викоріненням радянської політичної спадщини виявилася складніше. Однопартійна комуністична система, що ґрунтувалася на диктатурі пролетаріату, та інші марксистсько-ленінські догми зникли, проте їм на зміну прийшов каламутний коктейль зі слабких інституцій, безкарності заможних можновладців, усемогутніх служб безпеки, корупції та зневіреного й безсилового суспільства.

Міцно на підвалинах міжнародних стандартів політичної свободи стоять тільки три держави, що колись перебували за радянським кордоном: Естонія, Латвія і Литва. Те саме здебільшого можна сказати й про країни колишньої Організації Варшавського договору. Щоправда, в Угорщині та Польщі спостерігаються

тривожні віяння, близькі до путінізму: політизація системи юстиції, цькування політичних конкурентів, презирливе ставлення до незалежних інституцій і штучно розпалювана ксенофобія. Відлуння цих згубних тенденцій у кампанії Brexit та в президентських перегонах США змушує непокоїтися за політичне здоров'я інших країн.

І на тлі всіх цих наших слабкостей Росія дедалі більше використовує відверті й приховані інструменти проти нас: майстерно і зненацька. У нас здебільшого не дуже виходить протидіяти цій загрозі. США й Західна Європа потребують серйознішої культури безпеки: суспільствам наших країн потрібно більше обізнаності щодо актуальних небезпек.

Натомість колишнім поневоленим націям, які добре усвідомлюють небезпеку, загрожує інший момент: надто гостра реакція. Коли країна стикається з напливом пропаганди, виникає спокуса обмежити свободу ЗМІ. Небезпека диверсійної діяльності створює ризик підхопити шпигуноманію

**ВІДКРИТІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ
І РОЗМАЙТТЯ ПРИЗВОДЯТЬ ДО ПОМИЛОК,
ОДНАК ЦЕ КРАЩЕ, НІЖ СИСТЕМА,
ДЕ ВСЕ КОНТРОЛЮЄТЬСЯ ЗГОРИ
В ІМ'Я ЄДНОСТІ Й ПАТРІОТИЗМУ**

і допустити ерозію громадянських свобод. Якщо проти країни застосовуються інструменти економічної війни, спокусливим рішенням видаються дирижизм через субсидії, квоти, вибіркові податки тощо.

Не останньою чергою ці небезпеки актуальні й для України, де політичну культуру розідає безперервна війна на Сході. Боротьба з корупцією загальмувалася: Генпрокуратура у відкритому конфлікті з тими, хто, незважаючи на перепони, воює зі зловживаннями. Журналістів, які виконують свою роботу, тобто ставлять незручні запитання, виловлюють цікаву інформацію й оприлюднюють її, звинувачують у пособництві ворогу та співпраці з ним. Це не те, заради чого ризикували і віддавали життя мітингувальники на Майдані.

Озираючись на останні 25 років, пам'ятаймо, що конструктивні моменти напруження — це необхідна складова демократії. Ми, журналісти, чиновники, юристи, політики, бізнесмени, релігійні діячі, науковці й просто громадяни, граємо за однаковими правилами, хоч і в різних командах. Відкритість, справедливість і розмаїття завжди призводять до помилок і сум'яття, однак це краще, ніж система, де все контролюється згори в ім'я єдності й патріотизму. Якщо нагальна потреба протистояти путінізму підготує нас до путінізації наших власних країн, то перемогу російського лідера можна буде вважати такою переконливою, як проїзд його танків нашими столицями. ■

«Оголошення 19 серпня про те, що Михайл Горбачов, який відпочиває в Криму, «захворів», а його обов'язки перебирає віце-президент, пролунало як грім із ясного неба». Так спробу серпневого перевороту в Москві описував The Economist 24 серпня 1991 року. Того понеділка Горбачов мав повернутися до столиці СРСР із наміром наступного дня підписати новий союзний договір, який делегував майже всі значущі повноваження центральної влади республікам, а ті мали бути визнані «суверенними державами», як писало видання. У грудні 1991-го, після відставки Горбачова, у The New York Times вийшла стаття під заголовком «Радянська держава, народжена з мрії, вмирає». За словами автора, Країна Рад «обіцяла не менш ніж створення «нової радянської людини», безкорисливо відданої загальному благу, а закінчила знищенням ініціативи та духу людей, вселивши в багатьох відданих виключно горліці. Вона проголошувала нову гуманітарну ідеологію, але в її ім'я замучено 10 млн її ж таки громадян... Обіцяючи мир і свободу, вона створила найбільш милітаризовану та безжалюно поліцейську державу світу».

Сталкер нового часу

Катерина Барабаш

Було це рівно чверть століття тому. 20 серпня 1991-го. Я вийшла на вокзалі з потяга Москва—Київ, прибувши у своїх журналістських справах. У столиці тоді ще спільної батьківщини—Радянського Союзу—рвався до влади ГКЧП, навколо Білого дому ворухились і нервувалися тисячі й тисячі людей. Містом снували танки, схожі на понуру бутафорію. Москвичі здебільшого покинули роботу й оселилися поблизу Білого дому. Було страшно й весело.

Київ зустрів сонною тишею. Година дуже рання. Він ще не прокинувся. Я йшла тихим умитим Хрещатиком, дивуючись, що вулиці та площі не заповнені такими самими обуреними людьми, як у Москві. Адже нам тоді здавалося, що повинен сколихнутися цілісний світ. Але Київ спав. І проти моєї волі десь усередині мене заговорила погорда. «Ну що,—сказала вона,—дрімаєте, боягузи? Поки ми ризикуємо життям за вашу й нашу свободу, ви спокійно сопете в теплих ліжечках».

Минуло 25 років. Переглядаю кадри тих трьох серпневих днів, що забили останній цвях у труну СРСР. Вдивляюся у портрети Комаря, Усова та Кричевського—трьох юнаків, які загинули тоді перед Білим домом і навіть імена яких благополучно забули. Паралельно вмикаю відеозаписи Майдану з лютого 2014-го, читаю імена хлопців, котрі згуртувалися десь там у Небесну сотню, і згадую ту свою пиху, що була рано-вранці 20 серпня 1991-го. Тоді здавалося, ніби ми стоїмо на порозі нової ери, у якій не буде місця брехні й диктатурі. Ми думали, що перебуваємо на передньому краї Історії, що історія Росії, буремна, важка й вільна, тільки-но починається. Звідки нам було знати, що вона закінчилася, не розпочавшись? Що через два роки той-таки Білий дім буде обстріляний і стане символом повернення диктатури? Що мине 20 із гаком років—і українці сміятимуться з нас, безплатно пропонуватимуть уроки революції і розповідатимуть, як витягувати камені з бруківки?

Росія швидко запрягла, швидко поїхала і швидко зупинилася. Єльцин, здобувши кермо, навдивовижу скоро втратив інтерес до реформ, заклопотаний то Чечнею, то обстрілом парламенту. А потім було вже запізно. Україна тим часом, спостерігаючи за рухами сусіда, не поспішала. Хоча, на відміну від Росії, котра за 25 років змінила двох президентів (був, щоправда, ще один, але той виявився стовідсотковим фейком-дегенератом, після чого його понизили: нині він лишень прем'єр-міністр), перепробувала п'ятьох «лідерів нації». Останнє свідчить про нетерпимість до кепських керівників. Це ще з часів Гетьманщини, яка не визнавала маріонеток,—тієї самої української державності, якої, на думку більшості росіян, ніколи не існувало. Але остаточно з'ясувалося, що в Україні вся історія ще попереду, восени 2004-го, коли вся вона вирішила: ставленикам «старшого брата» президентами в Києві не бути! Це була перша репетиція новітньої історії вільної держави. І відбулася вона на очах усього світу.

Особливо пильнували, звичайно, з Росії: тут із ревностями розуміли, що сусід остаточно вирушив у вільне плавання. Чимало росіян кипіло: хто від злоби, хто від заздрощів, але в глибині душі всі дивилися на Україну як на сталкера. Росія, залякана, нерішуча, наїжачившись через вічний комплекс недооціненого генія, оточеного ворогами, все-таки не втрачала надії здихатися коли-небудь чекістсько-самодержавної влади й зажити в унісон із цивілізованим світом. Тільки треба було, щоб хтось показав приклад. У 2004-му перемогла Помаранчева революція. У Росії трохи злякалися, бо зрозуміли, що теж пора. Але за кілька місяців до того обрали Путіна на другий термін, і начебто було якось незручно одразу його вигнати. Вирішили тактовно почекати.

УКРАЇНА ПІШЛА ВПЕРЕД. У НЕЇ ПОПЕРЕДУ ЄВРОПА, БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ, РОЗБУДОВА СИЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ. ЇЇ БУДЕ ДУЖЕ ВАЖКО, ТРАПЛЯТИМУТЬСЯ ПЕРІОДИ ВІДЧАЮ, МОЖЕ, НАВІТЬ НОВІ МАЙДАНИ

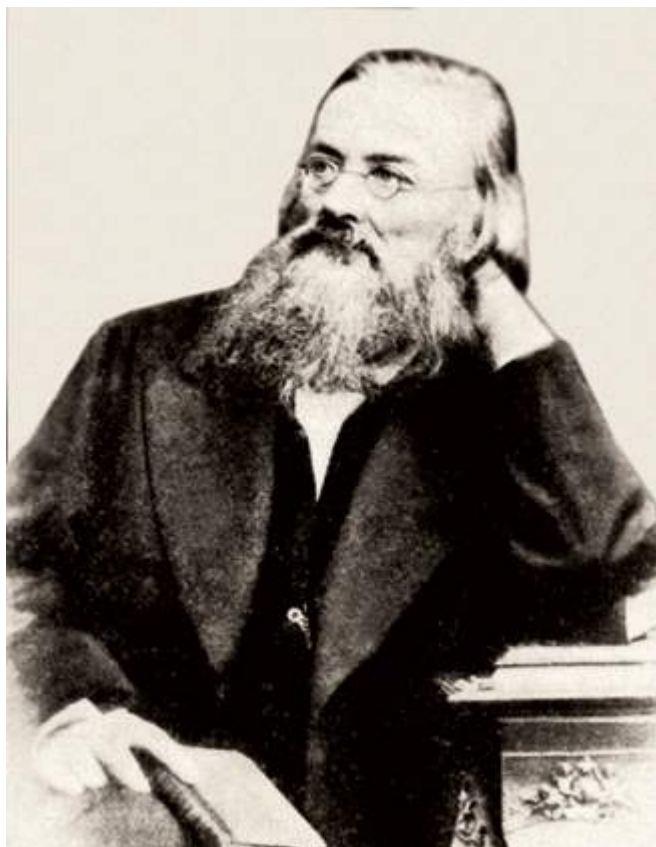
Почекали до 2011-го, вийшли ненадовго на Болотну, але замерзли й повернулися. А у 2013-му Київ уже зібрався підписувати Угоду про асоціацію з Євросоюзом. Росія уважно стежила за Євромайданом і дуже хотіла хоч якось долучитися, але тут саме почалися «посадки» через «болотну» справу, і зробилося страшно. Вирішили перечекати знову. У лютому 2014-го в Києві відбулася Революція гідності. Росія спостерігала знову з-за паркана, не наважуючись узяти приклад із сусідів: якраз стартувала Олімпіада, і знову було не з руки заважати гордості великоросів. А щоб «братній народ» не думав, ніби в РФ про нього зовсім забули, багато хто поїхав на Схід України з автоматом у руках.

Для однієї країни ця війна стала кінцем, для іншої—початком. Історія Росії завершилася. Принаймні тієї, що колись народжувала вільну думку, відкривала Срібний вік, давала світові геніальних учених і письменників. Історія Росії, що пробудилася було в серпні 1991-го, пригальмувала й зачаїлася. Сучасна цивілізація не дозволяє ходити на сусіда зі зброєю в руках—за це вона позбавляє країну духу свободи. Переділ світу закінчився давно. Його останній відгомони взяла на себе Україна. Об неї сьогодні ламає зуби Росія, що впала в маразм середньовіччя. Кусень так-сяк відгризла, але перетравити його вже не здатна: організм слабує. Намагається ще й інший шмат увірвати, кров'ю окроплює, гроші спускає туди, мов у бездонну бочку, але не тямить, що все вже марно й пізно. Україна пішла вперед. У неї попереду Європа, боротьба з корупцією, розбудова сильної держави. Її буде дуже-дуже важко, траплятимуться періоди відчаю, фрустрації, може, навіть нові Майдани. Але межу звірів, страху та байдужості вона залишила далеко позаду. По-справжньому історія України тільки-но починається. ■

Від автономізму до державності

Юрій Терещенко

Місце і роль еліт в українському суспільстві мають свою історію. Важливо, щоб ми добре завчили її уроки

Микола Костомаров і Пантелеймон Куліш. Українські поміщики-землевласники і народники-просвітителі

Укrajнська історіографія окреслює такі етапи національного відродження: дворянсько-шляхетський (1780–1840-ті); народницький (1840–1880-ті роки); модерністичний (від 1880-х). Перший, шляхетсько-дворянський, етап характеризується насамперед визначальною роллю нащадків козацько-старшинської верстви. Прагнення захистити «козацькі права і вольності» було основою опозиційних настроїв української аристократії до російської державної системи в Україні. Проте наше розуміння подальших етапів українського руху сьогодні потребує корективів.

ІСТОРИЧНА АРИСТОКРАТІЯ

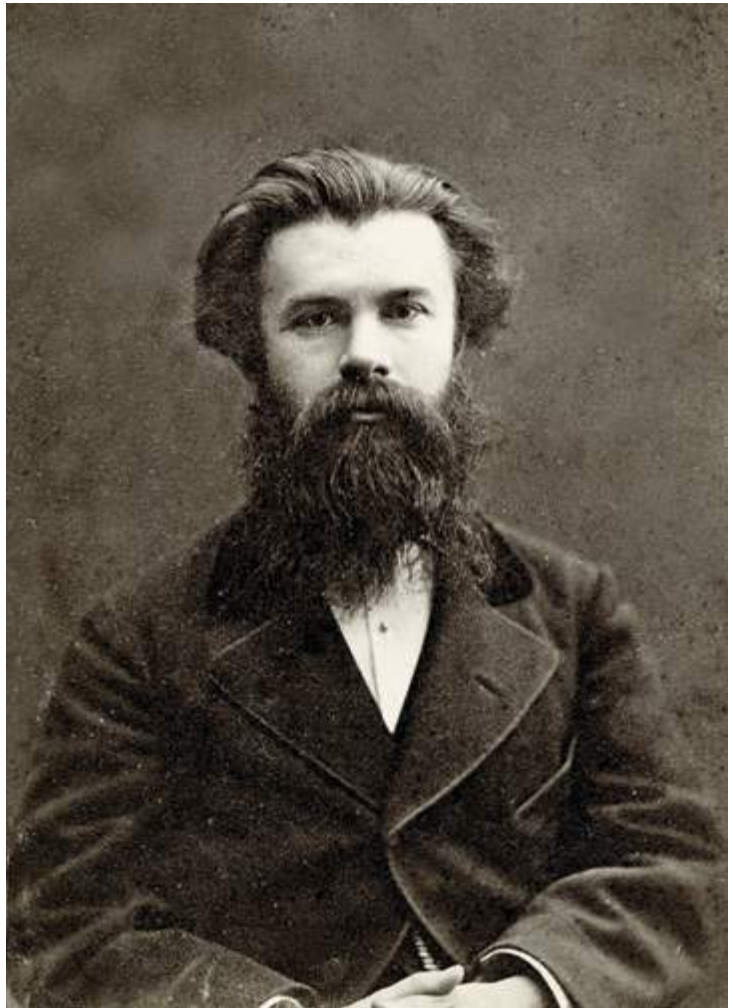
Згадаймо те бачення соціального підґрунтя українського руху, яке ще століття тому висловив В'ячеслав Липинський: українська історична аристократія відіграла вагомую роль не лише на дворянсько-шляхетському, а й наступних етапах. Липинський говорив про український «клас родових землевласників», які закладали «фундаменти під сучасне політичне й культурне відродження української нації», та гостро критикував українських націонал-демократів і соціалістів за їхнє намагання вивести українську аристократію за рамки новітнього націєтворчого процесу.

У XIX — на початку XX століття в численних українських аристократичних родинах як на теренах колишньої Гетьманщини, так і на Правобережжі та в західних регіонах України були спільні чинники формування і зміцнення «українськості». Значною мірою вони проявились у безпосередній включеності шляхти в господарську діяльність її спадкових володінь. Звісно, російська влада прагнула асимілювати Україну та знищити зв'язки українських еліт з основною масою народу. І значна частина нащадків козацько-старшинської верстви, української шляхти перетворилася на російське дворянство, «рабів з кокардою на лобі», за висловом Тараса Шевченка. Однак ця трансформація не була абсолютною і незворотною для багатьох українських аристократичних родин.

Усупереч намаганням царату перетворити Київ після придушення польського повстання 1830 року на форпост русифікаторської політики, місто стало органічним центром українського суспільно-політичного та науково-культурного життя, звідки ідеї національного пробудження ширилися на всі українські землі. У Києві бачимо ще на початку 1840-х гуртування національно свідомої молоді, серед якої виділялися історик Микола Костомаров, етнограф і письменник Пантелеймон Куліш, історик права Микола Гулак, етнограф Опанас Маркович, Василь Білозерський та ін. Невдовзі до них приєднався Тарас Шевченко.

Тісні зв'язки поета з представниками тогочасної української аристократичної верстви, з одного боку, зміцнювали національну поставу української аристократії, а з другого — стосункам із нею Шевченко значною мірою завдячує формуванням своїх світоглядних і суспільних позицій. Зокрема, Шевченкове «Чи діждемося Вашингтона з новим і праведним законом, а діждемося таки колись» має своїми витоками концепцію дворянських українських опозиціонерів на чолі з Василем Капністом, які у своїх діях орієнтувалися насамперед на приклад «американського сепаратизму» щодо Англії.

Саме намаганням Тараса Шевченка пробудити в української аристократичної верстви усвідомлення необхідності національно-визвольного чину, простягнути руку селянству заради спільної боротьби за визволення України і було продиктоване його «Послання до мертвих, і живих, і ненароджених земляків в Україні і не в Україні суцях». Шевченкове прагнення до утвердження в українському суспільстві національної єдності й примирення між українським панством і селянством, зокрема, базувалося на досить виразному соціокультурному підґрунті, яке мало своє історичне обумовлення. Ця певна близькість двох соціумів визначалася традиційним соціально-економічним спорідненням козацького й селянського землеволодіння, яке своє найповніше виявлення знайшло

Михайло Драгоманов. Європейський автономіст

ще в час Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького і протягом довгого часу існувало поряд. Органічні й розмаїті зв'язки багатьох українських дворянських родин із селянським середовищем свідчили, що їх безглуздо підміняти лише «класовою боротьбою» та абсолютизувати суперечності між обома класами-станами, як це робили російські марксиста та їхні українські послідовники.

БРАТЧИКИ, ГРОМАДІВЦІ І ХЛОПОМАНИ

У січні 1846 року в Києві постало таємне українське товариство — Кирило-Мефодіївське братство, яке вперше в історії українського суспільного руху висунуло низку політичних програмових завдань, спрямованих на визволення України й докорінну перебудову тогочасних суспільних відносин. Відсутність серед братчиків великих землевласників, аристократів, переважання середніх і дрібних поміщиків, урядовців, студентів, інтелігенції свідчили про істотні зрушення у визвольному русі, розширення соціальної основи його провідної верстви. Програмові документи Кирило-Мефодіївського братства »

Тарас Шевченко. «Козак оживе. Оживуть гетьмани в золотім жупані. Прокинеться доля...»

містили ідею відновлення Української держави. Можна стверджувати, що Кирило-Мефодіївське братство засвідчило виникнення першої модерної політичної організації, яка поставила своїм завданням національне визволення українського народу.

У цей самий час дедалі більших обертів набирає активність так званого українолюбства («українофільства»), започаткованого в 1830–1840-х роках. Загалом цим терміном окреслювалося дещо розмите суспільне явище, яке включало різні форми прояву любові до України як своєї Батьківщини серед вищих прошарків суспільства, інтерес до народного життя, народної творчості тощо. Михайло Драгоманов так відгукнувся про перший етап українофільства: «Промелькавши у 30-ті і 40-ві роки панське українофільство, наслідник, коли можна так сказати, «мазепинського». Тобто йдеться про українофільство насамперед в українському аристократичному середовищі. Його, за Драгомановим, змінив «новий період українофільства, вийшовший з Шевченка», який «означився різким демократичним духом (а се його сила і зародиш важнішої будучності...)».

Із другої половини 1850-х розпочалось оживлення громадської та культурницької праці українців. Спочатку в Петербурзі, а згодом і в низці міст України — Полтаві, Чернігові, Харкові, Києві — виникли «Громади». Громадівці ставили своїм головним завданням

піднесення культурного рівня українського загалу, зростання його національної свідомості. З цією метою вони опікувалися організацією українських шкіл, виданням книжок українською мовою, влаштуванням театральних вистав, концертів тощо.

Громадівський рух доповнило «хлопоманство», що виникло в середовищі спольщеної української шляхти Правобережної України. «Хлопомани» на чолі з Володимиром Антоновичем не поділяли поглядів шляхетського загалу на те, що відродження польської державності й відбудова історичної Польщі на українських землях поліпшать становище українців. Своім обов'язком вони вважали служіння народу, насамперед селянству (звідси «хлопомани»). Наголошувалося, що обов'язок освічених людей полягає в тому, щоб «ужити всіх сил, щоб дати народові змогу просвітитись, самоусвідомитись, усвідомити свої потреби й уміти їх заявити, одним словом, через свій внутрішній розвиток стати на той громадський ступінь, на який його становить закон...»

Отже, у центрі уваги нової української провідної верстви, яка втрачає свої класові прикмети й живе за рахунок літературної праці, — народ, якому властивий вищий розум, моральні чесноти і який уже сам по собі випромінює душевне багатство, що протистоїть владі, у тому числі й національній. Неправедній владі Пантелеймон Куліш, зокрема, протиставляв вічне добро народної душі, яка, на його думку, є єдиним реальним фактом історії, усе інше вартє осуду. Ось чому й українська історія, боротьба козацтва за державність не знаходять його позитивної оцінки. Національна місія українського народу полягає не в осягненні власної державності, а в пошуках найвищої правди. Як бачимо, здійснення політично-державницьких завдань іще Куліш виключав із суспільного процесу.

КОЗАЦЬКО-СТАРШИНСЬКА ЕЛІТА НЕ ВИРОБИЛА СВОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МОНАРХІЧНОГО КОНЦЕПТУ Й БУЛА ПОЗБАВЛЕНА ПОСЛІДОВНОГО БАЧЕННЯ САМОСТІЙНИЦЬКИХ ПЕРСПЕКТИВ УКРАЇНИ

Таке бачення було покладено в основу української народницької аполітичності, яка на довгі роки стала стрижнем суспільної позиції українського громадянства та його еліти. Для українського народництва лише селяни й прості козаки стали носіями українських національних рис. Аналізуючи історичне минуле, народники виключали аристократичну еліту (гетьманів, старшину, шляхту), трактуючи її як ворожу народові суспільну силу. Звідси на довгі роки негативна оцінка українською історіографією державницьких змагань доби Гетьманщини та її найбільш визначних діячів. Від 1860-х років народництво повністю

утвердилося в українському русі й поширило свої погляди на суспільно-гуманітарні дисципліни та літературну творчість. Народницька школа історіографії (Микола Костомаров, Борис Лазаревський, Володимир Антонович, згодом Михайло Грушевський) на довгі роки утвердила в українському суспільстві свій погляд на історичне минуле України, де домінують були насамперед стихійні рухи народних мас, спрямовані на задоволення соціально-економічних інтересів.

ЗАВДЯКИ МИХАЙЛОВІ ДРАГОМАНОВУ КОНЦЕПЦІЯ ТРАДИЦІЙНОГО УКРАЇНСЬКОГО АВТОНОМІЗМУ ПОЄДНАЛАСЯ З НОВІТНІМ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИМ ФЕДЕРАЛІЗМОМ І НА ДОВГІ РОКИ СТАЛА ПОЛІТИЧНИМ СВИТОГЛЯДОМ УКРАЇНСЬКИХ ЕЛІТ

Українські народники дали свою інтерпретацію поняттю «народ», яке вони отожднювали насамперед із селянством. Важливим психологічним підґрунтям скептичного ставлення до старшинської верстви був сповідуваний «комплекс провини» нащадків козацької старшини та української шляхти перед селянством і прагнення спокути. Тому й у традиційній тязі українського селянства до земельної власності, де воно конкурувало з російськими, польським та зденационалізованими українськими поміщиками, народники бачили боротьбу за національне визволення.

Як наслідок — поява в українському національному русі 60–70-х років XIX століття «різночинців» мала суттєвий нюанс: традиційний патріотизм нащадків козацької старшини вони доповнили соціальним радикалізмом, який культивувався не українськими, а російськими поступовськими колами.

НАРОДНИКИ І СОЦІАЛІСТИ

Поява народницької інтелігенції на суспільно-політичному обрії України не означала ліквідації ідеологічного впливу української шляхетської верстви. Ще в XVII–XVIII століттях козацько-старшинська еліта, не виробивши свого національного монархічного концепту, виявилася, зрештою, позбавлена й послідовного бачення самостійницьких перспектив України, а з перемогою старшинської аристократії над гетьманським монархізмом у суспільній свідомості остаточно утвердились ідеї козацького автономізму, а не державної суверенності. Ці ідеї отримали своє подальше життя в різних формах упродовж усього XIX — початку XX століття.

Відсутність власної монархічної ідеї в суспільній свідомості українців не означала, що їм були властиві одвічні республіканізм і демократизм. Зовсім ні. Неспроможність української еліти виробити національну монархічну концепцію і прищепити її українському суспільству, хоча такі спроби й були, створю-

Іван Франко. Вільний Каменяр

вала в суспільній свідомості прогалину, яку заповнював монархізм російський. Це й породило так званий принцип подвійної політичної ідентичності, де національні почуття химерно поєднувалися з вірнопідданством Російській імперії та російському монарху.

Попри суттєву національну трансформацію українського руху «народницької доби», пов'язану з участю в ньому «різночинних» верств, серед його чільних діячів та ідеологів залишалося чимало нащадків козацької старшини та українського шляхетства — носіїв традиційної української ідеології. Їх було багато й середпредставників так званих інтелігентських професій: професорів, земців, учителів, службовців, студентів тощо, які переважали поміж активістів українського руху.

Із розгортанням діяльності Михайла Драгоманова у громадівському русі починає формуватися радикальна течія. Політична доктрина Драгоманова не давала змоги молодому українському політикуму вирватись із цупких обіймів російського централізму й вийти на шлях творення самостійних політичних течій, а зрештою, позбавляла головної перспективи — необхідності послідовної боротьби за самостійну Українську державу. Концепція традиційного українського автономізму поєдналася завдяки Михайлові

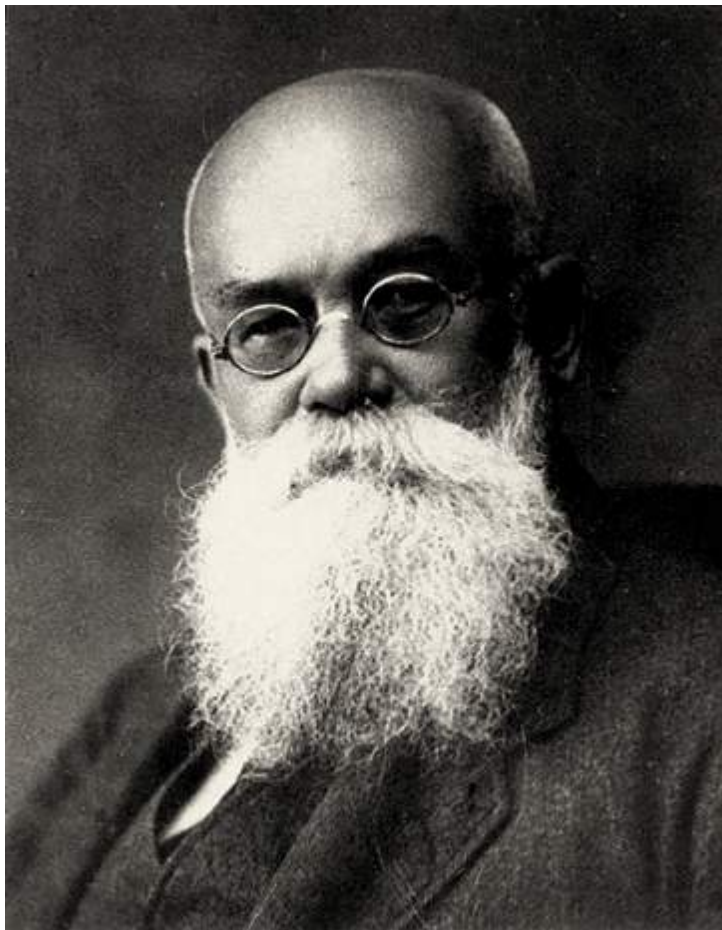

Драгоманову з новітнім західноєвропейським федералізмом у вигляді прудонізму, на довгі роки лягла в основу політичної програми українського руху і стала важливою рисою політичного світогляду української суспільної еліти.

ПОЯВА В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ РУСІ «РІЗНОЧИНЦІВ» МАЛА НЮАНС: ТРАДИЦІЙНИЙ ПАТРІОТИЗМ НАЩАДКІВ КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ ВОНИ ДОПОВНИЛИ СОЦІАЛЬНИМ РАДИКАЛІЗМОМ, ЩО БУВ ПРИТАМАННИЙ РОСІЙСЬКИМ КОЛАМ

Фактично Михайло Драгоманов продовжив автономістсько-федералістичну традицію попередньої аристократичної еліти й до кінця свого життя рішуче поборював «український сепаратизм». Він намагався переконати українських політиків зосередити свої зусилля на демократизації і федералізації Російської та Австро-Угорської імперій, що, на його думку, створило б умови для вільного національного розвитку українців.

Автономістсько-федеративне бачення місця України в системі Російської держави

Михайло Грушевський. Український учений, землевласник і переконаний соціаліст

було акцептоване українськими соціалістичними та ліберальними партіями, які від нього до кінця не відмовились остаточно навіть у час Національно-визвольних змагань 1917–1921 років. Тривалий час воно було суттєвою перешкодою на шляху усвідомлення українським суспільством необхідності власної незалежної держави. Потрібна була «справжня революція супроти народницького світогляду», як зазначав В'ячеслав Липинський, щоб вивести український рух із глухого кута хибних уявлень про перспективу майбутніх відносин між Україною і Росією.

З усвідомленням необхідності самостійної держави в українстві посилювалося розуміння того, що Україна має розвинути класово диференційовану структуру як передумову оптимального національного й державного існування. На зламі XIX–XX століть уже було не достатньо «хлопоманства» Володимира Антоновича і простого сповідування народницьких ідей. Потрібна була повноцінна участь вищих суспільних прошарків в українському русі з їхнім політичним досвідом і здатністю до державотворчої праці. Попри монополні позиції в українському русі ліберальної демократії та соціалістичних течій, еволюція шляхетсько-дворянського стану продемонструвала прагнення до розвитку правого консервативного крила й подолання, за висловом В'ячеслава Липинського, «смертельної одиниці нації». Згодом, у 1918 році, реалізація консервативними силами проекту традиційної національної державності стала ланкою загальноєвропейського процесу консервативної революції, реакцією на торжество породженого XIX століттям лібералізму, прибраного в новітні демократичні шати після завершення Першої світової війни.

I, НАРЕШТІ, САМОСТІЙНИКИ

Кінець XIX — початок XX століття пов'язаний із суттєвою трансформацією політичної еліти й появою в її середовищі виразних самостійницьких тенденцій. Розпочався процес творення незалежних українських політичних партій та організацій, причому він відбувався майже одночасно й у Великій Україні, й на Галичині. У 1895 році чільний діяч Української радикальної партії Юліан Бачинський опублікував свою працю «Ukraina irredenta», яка стала маніфестом українського державного самостійництва. У Великій Україні виникає таємна організація під назвою «Братство тарасівців», яка вважає своїм ідеалом незалежну Українську державу й наголошує не на соціальному, а на політичному визволенні України. Важливим етапом у формуванні української політичної еліти стало утворення в лютому 1900 року в Харкові Революційної української партії (РУП). У її середовищі сформувалася ціла низка діячів самостійницького світогляду, висловленого у програмовому документі РУП — брошурі «Самостійна Україна», яка критикувала діяльність попередників РУП та містила заклики до боротьби за державну самостійність власними силами.

В'ячеслав Липинський. Ідеолог українського консерватизму

Саме із цією працею пов'язується зародження політичного націоналізму у Великій Україні. Однак, попри зростання самостійницьких настроїв в українському русі, позиції прихильників «єдиного фронту» з російською революційною демократією залишалися надзвичайно впливовими.

На початку 1902 року від РУП відкололося її національно-радикальне крило, яке утворило окрему Українську народну партію на чолі з Миколою Міхновським, що обстоювала ідею повної української державної самостійності. Соціальну основу цієї партії становило переважно середнє дворянство Лівобережної України. Воно демонструвало намагання традиційної аристократії спрямувати український національно-визвольний рух на шлях боротьби за створення незалежної держави. Цьому завданню були підпорядковані програмні документи партії, написані Миколою Міхновським, зокрема його «Десять заповідей УНП».

Лише буквально напередодні Першої світової війни були зроблені перші кроки в напрямку формування політичного самостійництва: як у консервативному, так і в

націоналістичному середовищі. Однак загалом український політикум, на відміну від інших європейських народів, які протягом ХІХ—початку ХХ століття поклалися на власні сили в боротьбі за національну свободу і власну державність, усе ще апелював до чужої влади, сподіваючись отримати від неї свободу, державність і громадянські права. Ця інертність української політичної еліти, неспроможність виробити чітку власну державницьку позицію, прищепити її суспільній більшості, на жаль, була властива їй навіть у час найбільшого піднесення українського руху 1917–1921 років. Тому такі постаті, як Микола Міхновський, В'ячеслав Липинський, Дмитро Донцов, фактично були чужими в українському суспільно-політичному житті. Їхні заклики до творення національної еліти не знайшли відгуку в соціалістичних серцях, а сліпа віра більшості українського політикуму в «магію соціалізму» спричинила поразку Національно-визвольних змагань у 1917–1921 роках.

В утвердженні українського самостійництва неабияку роль відіграла суспільно-політична й наукова діяльність В'ячеслава Липинського. Поява самостійницьких тенденцій як в аристократичному середовищі, так і в українській соціал-демократії привела до об'єднання групи інтелектуалів, які стали на відповідні політичні позиції. І хоч у її складі були діячі переважно із соціалістичним світоглядом, стало можливим зближення цієї групи з Липинським на ґрунті формування державницьких позицій. До цієї групи з часом приєднався і Донцов. На ґрунті зближення соціал-демократичних та консервативних «самостійників» стало можливим проведення в березні 1911 року кількох нарад українських емігрантів і галицьких діячів у Львові, які поставили на порядок денний питання боротьби за політичну самостійність України. Результатом цієї взаємодії стало створення Українського інформаційного комітету (1912), а трохи згодом Союзу визволення України, які своєю метою ставили утворення самостійної Української держави. Ці структури демонстру-

ВАДАМИ БІЛЬШОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ БУЛИ ВІДСУТНІСТЬ ЧІТКОЇ ОРІЄНТАЦІЇ НА ЗАХИСТ ВЛАСНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ, ЛОЯЛЬНІСТЬ ДО ЧУЖОЇ ВЛАДИ І ГОТОВНІСТЬ СПРИЙМАТИ ЧУЖІ ПОЛІТИЧНІ ДОКТРИНИ

вали прагнення української консервативної та радикальної еліти до взаємодії і консолідації зусиль на ґрунті державної самостійності.

У цьому зв'язку варто пам'ятати застереження В'ячеслава Липинського, що «Українська нація не поза нами, а в нас самих. Вона творить нас повсякчасно творчою працею кожного з нас». Цей дороговказ є надзвичайно актуальним і для сучасного українського політикуму, якому сьогодні варто враховувати й успіхи, й гіркі уроки минулого. ■

Андрій Парубій:

«Якщо ми втратимо державу, не буде де боротися з корупцією»

Тиждень поспілкувався зі спікером Верховної Ради України Андрієм Парубієм про зміну покоління у політиці, роботу над помилками минулого й актуальний порядок денний для політичних еліт і всього суспільства

Спілкувався
**Станіслав
Козлюк**

непомітний, тихий реванш. Те, що після Революції гідності провели вибори і президента, і Ради, зафіксувало існуючий стан суспільства. Це дало підстави добитися того, що ми маємо проукраїнську більшість при владі. Але те, що того не зробили на попередніх етапах, — велика помилка.

Ще одна помилка — протистояння всередині проукраїнського табору. Як історик може сказати, що в усі часи й на всіх етапах це призводило до поразок. Це тисячолітнє прокляття — від битви на Калці, коли кожен князь ішов на битву окремо, до 1918 року, коли боротьба між українськими силами спричинилася до того, що не було кому захищати Україну від армії Муравйова. У 2005-му протистояння в проукраїнському таборі також призвело до реваншу й перемоги проросійських сил.

Чи впералися старі еліти із завданням розбудови державності?

— Я не дуже люблю вживати слово «еліта» до політичної верхівки, бо очевидно, що значення цього слова тут ширше, ніж визначення групи людей, які перебувають на верхівці влади. Понад те, майже всі пасіонарні етапи мали поштовх знизу. Коли говоримо про верхівку — 1990 рік. Члени Компартії, відчувши суспільну кон'юнктуру, острах перед подіями, зняли червоні прапори з піджаків і вдягли блакитно-жовті. Але лишилися управлінцями колишнього майна Комуністичної партії, комсомолу по суті. І почали корупційними шляхами, засвоєними в СРСР, це майно збільшувати за рахунок українців. Чи це еліта? Ні. То був перехідний етап. І процес відходу від посткомуністичної еліти тривав усі ці роки. Чи можна ту владну верхівку охарактеризувати як щось єдине? Ні. Усі 25 років тривало протистояння між табором проукраїнським, орієнтованим на Європу, і табором проросійським, орієнтованим на РФ. Між ними були фундаментальні розбіжності. У 1990-х перший табір був меншим, у 2007-му позиції зрівнялися, у Раді утворилася проукраїнська більшість із 227 голосів. А зараз, уперше в історії України, ми маємо понад 300 депутатів, які реалізують проукраїнський і проєвропейський напрям. Вони можуть дискутувати, у них можуть бути розбіжності, але за фундаментальними речами й цілями (побудова незалежної і самостійної держави, вступ до ЄС, НАТО, захист незалежності) ми вперше наблизилися до традиційних європейських держав. Бо для них питання існування держави не може бути предметом дискусії. А в нас не тільки було предметом. Згадайте Харківські угоди, коли український парламент, лише за назвою український, приймав рішення про здачу української території. Але зараз уже немає дискусій щодо таких фундаментальних питань.

На вашу думку, яких помилок свого часу припускався проукраїнський табір у владній верхівці?

— Як на мене, дуже велика помилка в тому, що після проголошення державності не провели дочасних виборів. І так само було в 2004 році. У результаті що відбувалося? Люди, які були при владі, адаптовувалися до нових умов, і починався

Чи існує загроза реваншу зараз?

— Є спроби відновити вплив, ресурси, використати під те великі кошти. Й одне із завдань влади — у жодній формі цього не допустити. До того ж цей реванш є продовженням політики, яку веде РФ щодо України. Адже Росія не лише здійснює мілітарну окупацію, а й працює в усіх сферах на дезорієнтацію та дестабілізацію суспільства.

Як цього уникнути?

— Бути успішними, демонструвати успішний шлях. Багато з тих, хто сьогодні мріє про реванш, спираються на корупційні кошти та ресурси старої системи. Відсутність покарання для людей, які недавно ці корупційні мільйони та мільярди витягали в кожного з нас із кишень, працює як захоплення. Але успішне просування реформ і жорсткі дії ГПУ та нових антикорупційних органів, таких як НАБУ й антикорупційна прокуратура, мають стати гарантантами недопущення реваншу.

Чи можна говорити, що нинішні молоді політики мислять старими категоріями попередніх «еліт»?

— Звичайно. Але частково. Дехто з них прийшов із помічників народних депутатів, усе життя провів у старій системі координат. Не завжди молодий вік є гарантією добросовісності, порядності. Просто більше шансів. Чи можна сказати, що поміж давніших політиків є порядні люди? Я був на урочистостях із нагоди Дня прапора з Левком Лук'яненком, Ярославом Кендзьором, Миколою Поровським. Лук'яненко життя провів у тюрмах і боровся за Україну. Кендзьор усе життя боровся за державу. Поровський, який був депутатом І скликання, проголошував незалежність і вносив прапор, а коли почалася війна, пішов на фронт у 3-й полк спецназу і з ним пройшов АТО. Донцов

ФОТО: АЛЕГОРА

вживав термін «молоді старі». Не завжди вік визначальний. Просто серед молоді більше шансів знайти людей, які не заражені старою системою. Чи є поміж давніх політиків порядні, віддані, чесні, які 25 років демонстрували здатність боротися і відстоювати національний інтерес? Так. Чи є серед молодих кон'юнктуристи, які так навчені схем, що орієнтуються в системі краще, ніж старі бонзи? Є.

Повертаючись до реформ. Стара система управління фактично перетворилася на усоблення «абсолютного зла» і намагається протидіяти змінам за всіма напрямками. Як це зупинити?

— Не треба так догматично говорити. Якщо ви сьогодні виїдете на трасу, перевищете швидкість і вас зупинить поліція, вона виписе штраф. А кілька років тому можна було таке уявити? Система, яка, як ви кажете, опирається, це і Верховна Рада, що створила одне з найдосконаліших антикорупційних законодавств у Європі.

Головне, щоб це законодавство в Україні працювало...

— А НАБУ хіба не працює? Так, були дискусії з ГПУ, і вони тривають. Але в мене питання: вони працюють? Ви ж, очевидно, знаєте про відкриті реєстри? Вони ж не з неба впали! Це рішення Верховної Ради та уряду. А ви кажете, що система повністю опирається. У момент, коли так говорять, зневажають роботу тисяч людей, які працюють на зміну системи. Зневажають тих міністрів, депутатів, експертів, волонтерів, які щодня неймовірною працею змінюють країну.

Я навіть приклад поліції. Ось вам приклад армії. Як думаєте, армія подібна до тієї, яка була наприкінці 2014-го? Ми маємо зовсім категорично інакшу армію. Як колишній секретар РНБО я можу про це впевнено говорити. Не знаю, у якій країні за два з половиною роки могли статися такі зміни. Так, в армії є старі проблеми, але вона змінюється швид-

ко. І я кажу не лише про дух, навчання, озброєння. Вона сьогодні є найпотужнішою та найдієвішою армією в центральній-східній частині європейського регіону. Настане час, коли не треба буде відправляти абрамси в Балтику, а ми, як члени чи союзники НАТО, відправимо 80-ту українську бригаду й вона зможе допомогти союзникам захистити східний кордон ЄС від РФ.

Ще один приклад. Агентство з питань виявлення корупційних активів. А чи пам'ятаєте ви, де найбільше було корупційних схем? Я нагадаю. Це газова галузь. Її називають бізнесом прем'єрів і президентів. Понад 50% корупційних коштів крутилося в ній. Нині Україна не бере газ у РФ, а за прозорими контрактами закуповує його в Словаччині. А коли з вітчизняним газом вчинялися корупційні дії, Рада дала дозвіл на арешт Онищенка. Арештовано його майно. Так, недосконалий етап надання дозволу на арешт Радою, але ми пройшли його максимально швидко. Бо якби порушили процедуру, можна було б через суд скасувати рішення. Онищенко більше не займається корупційними схемами. Відчуваєте різницю?

Чи лишилися старі схеми? Лишилися. На держпідприємствах. У багатьох сферах. Але їхня кількість зменшується. Одного олігарха вирізали від монополії газу, другого — від нафти, третього — від електрики. Усе це рішення ВРУ. Корупція як ракова пухлина. Вона пронизала суспільство наскрізь. Чи можна думати, що одного дня вмить реально все знищити? Чи можна думати, що всі корупціонери раптово прозріли? Триває боротьба між новою і старою Україною. Тяжко, повільно, не так швидко, як цього хотілося б. Але нова Україна здобуває перемогу.

Найгірше, коли опускаються руки. За 25 років було багато підстав і були куди безнадійніші ситуації. Згадаємо 1-й чи 2-й Майдан. Але тільки наша віра була запорукою перемоги.

Які виклики найближчим часом стоятимуть перед Україною?

— Є дві сфери. Внутрішня і зовнішня. Зовнішня — боротьба за існування держави. На початку АТО ми дискутували: боротися з корупцією чи йти на фронт. Я тоді сказав: «Якщо ми втратимо державу, не буде де боротися з корупцією». Треба втримати і захистити країну. Це фронт номер один. Це питання самого існування України. Зміна країни, боротьба з корупцією, побудова потужної та цивілізованої держави, де громадянин почуватиметься гідно не лише в національному, а й у соціальному, економічному сенсі. Боротьба з корупцією та подолання корупції — це внутрішній фронт і майже співмірно важливий із першим пунктом. Корупціонери — найнебезпечніша ДРГ Путіна в Україні. Вони вбивають у людей віру в зміни в суспільстві. І ще одне важливе питання — не дозволити реалізувати сценарій дестабілізації країни. Конфлікт між владою, у суспільстві, розвал системи управління — мета Путіна. Зараз йому потрібен ґрунт для реваншу. І сценарій дострокових виборів, який час від часу озвучується, цілком може ним стати. Проте переконаний, що ми цього не допустимо. ■

Україна Гідності: момент істини

Павло Клімкін, міністр закордонних справ України

25 років — час одного покоління. Я пам'ятаю себе частиною покоління, яке зустрічало Незалежність у 1991-му й свідомо робило свій вибір на користь вільної України. 25 років тому нам було важливо, щоб Україна просто була. Сьогодні я відчуваю себе частиною покоління, якому мало, щоб Україна просто була. Нам важливо реалізувати унікальний шанс створити нову країну — Україну Гідності.

Два роки тому на Інститутській країна отримала шанс змінитися і стати такою державою, про яку мріяли покоління: соборною, демократичною, європейською. Заради цієї України ми б'ємося за реформи, протидіємо російській агресії, боре-мося за повернення Криму та звільнення наших політв'язнів.

Країна, що змінюється, природно вимагає оновленої зовнішньої політики, яка, однак, не робиться у вакуумі. Щоб забезпечити її ефективність та успішність, потрібно дотримуватися головної умови: цілі держави на міжнародній арені мають бути підкріплені її внутрішніми можливостями.

Співзасновниця ООН, Україна не була зовсім новачком у зовнішній політиці. Тому не дивно, що в період незалежності ми одразу поставили перед собою доволі амбітні й далекосяжні цілі. Україна успішно інтегрувалася до базових структур світу: ОБСЄ, Ради Європи, СОТ. На якомусь етапі ми замахнулися і на свій геополітичний проект — ГУАМ. Паралельно болісно шукали збалансовану модель забезпечення безпеки держави та її громадян, все більше уваги приділяючи європейській та євроатлантичній інтеграції. Іноді нам вірили й щиро допомагали. Іноді нам намагалися нав'язати свій порядок денний. Суть цього шляху метр української дипломатії, двічі міністр Анатолій Зленко влучно виніс у заголовок однієї зі своїх книжок «Від романтизму до прагматизму».

Це був важкий шлях і важливий урок, який, сподіваюся, ми засвоїли: в Україні панував значний дисонанс між внутрішнім розвитком держави та проголошеним нею ж завданням відходу від пострадянської моделі держави й суспільства.

Ознаки реальної адекватності внутрішнього державного розвитку та відповідно її зовнішньополітичних цілей у нас з'явилися тільки після Революції гідності. Протягом останніх двох років ми робимо те, що дійсно дасть змогу створити Україну Гідності.

Можна нескінченно аналізувати здобутки й проблеми нашого 25-річного зовнішньополітичного курсу. Розмірковувати над тим, для чого після завершення холодної війни варто було будувати концепт багатовекторної політики. Запитувати себе: чи був Будапештський меморандум оптимальною формою гарантування без'ядерного статусу й чи варто було віддавати ядерну зброю на тих умовах, які нам запропонували партнери? Чому ми не прагнули від самого

У пошуку. У сучасному світі немає «залізобетонних» гарантій безпеки та ефективних механізмів покарання агресорів, які свідомо й зухвало порушують норми міжнародного права

початку укласти Угоду про асоціацію з ЄС? Але продуктивнішим, на мою думку, було б підбити проміжні підсумки пройденого шляху, засвоїти уроки та продовжити рух уперед. У цьому сенсі кілька простих висновків має зробити кожен.

По-перше, у сучасному світі немає «залізобетонних» гарантій безпеки та ефективних механізмів покарання агресорів, які свідомо й зухвало порушують норми міжнародного права. Вирішення цієї проблеми буде фундаментальним завданням наступних років. Альтернативою йому може бути лише збільшення непередбачуваності: новий глобальний виток гонки озброєнь, виникнення нових асиметричних загроз і, як результат, можливість майже будь-якого розвитку подій. Фундаментальний дефіцит стабільності та прогнозованості — ось ключові ознаки нашого часу.

Очевидно також, що дієво забезпечувати національну безпеку можливо двома способами: або власними силами, або беручи участь у системах колективної безпеки. Системах, які ґрунтуються на спільних цінностях та спільному прийнятті рішень і які мають належні спроможності для захисту своїх членів і системи загалом. Будь-які інші варіанти, що базуються на балансі сил та інтересів, на жаль, не працюють.

По-друге, запорукою успіху України є побудова відкритого, демократичного суспільства, ґрунтованого на європейських цінностях. У якому як влада, так і бізнес, неурядові організації будуть щиро віддані загальноприйнятим правилам: верховенству права, чесності та прозорості. Але працювати потрібно тут

і зараз. Часу на роздуми та зволікання більше немає. Якщо чергова спроба побудувати нову Україну буксуватиме, на нас чекатимуть постійне зростання нестабільності та втрата єдності державного проекту як такого. Погляньмо правді у вічі: держава без стабільної демократії та сталого й відповідального громадянського суспільства може рухатися лише в нікуди, вільно дрейфуючи та піддаючись будь-яким коливанням і провокаціям. Державі потрібні не гра і не гасла, а робота.

Усі ми прагнемо мати демократичну, європейську Україну. Тепер повинні наповнити це прагнення єдиним для всіх змістом. Потрібен суспільний консенсус щодо самого розуміння нової України, того, що, коли і якими засобами слід зробити. Пам'ятаєте, що відповів Чеширський Кіт Алісі, коли вона питала в нього дороги? Кіт дуже слушно зауважив: «А куди ти хочеш потрапити?».

Ось і нам треба спочатку зрозуміти, чого ми самі хочемо від свого життя, яке майбутнє бачимо для своєї держави. Мати сміливість це усвідомити і завзяття почати реалізовувати.

Так, російська агресія є серйозним викликом на шляху розвитку України. З нею ми продовжимо боротися, розуміючи, що в тій чи іншій формі вона не припиниться і після завершення бойових дій. Демократична європейська Україна є проблемою екзистенційного порядку для РФ, що ставить під сумнів саме існування та функціонування сучасної російської суспільно-економічної моделі. Але правда полягає й у тому, що ще до 2014 року ми не зуміли повністю подолати внутрішньополітичні труднощі, які постали перед нами після розпаду Радянського Союзу.

Як приклад можна навести все що завгодно. Сучасна система освіти в Україні, як на мене, і досі перебуває десь посередині між радянською спадщиною та європейським майбутнім. Вона не в змозі відповісти ані дітям, ані їхнім батькам, як жити далі й у якому світі взагалі. Щось схоже можна сказати й про інші критично важливі сфери нашого життя.

Будьмо чесними із самими собою: наш шанс на успіх у цьому світі пролягає виключно через реформи.

Кожна держава пропонує щось світу. Що пропонуємо ми? Якщо прагнення, бажання, готовність щось робити, то це напівфабрикат, якого на ринку й без нас забагато. Результат — ось єдиний продукт, який постійно в дефіциті, універсальна мова, яку зрозуміє світ. Історія Карла Стурена та Йохана Бодена, двох шведських студентів, які наважилися приїхати в Україну, створили концерт «Чумак» і стали королями кетчупу, має бути не винятком, а правилом. Тільки тоді Європа нас сприйме і прийме як своїх. Тільки тоді ми станемо справді цікавими.

Сильною стороною України є не тільки сільське господарство. Експорт послуг українського ІТ-сектору протягом 2008–2015 років збільшився фактично втричі, за рейтингом інтернет-сервісу Startup ranking Україна наразі займає 33-тє сходинку серед країн світу за кількістю технічних стартапів. Тож у цьому сенсі нам є чим пишатися та куди рухатися.

По-третє, Європейському Союзу зараз непереливки. Він перебуває під тиском чинників, що за-

грожують самому способу життя його громадян. Я не раз говорив і про виклики міграції, і про загрозу тероризму, і про гібридну війну Росії проти ЄС з метою якомога більшого послаблення та фрагментації єдиної Європи. Втім, це в жодному разі не означає, що ми повинні припинити наші євроінтеграційні зусилля. Євросоюз уже доводив, що здатний гідно відповідати на зовнішні та внутрішні виклики. Впевнений, що й зараз знайдуться лідери, які здатні вести його вперед саме на основі спільних європейських цінностей і чіткого розуміння, що ЄС може і має залишатися лідером світового розвитку як у політиці чи економіці, так і в культурі й інтелектуальному потенціалі.

Європа чітко розуміє, що Україна — це поворот. Тільки ще не знає куди — до нової перспективи чи до нової проблеми. Причому і те, і інше будуть величезними. Саме тому вони такі напружені. Саме тому вони такі обережні в обіцянках та «перспективах членства».

Можна скільки завгодно говорити про «втому» Європи від України. Я ж натомість хочу підкреслити, що виникнення нових пріоритетних питань чи викликів не відволікає лідерів цивілізованого світу від того, щоб спільними зусиллями зупинити російську агресію та допомогти успіху «українського проекту». Світ розуміє, що невдача України стане невдачею всіх і матиме фундаментальні наслідки.

ЄВРОПА ЧІТКО РОЗУМІЄ, ЩО УКРАЇНА — ЦЕ ПОВОРОТ. ТІЛЬКИ ЩЕ НЕ ЗНАЄ КУДИ — ДО НОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ЧИ ДО НОВОЇ ПРОБЛЕМИ

Україна — найбільша за територією і одна з найбільших за населенням держав Європи. На що ця територія перетвориться: на «історію успіху» чи «сіру буферну зону»? Замисліться, наскільки різною буде Європа, наскільки різним буде світ залежно від цього! І тут ніхто не повірить ні словам, ні прагненням, ні бажанням. Тільки справам, тільки результатам. Залежно від відповіді будуватиметься і політика щодо України.

Настав час нової України — України Гідності. Відданої Європі та європейським цінностям, України з розвиненим демократичним суспільством, відкритої трансатлантичному світові та всім, хто може і готовий грати за загальноновизнаними правилами, демократичної за європейським зразком, адже саме до Європи ми належимо як ментально, так і географічно й прагнемо інтегруватися економічно та політично. У цій Україні має існувати Суспільство з великої літери, де кожен громадянин не просто є носієм суверенітету та джерелом влади на папері, а щодня є відповідальним за свій двір, своє місто, свою країну і своє майбутнє.

Гарантувати безпеку цього нового Суспільства нам треба вчитися самостійно. Допоки у світі не з'являться нові, ефективніші системи гарантування безпеки, основний тягар лежатиме на наших плечах. Якщо покажемо, що гідні допомоги, нам допоможуть. Але розраховувати на те, що наші проблеми за нас вирішить хтось інший, не варто. ■

У режимі неритмованого часу

Алла Лазарева, Париж

Французький погляд на Україну змінюється під впливом внутрішнього українського фактора

Перша половина 1990-х. Французький колега вирушає відкривати для себе Terra incognita — маловідому й геть незрозумілу Україну, котру місцеві підручники з історії та економіки визначали як «зернохосовище Росії». А що крім цього? Ресурс, культура, ідентичність? Базова освіта Франції пропонувала настільки куцї відомості, що без поїздки на місце перспектива розібратися зовсім не проглядалася.

«А транспорт в Україні зупиняється, коли випадає багато снігу? Чому зарплату журналістам не переказують на картку, а видають готівкою в здоровезних целофанових пакетах? За що ваші продавці ненавидять іноземців?» Ось такого рівня запитання ставили моїм землякам заїжджі французи в далеких 1990-х. Тоді в Україні президентом був Леонід Кравчук, гривню ще не запровадили, тож ціла країна розраховувалася купонами в номіналах від тисячі й вище, ціни змінювалися в інтервалі кількох годин, а персонал крамниць справді ще не навчився імітувати приязну усмішку й хамив усім, без дискримінації.

«Отримати візу в Україну було задоволенням на рівні відвідин стоматолога, — згадує молодість колега. — Консул зустрічав фірмовим підозріливим поглядом, ніби обіцяючи вивести всіх на чисту воду. У сенсі інституцій ваша країна бачилася такою собі софт-версією Росії. Оглядаючись на ті часи, розумієш, наскільки великий шлях пододала вона лише за чверть століття. За 25 років Україна змінилася значно більше, ніж Франція».

Чорнобиль, чорноземи, бідність, пшениця... Тоді, на початку 1990-х, мало хто зі звичайних французів міг вибудувати до слова «Україна» змістовніший асоціативний ряд. Шкільні підручники, періодика, література, кіно: в усьому, що стосувалося колишнього СРСР, франкомовний інформаційний простір був настільки густо залитий російськими сенсами, що пробитися з альтернативним баченням історії, політики, культури здавалося майже безнадійною справою.

І все-таки. «Для мене відкриття України почалося з Оксани Баюл, — згадує Патрік, пристрасний прихильник ковзанів. — Вразив її виступ на Олімпіаді 1994 року. Запам'яталось, як ця тендітна білявочка, майже дитина, ревно перехрестилася перед виходом на лід і як відрізала комусь із журналістів: я не росіянка, я українка». Це стало ніби імпульсом. Згодом Патрік придбав «Історію України» Аркадія Жуковського, щоб з'ясувати для себе, чим відрізняються українці від росіян. Усвідомлення того, що їхня мова зовсім не є «простонародним діалектом російської», як вважала його перша дружина, прийшло аж у 2004-му, коли під час Помаранчевої революції вирішив поїхати до Києва спостерігачем на третій тур виборів.

Дефіцит знань. За 25 років Україна стала відома французам, однак чимало громадян П'ятої республіки погано поінформовані про нинішню ситуацію в нашій державі

«Я зрозумів тоді, що українці дуже романтична й доброзичлива нація, — згадує Патрік. — Мене дещо дивувало те, з якою сліпою надією люди дивилися на свого лідера Віктора Ющенка, як беззастережно довіряли йому, заборонивши собі мінімальну критичність... Але згодом, уже повернувшись до Парижа, я збагнув: цей народ, зовсім не розпечений долею, не може не вірити в диво. Західній людині така колективна мрійливість видається майже дитячістю. Але насправді це ніби знеболувальне. Як інакше пройти через усі голодомори та репресії і не розучитися сподіватися на кращу долю, бодай для своїх дітей?»

Можна сказати, що аж до Помаранчевої революції Україну у Франції майже не помічали. Були, звичайно, окремі прориви (цікаві виставки, виступи, публікації), але критичної маси для впізнаваності країни на побутовому рівні вони не створювали. Коли до Парижа навідувався Леонід Кучма, провідні телевізійні канали його «не помічали». А що не показують по телебаченню, те обиватель не зауважить.

Політичний супровід відносин теж був радше символічним, ніж справді змістовним. «Як вважаєте, Україна має перспективу стати кандидатом до Єврозоюзу?» — запитала я 1994 року в дипломатичного радника тодішнього міністра закордонних справ Едуара Балладора. «Що ви? — співрозмовник аж розгнівався. — Вона належить до зовсім іншої категорії країн, з якою ми, безперечно, зацікавлені всіляко розвивати дружні контакти... Але розумієте? Кожна географічна зона має свою логіку політичного розвитку й союзництва...»

І раптом — помаранчеві прапори й засніжений Київ у прайм-таймі найпопулярніших каналів. Масовий десант французької преси до України. Друга хвиля

інтересу—кілька книжок на українські теми, від кишенькового детективу «Убити Ющенка» до глибоких геополітичних та філософських розвідок Анні Добантон. Конференції, феєричний візит Тимошенко, що викликала тоді, у 2005-му, правдиву цікавість, та Порошенка, який у статусі секретаря РНБО принципово поквапився потрапити до французької столиці на два тижні раніше за Юлію Володимирівну. Ні, нічого такого не подумайте! Петрові Олексійовичу треба було терміново обговорити мирний план Ющенка стосовно Придністров'я. Яка там Тимошенко, не вигадуйте! Але всі, хто відстежує політику не за словами, а за фактами, тоді вже зрозуміли, що миру в помаранчевій команді немає.

Чи зуміла Україна переоплавити несподіваний величезний інтерес до себе в надійні контакти й масштабні контракти? Усі ми знаємо, що ні. Вдома й за кордоном особисті інтереси лідерів, кар'єрний патріотизм та лінощі задавали грубою масою паростки європейських і трансатлантичних перспектив. Темна інерція совка перемогла креативну енергетику першого Майдану, і це оразу відчули вже численні, але ще ситуативні нові друзі України. Хтось розчарувався, хтось опустив руки. І в 2008-му, напередодні Бухарестського саміту НАТО, речник саме французького уряду, близький до Нікола Саркозі політик Жан-Франсуа Коппе виголосив без жодних дипломатичних реверансів: «Ми висловлюємося проти надання плану дій щодо кандидатства у НАТО для України та Грузії, бо це суперечить інтересам Росії».

Російський вплив... Зрозуміло, що через історичні та інші обставини він завжди був потужним у Франції. Але це не означає, що Києву немає резону починати вибудовувати з Парижем якісні двосторонні відносини. Вони можливі, лише не зациклоймося на Москві, на її інтригах та інтересах, лобістах, агентах впливу. До кожної дії може бути протидія, якщо не застрашувати себе майбутнім протистоянням. Врешті, українська присутність у Франції не просто існує, а й забезпечена певною тяглістю: від документальних свідчень про Григора Орлика до пам'ятника королеві Анні Ярославні та побудованого нею притулку для скривджених жінок, від щоденної неpubлічної системної роботи Бібліотеки Симона Петлюри до регулярних вуличних демонстрацій, що почались із другого Майдану.

Попри очевидну увагу до московської реакції, французька дипломатія від перших років роботи в Україні демонструє мельми непогане знання місцевого внутрішнього контексту, що виявляє себе, скажімо, у виборі послів, яких призначають до Києва. Крижано-відсторонений Мішель-Ів Пессік у перші роки після відновлення незалежності, комунікабельний, енергійний Домінік Шассар у першу каденцію Кучми, тонкий, мудрий та ініціативний Філіпп де Сюрмен під час Помаранчевої революції, відвертий москвофіл Ален Ремі за Януковича... Не можна сказати, що зовнішньополітичне відомство не відповідає на запит української влади. Навіть навпаки: саме внутрішній український контекст формує політичну пропозицію Парижа, що довели, зокрема, обидва Майдани.

Саме Революція гідності викристалізувала невелику, але надійну групу підтримки нашої країни в колах французьких інтелектуалів, які об'єдналися в комітет «Україна». Рупором цього громадського руху є відповідний блог на сайті газети Libération. Те, що попит на адекватну франкомовну інформацію про Україну існує, доводить факт високих рейтингів читабельності публі-

кацій блогу. Проте за 25 років незалежності жодна ані злочинна, ані декларативно патріотична влада так і не спромоглася на системну комунікацію французькою.

Відсутність якісної, регулярної інформації з Києва впливає на сприйняття подій в Україні пересічними французами. «Війна у вас закінчилась?»—це запитання доводиться чути, мабуть, щотижня. Чому така непоінформованість? Бо французька преса дуже спорядично й несистемно висвітлює українські теми. Якщо запустити в пошуковик слово «Україна» французькою й обмежити пошук останнім тижнем або місяцем, 90% лінків вирине від французьких сторінок «РИА Новости» або «Спутника». Отже, для тих, хто цікавиться українськими новинами й не знає мови, пропозиція надходить виключно з Росії. З відповідними дуже односторонніми наслідками.

Інерція неповороткої державної машини тримає Україну в автоматизмі прикрий провінційності, яка не реагує на модерні виклики насамперед тому, що свідомо відмовляється їх бачити. На цьому тлі суспільний інтерес за кордоном, що виник після другого Майдану та в перші півроку війни, поступово випаровується як роса на сонці. Але зникають зовсім не вороженьки. Віддаляються потенційні союзники, з якими можна було б домовитись. Якщо спілкуватися. ■

К Н И Г А Р Н Я

29 серпня — 3 вересня чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

29 серпня, 18:30 — проект «Новое». Презентація проекту OpenWorld. Комплекс, який вирішує проблему навігації людей з вадами зору в інфраструктурі міста.

31 серпня, 18:30 — до 160-річчя від дня народження Івана Франка. Лекція професора Тамари Гундорової «Іван Франко та модерністи: боротьба генерацій».

Львів (просп. Свободи, 7):

30 серпня, 18:30 — Проект «ЛітСвіт»: далекий-близький Вірменія та Грузія. Зустріч із перекладачами Анушаваном Месропяном і Наталею Трохим.

31 серпня, 18:30 — презентація роману братів Капранових «Забудь-річка» за участю авторів. Спільно з видавництвом «Нора-Друк».

Книгарня «Є» у м. Харків (вул. Сумська, 3):

30 серпня, 18:30 — зустріч із перекладачем Володимиром Чернишенком і презентація нових видань «Книги джунглів» українською. Спільно з видавництвом «Навчальна книга — Богдан».

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

30 серпня, 18:00 — «В об'єктиві»: зустріч із фотографом та журналісткою Анною Золотнюк. Модератор Юрій Матевощук.

3 вересня, 14:00 — КІНГочитання: зустріч шанувальників творчості Стівена Кінґа. Модератор Мар'яна Кушик.

Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля» та «Стівен Кінґ. Український клуб».

Хмельницький (вул. Проскурівська, 2):

3 вересня, 17:00 — дитяча субота. Майстер-клас маленьких мимів акторської школи «Пармезан». Для дітей віком 5+.

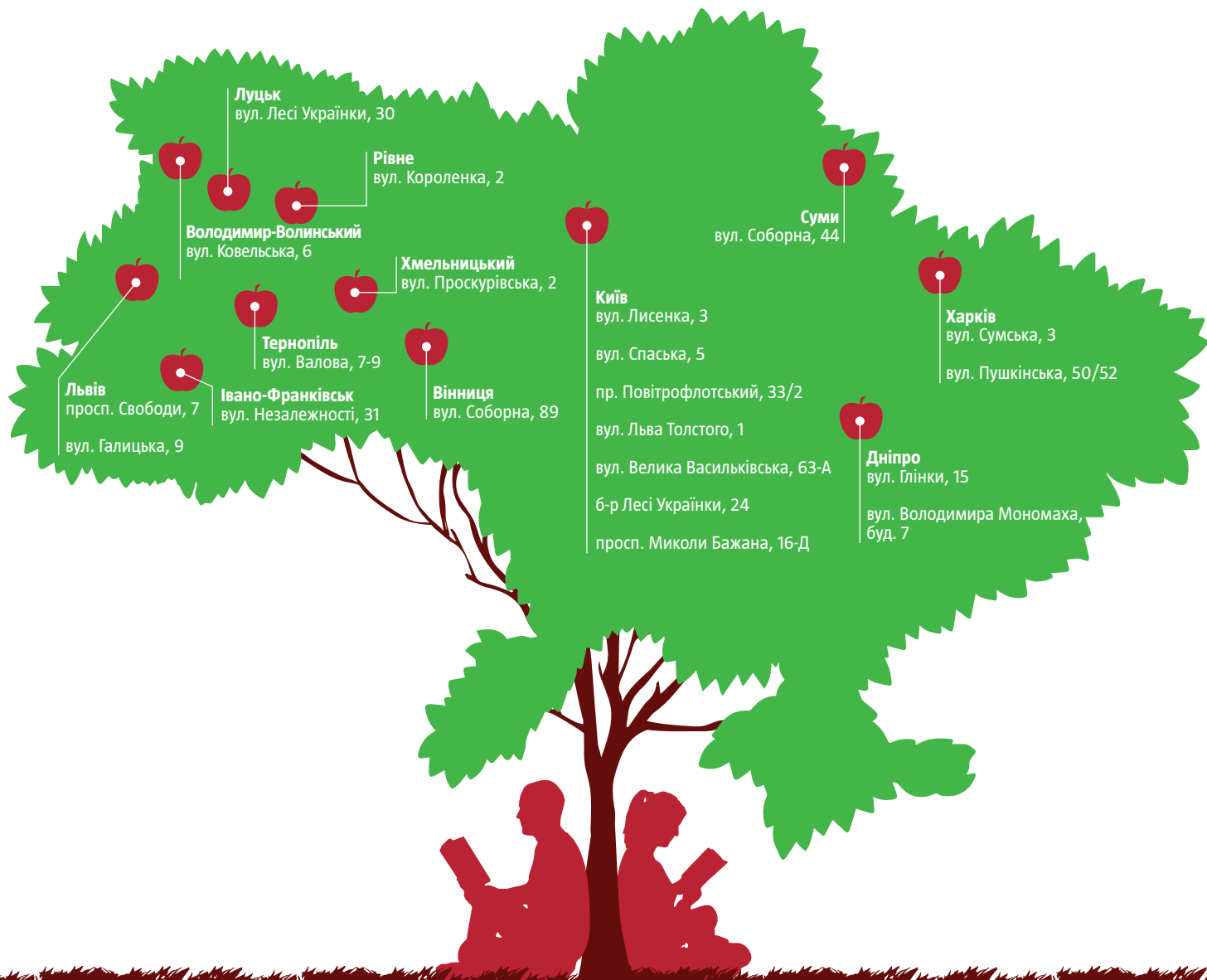
Інформаційний партнер

ТИЖДЕНЬ

Із повним переліком заходів та його можливими змінами
ви можете ознайомитися в Книгарні «Є»
у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

К Н И Г А Р Н Я

Луцьк
вул. Лесі Українки, 30

Рівне
вул. Короленка, 2

Володимир-Волинський
вул. Ковельська, 6

Хмельницький
вул. Проскурівська, 2

Суми
вул. Соборна, 44

Харків
вул. Сумська, 3
вул. Пушкінська, 50/52

Тернопіль
вул. Валова, 7-9

Вінниця
вул. Соборна, 89

Київ
вул. Лисенка, 3
вул. Спаська, 5
пр. Повітрофлотський, 33/2
вул. Льва Толстого, 1
вул. Велика Васильківська, 63-А
б-р Лесі Українки, 24
просп. Миколи Бажана, 16-Д

Дніпро
вул. Глінки, 15
вул. Володимира Мономаха,
буд. 7

Львів
просп. Свободи, 7
вул. Галицька, 9

Івано-Франківськ
вул. Незалежності, 31

Чекаємо на вас щодня з 9:00 до 21:00

WWW.BOOK-YE.COM.UA

«Творча руйнація»

Від бідності до багатства в національній державі із суспільним ладом відкритого доступу

Віталій Мельничук

Трохи передісторії: бідність, багатство, національна держава	27
Перша спроба трансформації	30
Від бідності до багатства	32
Україна: суспільний лад з обмеженим доступом	35
Друга спроба: передумови і реальність	36
Український шлях: «творча руйнація» як шанс	38
P. S.: рухатися швидше за інших	40

1 грудня 1991 року більшість громадян України підтримала на референдумі ухвалений Верховною Радою Акт відновлення державної незалежності—у суспільстві існував повний консенсус стосовно правильності такого рішення українського парламенту. Проте за чверть століття, що минула відтоді, Україна не змогла утвердитися як незалежна, економічно сильна держава з верховенством права та якісним державним управлінням. Події остан-

ніх років—прихід і правління прокремлівського режиму Януковича, російська збройна агресія, втрата Криму та частини Донбасу, економічна криза, корумпованість та інтриганство влади, непомірні державні борги, зовнішня залежність—лише підтверджують цей факт.

За минулі 25 років кожен українець тисячі разів запитував себе: чому ми досі перебуваємо в замкненому колі бідності та невизначеності? Як вирватися з нього?

Трохи передісторії: бідність, багатство, національна держава

Британський економіст-історик Ангус Меддісон (1926–2010), який досліджував світовий економічний розвиток та обчислював головні соціально-економічні показники регіонів світу в історичному вимірі, дійшов висновку, що фактично від початку нової ери й до кінця XVIII—початку XIX століття бідність повсюди була природним станом усіх суспільств і країн.

Існування абсолютної більшості людей було постійно під загрозою через неврожаї, епідемії та боротьбу за ресурси. Середня тривалість життя не перевищувала 30 років. Багатше жили лише ті, хто міг, спираючись на фізичну силу та релігію, застосовувати й контролювати насильство над іншими та присвоювати собі ренту: збирати податки й мита, розділяти й привласнювати їх на свою користь. Так утвердилася самоорганізація людського суспільства—його соціальна ієрархія

та правила гри, на які погоджувалися (примусово чи ні) всі члени соціуму.

Ці правила стали основою життя людей у добу Античності та Середньовіччя. І лише в Новий час, точніше від XVI–XVII століть, окреслилися тенденції до змін: у Європі, а потім і в США почалася епоха переходу від аграрно-феодалного до індустріального суспільства, постання національних держав та буржуазних революцій (найбільш етапні події: Національно-визвольна війна та буржуазна революція в Нідерландах (1566–1609); буржуазні революції в Англії (1640–1660); американська (1775–1783) і французька (1789–1794) революції).

Відлік суттєвого зростання рівня життя людей можемо починати лише від кінця XVIII—початку XIX століття. Основною руйнівною силою такого зрушення стали утвердження в Європі національних держав і їхній

Віталій Мельничук народився 1953 року в Коростені (Житомирська обл.). Закінчив Інститут народного господарства (нині Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана). Кандидат економічних наук, доцент Національного університету «Києво-Могилянська академія». Фахівець з економіки, фінансів та державного управління. У 1990–1992 роках був міським головою Житомира, у 1990–1994-му — народний депутат України. У 1993–1995-му керував групою радників при прем'єр-міністрі, у 1995–1997-му — радник голови Верховної Ради, у 1997–2005-му — заступник голови Рахункової палати України. З 2005 року є віце-президентом інвестиційної компанії «КІНТО».

активний суспільно-політичний та економіко-технологічний розвиток (див. **«Валовий внутрішній продукт на особу в країнах світу у 1500–2015 роках»**).

Україна не була винятком у загальноєвропейських процесах того часу. Як і іншим європейським народам, історія давала українцям шанс створити власну національну державу, перейти від феодального до індустріального суспільства й почати рух від бідності до багатства в новому цивілізаційному тренді, який тоді зароджувався. У середині XVII століття на українських теренах розгорнулася національно-визвольна боротьба за утвердження незалежної Української національної держави та запровадження нових соціально-економічних відносин на основі дрібної, фермерського типу, приватної власності на землю, розвитку промисловості, торгівлі, вільної праці та самоврядності.

Ішлося про економічний устрій, що ґрунтувався на засадах «вільної праці та занять». Загалом тогочасний політичний і соціально-економічний лад Української держави дуже наблизився до того, який згодом економісти почали називати «суспільним порядком із відкритим доступом», і на короткий час став одним із найпрогресивніших та найефективніших у Європі. Він різко контрастував із порядками в сусідній Московській державі з її общинним устроєм села, низькою цінністю свободи та гідності людини, кріпацтвом, зосередженням усієї економічної та політичної влади в руках самодержця, тотальною залежністю підданих і нехтуванням правами власності.

Тому навіть після поділу Української козацької держави за Андрусівським сепаратним миром 1667 року по Дніпру на Правобережну й Лівобережну Україну та з ліквідацією Гетьманщини в 1764-му сільське господарство Лівобережжя у XVIII столітті лишалося розвиненим, в економіці були помітні загальноєвропейські тенденції збільшення частки промисловості в суспільному продукті, жвавої торгівлі та посилення економічних зв'язків між ринками. Продуктивність праці в сільському господарстві завдяки слабкому кріпацтву або його відсутності, вільному обробітку власної землі, наявності вільнонайманої робочої сили, а також родючості ґрунтів і давнім традиціям господарювання була достатньою, щоб дати можливість уже тоді безбідно жити

значній частині українців. А головне — давала реальну перспективу долучитися до когорти найрозвиненіших економік того часу.

Проте склалося інакше. Українці, втративши наприкінці XVIII століття власну національну державу, були позбавлені можливості почати разом із іншими країнами свій рух у найважливішому світовому тренді, який тоді зароджувався: **від бідності до багатства в національній державі із суспільним ладом відкритого доступу.**

А XIX століття для України було позначене насильницьким перетворенням на «Малоросію» — складову Російської імперії — та примусовою втратою національної еліти й основних ознак ідентичності, а найгірше — переходом до відсталі російської суспільно-політичної моделі відносин у всіх сферах життя включно із запровадженням кріпацтва, жорсткою централізацією економічної та політичної влади, ліквідацією самоврядності.

Колоніальна політика Росії на українських етнічних землях мала на меті позбавлення українців почуття національної ідентичності та самотності, унеможливлення створення Української держави. Наслідком цього, своєю чергою, були денационалізація, деформація духовно-культурного розвитку, тотальна русифікація, деградація еліт, викривлення в етносоціальній, демографічній та економічній структурі українського суспільства. Московська державно-політична та суспільно-економічна матриця, у яку колоніальна політика російських самодержців, а пізніше радянських вождів грубою силою загнала наше суспільство, і сьогодні не дає українцям можливостей для активного розвитку та пе-

реходу від бідності до багатства, бо, як фантом, сидить у головах і душах людей.

Після реформ середини XIX століття промислове виробництво в Росії зростало високими темпами аж до початку XX століття. Це дало привід деяким російським політикам говорити про «великий внесок Росії» в економічне становлення тодішньої України та розвиток капіталізму. Сама постановка питання абсурдна, адже Українська держава ранньомодерного часу на момент укладення в XVII столітті союзу з Московським царством була значно розвиненішою як у політичному, так і в економічному вимірах. І якби не російська експансія, що призвела до її падіння, Україна залишилася б у загальноєвропейському тренді економічного розвитку та переходу від бідності до багатства на основі капіталістичного укладу, який тоді зароджувався в Європі.

Натомість політична й економічна система Росії і в пореформений час кінця XIX — початку XX століття у своїй основі дуже мало змінилася. Як і раніше, вона ґрунтувалася на доступі обраних до державної скарбниці або до гарантій, які надавав уряд. Доступ до трону ставав економічним чинником, бо визначав доступ до бюджетних грошей і преференцій.

Після 1917 року імперську політику Росії продовжило комуністичне керівництво. А в плановій економіці без приватної власності підприємництва ініціатива остаточно зникла, ставши предметом переслідування та репресій. Експропріація, мілітаризація, мобілізація, підневільна примусова праця — це лише невелика видима частина «особливостей» комуністичного режиму. Підприємливість і вільний ринок були оголошені поза законом, »

Валовий внутрішній продукт на особу в країнах світу у 1500–2015 роках у цінах та умовах 1990-го з урахуванням паритету купівельної спроможності, \$

Країна/рік	1500	1600	1700	1820	1870	1913	1935	1950	1973	1992	2003	2008	2015
Австрія	707	837	993	1218	1863	3465	2907	3706	11295	17481	21165	24131	26842
Велика Британія	797	906	1028	1234	3190	4921	5799	6939	12025	16133	21461	23742	27066
Голландія	761	1381	2130	1838	2757	4049	4929	5996	13081	17747	22237	24695	27038
Данія	738	875	1039	1274	2003	3912	5480	6943	13945	18949	23089	24621	26805
Італія	1100	1100	1100	1117	1499	2564	3148	3502	10634	16637	19090	19909	20230
Німеччина	688	791	910	1077	1839	3648	4120	3881	11966	16891	19088	20801	24369
Фінляндія	453	538	638	781	1140	2111	3093	4253	11085	15023	20846	24344	25813
Франція	688	791	910	1077	1876	3485	4086	5186	12824	17994	20891	22223	24566
Швейцарія	632	750	890	1090	2102	4266	5907	9064	18204	20831	22342	25104	27771
Австралія	400	400	400	518	3273	51573	5318	7412	12878	17370	23332	25267	28791
Нова Зеландія	100	400	400	400	3100	5152	4959	3456	12424	13343	17482	18653	21627
Канада	400	400	430	904	1695	4447	3951	7291	13838	18139	23409	25267	28791
США	400	400	527	1257	2445	5301	5467	9561	16689	23298	29074	31178	36067
Китай	450	600	600	600	530	552	565	448	838	2132	4803	6725	10357
Індія	450	550	550	533	533	673	680	619	853	1345	2134	2975	4112
Україна									4924	4934	3547	5003	5188

За інформацією сайту <http://www.ggdc.net>

За 2015 рік дані МВФ і власні розрахунки

людина — лише гвинтик системи з мінімальним особистим майном, право на володіння засобами виробництва та землею має тільки держава, але розпоряджається ним купка осіб із політбюро. У відносинах зі світом головною метою СРСР, як і колись Московського царства та Російської імперії, і далі залишалася територіальна експансія аж до світової гегемонії.

* * *

Економіка нової Російської імперії — СРСР — була жорстко централізованою, директивно-плановою, адміністративно-командною. Її завдання визначалися рішенням вищого партійно-державного керівництва. Вожді від імені народу володіли всім, що було в імперії, включно із самим народом. А тому формування в цього народу відповідного світогляду стало вкрай важливим завданням. Ось графік видання навчальної літератури для вищих навчальних закладів УРСР у 1945–1984 роках (див. «Надруковано в УРСР»). Як бачимо, після Другої світової війни, коли серед українців загроза протестних настроїв була доволі високою (і внаслідок включення до складу СРСР західноукраїнських земель, і внаслідок спротиву УПА, і через соціальне напруження в українському селі, розореному війною та голодом 1946–1947 років), українською мовою видавалося майже 90% навчальної літератури для вишів. А в 1980-х, навпаки, 90% літератури для студентів українських вишів примусово друкувалося російською. І до сьогодні дехто повторює мантру про нібито відсутність української науково-технічної термінології, не розуміючи, як цілеспрямовано нищилося все українське і в Російській імперії, і в СРСР.

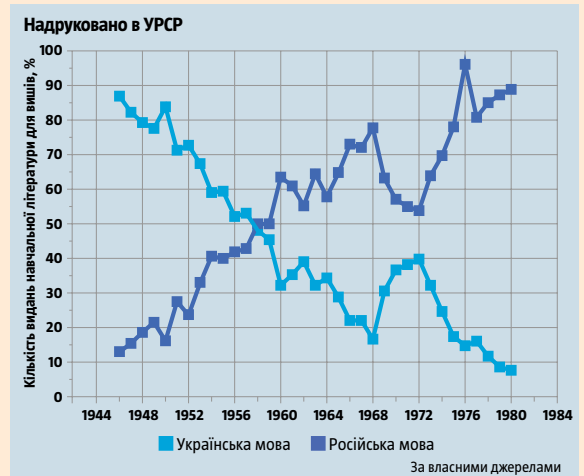
Український народ не змирився з російсько-радянською анексією. І Національно-визвольні змагання 1917–1921 років, і сотні повстань у 1920–1930-х по всій Україні, і проголошення незалежності України в 1941-му у Львові, і багаторічна боротьба Української повстанської армії майже до середини 1950-х — це тільки головні етапи спротиву українців російсько-радянській окупації.

Боротьба була нерівною, а Захід уперто не бажав нас бачити незалежними — з присутністю Російської імперії (хай навіть в іпостасі

Перша спроба трансформації

Відлік формального зменшення впливу Росії у світі можна вести від 9 листопада 1989 року, коли впав Берлінський мур та об'єдналися Західна й Східна Німеччини.

У СРСР балтійські республіки — Литва, Латвія та Естонія — першими оголосили про відновлення своєї державної незалежності та розрив із колоніальним минулим. 16 липня 1990 року Верховна Рада України І скликання

СРСР) він звикся і вважав такий стан речей вигіднішим та безпечнішим. Історія ще не один раз доведе, яким наївним і хибним було (і є) таке бачення світу.

На початку 1980-х генеральний секретар ЦК КПРС Леонід Брежнєв, підсумовуючи «успіхи та переможний шлях» комуністичної Росії, урочисто заявив: «У країні створена нова спільність людей — радянський народ, а в економіці — єдиний народногосподарський комплекс. Управління цим комплексом здійснюється з єдиного центру на засадах директивного плану, який є законом для всіх».

Це була правда. Після 200-річного процесу, спрямованого на цілковите інтегрування України в Росію, українська економіка, культура і, головне, еліта значною мірою були зав'язані на імперію. У XX столітті «єдиний народногосподарський комплекс» був, як ніколи раніше, централізований і керувався з Москви жорсткими адміністративно-командними методами на основі «єдиного плану», що прирівнювався до закону. Саме на цих складових (*єдиний народ, єдиний народногосподарський комплекс, єдиний план, єдиний язык, а згодом і єдина православна вера*) і була побудована російсько-радянська суспільно-політична модель. Керувала нею кліка з найвищої партійної номенклатури й КГБ. Навіть більше: ця кліка впливала на економіку й політику країн Центральної та Східної Європи і Балкан.

ухвалила Декларацію про державний суверенітет України, а 24 серпня 1991-го проголосила повну державну незалежність. 1 грудня того самого року Акт про державну незалежність України було підтверджено на загальнонаціональному референдумі. Радянський Союз як держава де-факто припинив своє існування.

Імперія впала, та не вмерла.

Її тоталітарна політично-економічна суспільна модель не позбулася своєї історичної

«російської матриці». На вершині піраміди замість старої партійної номенклатури швидко опинилися нові російські вожді та олігархи. Їхня влада, як і раніше, спиралася на каральні органи, чий вплив і роль у суспільстві нікуди не зникли, і пов'язаний із ними кримінал.

Унаслідок усіх цих процесів станом на 1991 рік, на момент відновлення Україною державної незалежності, національної економіки як єдиної господарської системи не існувало, та й існувати не могло в принципі. Економіка УРСР була складовою єдиного господарського комплексу, зорієнтованого на задоволення економічних, військових, геополітичних та інших потреб усього СРСР. А головне — вона ґрунтувалася не на ринкових економічних відносинах, яких у Радянському Союзі не існувало, а на адміністративно-командних, примусових та силових методах управління.

Крім того, Україна мала найбільш деформовану структуру економіки з-поміж усіх радянських республік: основну частину її промислової продукції виробляли «важкі» галузі: металургія, хімія, оборонне машинобудування. Звідси й колосальна енергомісткість, яка збереглася донині: Україна 1990 року в розрахунку на \$1 тис. ВВП споживала енергоносіїв у 13 разів більше, ніж Німеччина, і в 10 разів більше, ніж Франція. Левову частку промислової продукції використовували у виробництві або ж як сировину, напівсировину та комплектуючі деталі постачали до Росії. Товари народного споживання становили лише 13% промислового виробництва.

Проте найбільшого удару радянська система завдала по традиціях господарської діяльності українців: за довгі роки російсько-радянської анексії, штучних голодоморів, примусового виселення найкращих господарів до Сибіру й на Далекий Схід, після тотальної русифікації в усіх сферах життя українці значною мірою втратили навички самоврядності та підприємливості, поваги й розуміння значення приватної власності.

Виклик долі полягав у тому, що саме таким, зрадянщенням та зросійщенням, українцям і довелося здійснювати величезні історичні трансформації:

- перетворитися з уламка «єдиної общности» на українську націю;
- зробити колишню російську колонію («недержаву») сучасною національною державою;
- здійснити перехід від закритого тоталітарного ладу, у центрі якого партійні вожді (а згодом олігархи), до відкритого демократичного суспільного устрою, у центрі якого благополуччя людини;
- з уламка господарського комплексу та неринкової, адміністративно-командної економіки СРСР створити національний господарський комплекс і сучасну ринкову економіку країни з усебічно розвиненим підприємництвом.

Завдання, які постали перед українцями, були такими ж важливими, як і складними. І не тільки тому, що світова історія не знала прикладів подібної тотальної трансформації, а й тому, що здійснювати ці перетворення довелося народові, який на початок трансформаційних викликів і сам становив головну ланку в російсько-радянській матриці.

Процес перетворень виявився складним, болючим і неоднозначним. За словами експрезидента й експрем'єр-міністра Чеської Республіки Вацлава Клауса, «не визнавати цього — значить забувати про ту шкоду, якої завдала розвитку суспільства колишня згубна, деспотична тоталітарна система. Жодна країна, яка зазнавала її панування, не може сподіватися на прогрес і нормальне функціонування суспільства та економіки без здійснення всебічних і болісних перетворень. Трансформація будь-якого суспільства — це складний і динамічний процес, а не вправи з прикладної економіки чи політології» (Вацлав Клаус «Про події в Європі», The Economist від 10.09.1994).

Сказати, що нам хтось сторонній, насамперед із країн Заходу, всерйоз допомагав у здійсненні трансформацій, було б великим перебільшенням. А щодо Росії, то вона робила й робить усе можливе, аби не відпустити Україну зі своїх хижих лап. Російська агресія проти нашої держави, яка розпочалася наприкінці лютого 2014 року анексією Криму та війною на Донбасі, — це лише останні, видимі тепер уже всьому світові ланки того ланцюга, який тримає Україну в прокрустовому ложі «російської матриці» з давніх часів і до сьогодні.

Як наслідок — перетворити за 25 років незалежності величезний і неефективний імперський уламок планової економіки на сучасну національну економіку ринкового типу не вдалося. Український господарський комплекс сьогодні такий самий деформований та монополізований, як і раніше, й такий самий сировинний, енергомісткий і неефективний.

Кардинально змінилася лише структура власності української економіки. Якщо раніше основним власником була держава в особі російсько-радянської партійної номенклатури, то сьогодні це олігархи, які «по-різному» здобували для себе власність, зокрема й кримінальним шляхом, та пов'язані з російськими олігархами і ментально, і активами та спеціфічними «способами бізнесування».

Українська владна еліта копіювала не Польщу, яка швидко та ефективно здійснила трансформацію без олігархів, а знову Росію, де влада олігархів встановилася із середини 90-х років минулого століття і швидко утвердилася (Березовській, Ходорковській, Абрамовіч, Потанін, Деріпаска та ін.). Із другим президентським терміном Путіна (з 2012-го) змінилися лише прізвища олігархів і головний олігарх, яким став сам Путін. Україна часів Януковича пішла цим самим шляхом і

лише Майдан-2014 зупинив руйнівний сценарій повернення в похмурі минуле.

Проблеми, породжені олігархічною структурою української економіки (монополізм, низька ефективність, неконкурентність), призводять до таких її негараздів, як неефективний експорт та імпорт, перманентні загрози девальвації гривні й дефолту, катастрофічний брак бюджетних ресурсів, непомірне нарощення державного боргу, тиск на неолігархічний бізнес, корумпованість політичних партій, прокурорів, суддів, держслужбовців та політиків, недовіра громадян до державних інституцій.

Говорити про українські національні інтереси й олігархічну економіку як засіб їх реалізації не випадає. Згідно з даними Державної податкової служби за 2014 рік чотири олігархи володіли 330 підприємствами, які формували більше ніж половину українського експорту. При цьому практично весь той експорт оформляється в країні, які не є його кінцевими одержувачами, тобто олігархи застосовують так звані схеми трансфертного ціноутворення, згідно з якими до 60% валютної виручки лишається за кордоном, як правило, в офшорах. Олігархічна економіка, по суті, спочатку успадкувала, а потім умонтувала в статусі «молодшого брата» неререформований уламок радянсько-російської економіки в тепер уже глобальну економіку. За результатами дослідження Global Financial Integrity, щороку з України нелегально виводиться в середньому до \$12 млрд, а за останнє десятиліття — \$117 млрд. При цьому з Росії щороку виводять \$105 млрд, а за останнє десятиліття — понад \$1 трлн.

Приклад «старшого брата», як і раніше, визначальний. Тому й на 25-му році незалежності маємо не національну, а олігархічну економіку російського типу, яка тримає Україну в статусі колонії та знову гальмує наш шлях до добробуту. Питання не лише в тому, що олігархи відіграють в економіці завелику роль, володіють величезними акти-

вами й втручаються в політику, контролюючи політикум. Головна проблема в тому, що більшість підприємств та активів олігархів діють у галузях і виробництвах, які консервують сировинну спрямованість економіки країни, продукують низьку дохідність, спричиняючи бідність і відсталість, не дають можливості розвиватися вільному підприємству. Свобода підприємництва та верховенство права лише проголошені, але не утверджені на практиці. Саме для збереження такого стану справ олігархам і потрібен контроль над державною владою — тоді вони мають вплив на президента, парламент та уряд України (події, пов'язані, зокрема, з останньою відставкою Кабміну та формуванням його нового складу, засвідчили, що вплив олігархів (Ахметова, Фірташа, Коломойського, Пінчука, Григоришина та ін.) на ключові державні рішення, як і раніше, дуже великий, а кадрові призначення в більшості випадків робляться не за моральними та діловими якостями, а в інтересах олігархічного бізнесу або ж за принципом «будь-хто, аби свій»).

Фактично в сьогоднішній Україні є лише окремі елементи ринкової економіки, а бізнесом називаються речі, далекі від підприємництва. «Російська матриця», у якій ми досі перебуваємо, не передбачає ринкової економіки: ані недоторканності приватної власності, ані вільного підприємництва, ані рівності перед законом. І доки ми будемо там, залишатимемося приреченими на бідність.

Чи можна змінити ситуацію?

Так, і зробити це зможе громадянське суспільство, яке що далі, то більше заявляє про себе, позбуваючись «єдиної общности — советского народа». Саме громадянське суспільство має стати головним рушієм змін, які змусять владну верхівку піти, свідомо чи ні, на кардинальні політичні та суспільно-економічні трансформації.

Як показує світовий досвід, це цілком реально.

Від бідності до багатства

Як уже зазначалося, суттєве зростання рівня життя людей у країнах Європи веде свій відлік від початку XIX століття, з моменту утвердження національних держав. Відтоді й дотепер країни Європи та розвиненого світу рухаються від бідності до багатства. Однак високий рівень життя громадян притаманний нині лише невеликій кількості держав із найвищими стандартами державного управління, високою тривалістю життя та високоефективною економікою. До середини XX століття це були Велика Британія, Франція, Західна Німеччина (ФРН), Данія, Швеція, Нідерланди та інші країни Старої Європи, а також США, Канада, Австралія і Нова Зеландія. Потім до них приєдналися Гонконг, Південна Корея,

Сінгапур, Тайвань, Японія. В останнє десятиліття до цієї групи наближаються деякі країни Центрально-Східної Європи та Балтії: Естонія, Литва, Латвія, Польща, Словенія, Словаччина, Чехія.

Як бачимо, перелік найуспішніших країн не обмежений тільки географією чи культурою, хоча європейський чинник історично перший і найсильніший. Сьогодні в цьому переліку представлені різні континенти й різні історично-культурні спадщини: від протестантизму до конфуціанства, від західних цивілізацій до східних.

У чому ж секрет успіху? Чому одні країни бідні, а інші багаті? Що маємо зробити ми, щоб Україна та її громадяни стали заможними й успішними?

Відповідь на це запитання знаходимо в Дугласа Норта (1920–2015), лауреата Нобелівської премії з економіки, відомого економіста нашого часу. На його думку, успіх країни залежить не від наявних у неї ресурсів і навіть не від темпів зростання економіки, а від домінуючого суспільного ладу. Серед якісних характеристик цього ладу є передусім такі:

1. Суть притаманних суспільству **інституцій** і зміст установлених цими інституціями **«правил гри»** для підтримки найрізноманітніших форм людської життєдіяльності. Інституції, за Дугласом Нортом, — це розроблені людьми формальні й неформальні обмеження та правила (конституції, закони, договори, звичаї, добровільно прийняті кодекси поведінки), а також примуси й обмеження, що структурують взаємодію людей у суспільстві. Крім того, це правила моральної та етичної поведінки людей у соціумі загалом та у створенні й збільшенні багатства зокрема. Саме інституції формують мотиваційну та обмежувальну структури суспільства.

2. Регулювання за допомогою встановлених інституціями «правил гри» **доступу громадян до різноманітних організаційних форм** (політичних, економічних, соціальних тощо). Організаційні форми — це підприємства, установи, спілки, партії, товариства, асоціації, інші юридичні особи та неформальні об'єднання. У людському суспільстві саме такі об'єднання дають громадянам змогу реалізувати їхні прагнення, вони є інструментами, які використовують, щоб збільшити продуктивність, створити й наростити багатство, знайти та встановити контакти і стосунки, здобути владу, координувати свої дії та дії груп, управляти ними, примушувати їх.

Аналізуючи ці характеристики, Дуглас Норт виводить два типи суспільного ладу, притаманні сьгоднішньому етапу розвитку людства:

- 1) **суспільний лад з обмеженим доступом;**
- 2) **суспільний лад із відкритим доступом.**

Суспільний лад з обмеженим доступом

У країнах, які мають суспільний лад з обмеженим доступом, установлені «правила гри» діють так, що люди **не мають повного доступу до можливостей**, які їм надає б участь у різноманітних організаціях та об'єднаннях. Цей доступ індивідуалізований, персоніфікований. Особисті стосунки, особливо між владними індивідами (хто, чий і звідки), становлять основу суспільних зв'язків та кардинально впливають як на правила гри, так і на доступ людей до можливостей. Відповідно можновладці прагнуть зберегти свою монополію на доступ до політичних, економічних, соціальних й інших можливостей та обмежують його для «пересічних» («чужих», «не своїх») осіб. Навіщо? Заради збагачення через ренту, яке, своєю чергою, і забезпечує їм доступ до влади та монополію на можливості. Головними джерелами такої ренти є державний бюджет, природні ресурси, державна власність, дозволи, ліцензії, монополізм, можливість самому створювати організації в «жирних» напрямках і галузях.

Така держава обмежує для «чужих» індивідів можливості конкурувати за створення багатства та сприяє «своїм» — тим, хто має доступ до владних організацій і керує ними. Вона є не виразником інтересів нації, а радше коаліцією владних сил, об'єднаних спільною вигодою — отриманням ренти. З метою збереження свого статусу верхівка періодично відкуповується від народу певним перерозподілом благ чи широким запровадженням субсидій (купує спокій за частку владної ренти), культивує таким чином патерналізм і популізм у широких верствах населення.

Суспільство з обмеженим доступом орієнтоване в економіці не на **створення нової**

вартості, а на **присвоєння** наявної, на пошук ренти, на зовнішні позики, визиск ресурсів, обмеження конкуренції, патерналізм — усе це зрештою не збільшує, а зменшує суспільний добробут. При цьому змагальності в політиці та економіці або немає, або вона слабка.

Людська цивілізація історично впродовж тривалого часу знала лише держави, побудовані на обмеженому доступі. Дуглас Норт говорить про «природну державу», що виникла як спроба приборкати насильство в соціумі й дати можливість економічно та соціально взаємодіяти людям із ворогуючих між собою невеликих племен. Перерозподіл благ на користь вождів, монополія верхівки на ренту — це «природний» стан такої держави, «природна» плата еліті за роль Арбітра в протистоянні індивідів та за відносну безпеку.

Таким чином, країни, де домінує суспільний лад з обмеженим доступом, мають:

- політичний режим, який не ґрунтується на загальній згоді громадян;
- відносно невелику кількість і різноманітність організацій, доступ до яких відкритий для «своїх» і закритий для «чужих»;
- централізовані повноваження уряду, нерозвинене самоврядування;
- панування соціальних відносин, організованих за допомогою особистих зв'язків включно з привілеями, соціальними ієрархіями;
- незахищені права власності;
- корупцію та несправедливий суд, закони, які застосовуються не до всіх однаково;
- економіки, що повільно зростають і є чутливими до потрясінь;

— слабке громадянське суспільство, низьку суспільну довіру, неякісне державне управління.

Попри те що головні ознаки суспільного ладу з обмеженим доступом зберігаються і сьогодні, в історичному поступі держави проходять три головні стадії на етапі обмеженого доступу:

1) *крихкий стан* — суспільні «еліти» фактично весь час перебувають на порозі або вже у стані внутрішньої війни за владу та пов'язаний із нею доступ до можливостей, ресурсів і монополії на ренту;

2) *звичайний стан* — влада ексклюзивно належить «еліті» та відкриває доступ до можливостей лише особам і організаціям, пов'язаним із «елітою» та з «її» державою. Таку ситуацію ми бачимо, наприклад, у Росії або в Україні часів Кучми — Януковича;

3) *розвинений стан* — діапазон можливостей, відкритих для громадян, попри свою обмеженість, уже є і має тенденцію до зростання, стає досить широким (як ми бачимо сьогодні в Україні).

Одна стадія, як показує історичний досвід, має кілька підстадій із різним рівнем доступу до можливостей. Проте з огляду на нестабільність країн закритого доступу переходи між стадіями можуть відбуватися як у бік покращення, так і в бік погіршення ситуації (як, наприклад, у Росії, коли після другого президентства Путіна стався перехід назад від частково *розвиненої* до *звичайної* стадії).

Суспільний лад із відкритим доступом

У стані закритого доступу світ перебував доти, аж доки від початку XIX століття не почав виникати той стан речей, який Дуглас Норт називає суспільний ладом із відкритим доступом. Першою необхідною передумовою переходу до такого ладу стала **національна держава**.

Окрім того, суспільний лад із відкритим доступом має такі характеристики: широке суспільне переконання про обов'язкову включеність громадян у суспільні процеси; відсутність обмежень на економічну, політичну, релігійну та освітню діяльність; відкрита й доступна для всіх підтримка організаційних форм у будь-якому виді діяльності; верховенство права, доступне всім громадянам. У суспільстві відкритого доступу особисті стосунки теж значущі, проте громадянам у суспільному житті вже не потрібно орієнтуватися тільки на них. Вплив індивідуума визначається набором **безособових характеристик**.

В обох суспільних устроях — і відкритого доступу, і обмеженого — є і публічні, і приватні організації, але в другому держава обмежує доступ людей до цих організацій (вони доступні лише «еліті» суспільства), а в першому ні, тому в ньому виникає більша суспільна довіра. Як до інституцій, зокрема й державних, так і до тих, хто уособлює інституції чи організації. Є довіра, скажімо, до лікаря, поліцейського, державного

У країнах із суспільним ладом обмеженого доступу важливою є роль головного Арбітра (монарха, президента, прем'єра, генсека тощо). Фактично він особисто володіє головними джерелами ренти й через кадрову політику та з наближених до нього людей кардинально впливає на її розподіл. Якщо дії **Арбітра** спрямовані на максимізацію ренти, режим автократичний, плутократичний. Для нього на першому місці рента, а влада — це лише засіб її отримання. Режими, які максимізують владу, — тоталітарні. Для них на першому місці влада, а рента — її «природний» наслідок.

У цьому сенсі немає великої різниці між Російською імперією, диктатурою Сомоси, режимом Януковича або Путіна. У всіх цих випадках доступ до економічних та політичних можливостей мають не ті, у кого є освіта, талант, досвід і хто чесно перемагає в конкуренції, а ті, у кого є необхідні привілеї, особисті зв'язки та близькість «до трону». В Україні (як і в Росії) це насамперед олігархи, які мають найбільші капітали, та люди, особисто віддані Арбітру.

У країні, де домінує суспільний лад з обмеженим доступом, особисті стосунки, статки та привілеї переважають над правами й правилами. І це не якась аномалія, такі країни не «хворі» на корупцію, неправедний суд, погане державне управління, бідність і порушення прав людини. Це їхній «природний стан» у межах суспільного ладу із закритим доступом.

чи муніципального службовця, банкіра як таких, а не тому, що ми знаємо, хто вони і чий.

Країнам, що мають суспільний лад із відкритим доступом, притаманні сильне й динамічне громадянське суспільство з великою кількістю організацій, децентралізовані урядові повноваження, самоврядування, широкі безособові соціальні відносини довіри, верховенство права, захист права власності та, як наслідок, стабільний політичний і економічний розвиток. Історичною батьківщиною відкритого доступу була Велика Британія. Цьому сприяло поєднання вільного ринку та столітньої традиції демократії. Сьогодні країни відкритого доступу демонструють стабільні темпи економічного розвитку та високий рівень доходів на особу (див. **«Валовий внутрішній продукт на особу в 30 найбагатших країнах світу»**).

Стабільний розвиток на основі відкритого доступу не слід плутати зі швидкими економічними темпами зростання країн, які живуть за рахунок експлуатації дешевих людських (Китай) чи природних (арабські країни, Росія) ресурсів. Багатство ресурсів може бути пасткою. Ресурси вичерпуються або дешевшають, а залежність від них призводить до вичерпання економічного потенціалу країни або навіть її краху (що ми вже бачили, зокрема, на прикладі СРСР і Венесуели й, безумовно, ще побачимо).

Валовий внутрішній продукт на особу в 30 найбагатших країнах світу (2015 рік, у поточних цінах, \$, за даними МВФ)

Рейтинг	Країна	\$ Per capita	Рейтинг	Країна	\$ Per capita
1	Люксембург	103 187	16	Австрія	43 547
2	Швейцарія	87 178	17	Фінляндія	42 159
3	Катар*	78 829	18	Гонконг	42 097
4	Норвегія	76 266	19	Німеччина	41 267
5	США	55 904	20	Бельгія	40 456
6	Сінгапур	53 224	21	Франція	37 728
7	Австралія	51 642	22	Нова Зеландія	35 966
8	Данія	51 424	23	Ізраїль	35 702
9	Ісландія	51 068	24	ОАЕ*	35 392
10	Сан-Марино	49 139	25	Японія	32 481
11	Швеція	48 966	26	Кувейт*	29 983
12	Ірландія	48 940	27	Італія	29 847
13	Голландія	44 333	28	Бруней*	27 759
14	Велика Британія	44 118	29	Республіка Корея	27 513
15	Канада	43 935	30	Іспанія	26 327

*Нафтодобувні країни із суспільним ладом закритого доступу, ВВП формується переважно за рахунок експорту нафти

Україна: суспільний лад з обмеженим доступом

В Україні домінує суспільний лад з обмеженим доступом. І хоча громадянське суспільство стало значно сильнішим, країна лише перейшла від звичайного ладу з обмеженим доступом (коли режим Януковича підтримував тільки «свої» організації, пов'язані із «Сім'єю») до розвиненого (коли коло підтриманих організацій стало досить широким). Нещодавно було оприлюднено дані про 75 юридичних осіб, цілковито підконтрольних «Сім'ї» (із яких, до речі, 50 зареєстровані за кордоном, більшість в офшорах). Через них і здійснювалися завершальні багатомільярдні операції для виведення ренти з України — йдеться про операції з коштами держбюджету, державного боргу, корупційні оборудки з надходженнями від митниці та податкової служби, ресурсами Національного банку тощо. Після Революції гідності концентрація корупції у владі й рівень жорсткого примусу в суспільних та економічних відносинах зменшилися, проте не зникли, а функціонування ладу з обмеженим доступом зберігається. Витривалість такого ладу забезпечують закритість виборчої, політичної та економічної систем, вибірковість дотримання законів, нехтування правом власності, «диверсифікована» корупція влади, вибірковість правосуддя, влада олігархів, видима й невидима, відданість високих державних службовців не державі, а Арбітру чи партії, контрольованій олігархами. Закони свідомо виписані як надмірно суворі, супер-

ечливі, надто складні або двозначні, щоб їх неможливо було дотримати. Або ж сам закон надає «начальникові» можливість трактувати норми чи приймати рішення на власний розсуд чи на розсуд його «смотрящого» — ще однієї інституції закритого доступу в українських реаліях.

У результаті правова за формою держава тримається не на верховенстві права, а на персоніфікованих відносинах та привілеях, які функціонують через «смотрящих» у регіонах, галузях, на підприємствах і мають на меті розподіл фінансових потоків між «своїми». Така влада шантажує розправою (і часто її здійснює) тих, хто намагається вибитися за межі системи обмеженого доступу. Друзям — усе, чужим — закон.

Така своєрідна подвійна реальність (на позір ринок і конкуренція, а насправді використання силового чинника для забезпечення своєї монополії) призводить до того, що влада в суспільстві обмеженого доступу приречена вирішувати політичні завдання не публічно, а кулуарно й тому постійно лукавити в поточній політиці. Тож ЗМІ необхідні олігархам не так для задоволення марнославства чи відмивання нелегальних коштів, як задля створення та підтримки потрібної картинки дійсності, загравання з електоратом і маніпуляції примітивними інстинктами бідних верств населення.

Як наслідок — економічні відносини в суспільному ладі з обмеженим доступом ґрунтуються на уявленні громадян, що прибутки

ВВП на особу в Україні у 2010–2015 роках, \$, за даними МВФ

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ВВП на одну особу	2983	3590	3883	4435	3014	2109
ВВП на одну особу, скоригований за ПКС*	7712	8328	8541	9697	8681	7990

*ПКС — паритет купівельної спроможності

забезпечуються силою, а не спільною діяльністю. Забрати в тих, хто має, замість того щоб створити разом нове. Хижацтво та обман є головними способами збагачення як для тих, хто займається бізнесом, так і для широкого загалу. **Це руйнує мораль, нищить довіру та безпеку**, без яких неможливі ні ринкова економіка, ні створення доданої вартості. Неминучий наслідок — бідність. За рівнем ВВП на особу Україна належить до країн із низькими доходами, при цьому за 2014–2015 роки простежується тенденція до їх зниження як загалом, так і з урахуванням паритету купівельної спроможності, який приводить до одного рівня рівень цін у різних країнах (див. «ВВП на особу в Україні у 2010–2015 роках»).

За таких обставин головними чинниками виживання людей та руху в «суспільних ліфтах» стають корупція і протекція. За їхньою допомогою люди прагнуть обезпечити себе від бідності та свавілля й дістати доступ до можливостей, які персонально відкриті лише для привілейованих. На це йдуть величезні зусилля, які можна було б спрямувати на поліпшення якості життя.

Брак усталених правил гри або їхня нестабільність спричиняються до короткого горизонту планування та неякісного державного управління. Владна «еліта» не замислюється над тим, як її сьогоднішні рішення вплинуть на добробут і можливість наступних поколінь (боргова яма, брак стимулів для підприємництва, відсутність ін-

вестицій та перспективних рішень у царині освіти, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення). Прикладом тут може слугувати пенсійна реформа, розпочата ще в 1998 році, але й досі не завершена.

Мислення «тут і негайно» дає змогу швидко збагатитися, але спричиняє небажання розробляти й втілювати стратегії та визначати сталі правила гри, адже їх відсутність полегшує владній «еліті» та олігархам, що є її частиною, зловживання повноваженнями й присвоєння ренти, отриманої від доступу до влади.

Суспільний лад з обмеженим доступом, що домінує в Україні, не дає змоги суспільству вирватися з бідності й водночас має високу здатність до самозбереження та самовідтворення навіть із приходом у владу нових людей (що ми й бачимо сьогодні). І після суспільного вибуху 2013–2014 років, Революції гідності, війни на Сході, «позитивного тиску» Заходу суть обмеженого доступу докорінно не змінилася: ми й досі маємо суспільний лад із закритим доступом, у якому основні можливості відкриті лише для «своїх».

Отже, Україні життєво необхідно перейти до суспільного ладу з відкритим доступом, інакше замість розвитку та руху вперед на нас чекатимуть не просто мутації режиму і зміна прізвищ в «еліті», а перехід на рівень третього світу, сировинного придатка та констатація failed state.

Питання: як це зробити?

Друга спроба: передумови і реальність

Як відомо, головною ознакою успішної держави є здатність не лише захистити свій суверенітет, а й здійснювати контроль над насильством у всіх сферах життя, утверджувати верховенство права та провадити якісне державне управління. Така її ефективність може бути досягнута лише в суспільстві відкритого доступу.

Ключовою передумовою переходу країни до суспільного ладу з відкритим доступом є наявність **національної держави із суверенною внутрішньою та зовнішньою політикою**. Така держава — це той головний елемент, якого сьогодні нам конче бракує. Це та історична можливість, яку українці втратили у XVIII столітті, а потім на початку XX століття. Це те, що ми мали б насамперед виборювати й творити протягом останніх 25 років незалежності. Проте в реальності все склалося зовсім інакше, бо в 1991-му місце суспільної еліти в Україні посідала советська номенклатура, яка хоч і

перекрашувалася в кольори нового для неї синьо-жовтого прапора, але мислила себе лише в координатах колонії великої імперії (Росії чи СРСР — байдуже), а нечисленні представники українських сил у політикумі та владі не мали ані державницького досвіду, ані практичних навичок управління, ані бізнесового хисту, ані здатності діяти як опозиція до перефарбованої номенклатури. Тому перша спроба (на початку 1990-х) переходу України до суспільного ладу з відкритим доступом та побудови повноцінної незалежної держави була невдалою.

Будь-які засадничі зміни в суспільстві завжди є складним і тривалим процесом. Навіть у стабільній державі з відкритим доступом інституції сприймають нове й трансформуються з різною швидкістю¹. Тому за тих обставин, які сьогодні склалися в Україні, великого значення набуває **суб'єктивний чинник** — людська особистість, передусім особистість, наділена легітимною владою.

¹Елвін Тоффлер (народився 4 жовтня 1928 року, американський філософ, соціолог, автор концепції постіндустріального суспільства) для розуміння відмінностей між темпами змін різних інституцій пропонує уявити собі шосе, де з різною швидкістю їдуть дев'ять авто, кожне з яких символізує одну із сучасних американських інституцій. Найшвидше рухається підприємство — бізнес-компанія (умовно 100 миль/год), бо вони стрімко змінюються і трансформуються, чутливі до новизни. За ними громадянське суспільство з усіма його найрізноманітнішими швидкозмінними неурядовими, волонтерськими, правозахисними організаціями, об'єднаннями (умовно 90 миль/год). Третім, хоч як дивно, їде автомобіль «сім'я» (60 миль/год). За ним із великим відставанням рухаються профспілки (30 миль/год). І вже потім урядова бюрократія, законодавчі інституції (25 миль/год) і... система освіти (10 миль/год). Міжнародні організації (на кшталт ООН, МВФ, Світового банку, СОТ) їдуть зі швидкістю 5 миль/год, що, власне, і не дивно. Але ще повільніше змінюються політичні структури (від Конгресу і Білого дому до політичних партій) (3 миль/год). Замикає цю кавалькаду автомобіль «законодавство» (1 миль/год). Швидкість трансформацій українських інституцій, навіть якщо це перехідний період від тоталітарного до демократичного суспільства, як показує наш 25-річний досвід, мало відрізняється від описаних Тоффлером. Хіба що український олігархічний бізнес, який зрісся з владою та партіями, має швидкість не 100, а 3 миль/год, натомість підприємство, ринковий бізнес їдуть поруч із громадянським суспільством (що й показала Революція гідності). Проте в Україні і громадянське суспільство, і внутрішньополітична та зовнішньополітична ситуація, і наші союзники у війні з Росією вимагають від лідерів держави та головних інституцій значно швидших змін.

У 2014 році президент, перемігши на виборах, за Конституцією дістав вотум довіри від громадян, а з обранням у першому турі й підтримку фактично на рівні загальноукраїнського референдуму. За бажання змінити країну він мав би спиратися насамперед на активну частину громадянського суспільства, яка краще сприймає новизну й прагне трансформацій, а не на олігархів та «любих друзів», що тягнуть її в похмуре минуле. Людина, яка в такий відповідальний момент опинилася на чолі Української держави, повинна була б, по-перше, запропонувати стратегію її розвитку на основі принципів конкурсного добру кадрів за критеріями професіоналізму, порядності, патріотизму, а не особистої відданості та бізнес-партнерства, а по-друге, розпочати відкритий діалог влади із суспільством, зруйнувати практику закулісних інтриг, які породжують лише недовіру до інституцій влади, а через них і до держави як такої.

І навіть якби в такого президента не все виходило, бо сьогоднішня ситуація в Україні не має аналогів, його підтримали б і пробачили б помилки. Крім того, у перехідний період головним є не масштаб явища, не кількість реформ, а їхня якість — нові, здорові й зрозумілі шляхи до майбутнього.

Власне, сказане стосується не тільки президента, а й усіх осіб, наділених владою від імені громадян. Від того, як вони взаємодіють із суспільством, залежать швидкість і напрям змін, а отже, й перехід до суспільства відкритого доступу та сучасної ефективної економіки. Тому сьогодні нам украй важливо вибудувати виборчу систему на всіх рівнях таким чином, щоб до влади приходили найкращі, обрані не за допомогою гречки та виборчих технологій, а завдяки особистим даним і реальним справам.

Важливим чинником перетворення України на сучасну державу із суспільним ладом відкритого доступу є **розвиток, захист, становлення української нації**. Наші партнери й друзі на Заході часто недооцінюють життєву важливість цього питання, тому не завжди можуть зрозуміти наполегливість українців в утвердженні національної ідентичності. Націям, чийй ідентичності ніщо не загрожує, важко в ХХІ столітті уявити ситуацію, коли внаслідок довгого колоніального минулого нація зазнає дискримінацій у власній державі.

Таким чином, тільки **законодавчо обґрунтована українізація** зможе не лише захистити українську націю, а й гарантувати права національним меншинам. Окремо мають бути захищені права кримськотатарського народу. Понад те, лише українізація України, визначення національних інтересів і пріоритетів держави здатні оздоровити економіку, створити інструменти для реального подолання системної корупції, усунути олігархів від державного управління, зробити її повноцінним суб'єктом міжнародних відносин. Бо перехід від бідності до багатства неможливий без переходу до суспільного ладу з відкритим доступом, який може функціо-

нувати лише з утвердженням сучасної національної держави.

Іншими умовами переходу України до суспільного устрою з відкритим доступом є:

- 1) верховенство права, влада закону (передусім для еліти);
- 2) поширення безособових відносин між елітою;
- 3) зацікавленість (позитивна чи негативна) еліти у змінах;
- 4) прагнення громадян до можливостей, які дають зміни, відповідно тиск на владну верхівку;
- 5) утвердження в суспільстві умов для здійснення змін і елітами, і громадянами.

Право є визначальним чинником ефективності держави, а утвердження його верховенства в суспільстві починається з тих, у кого є доступ до можливостей і привілеїв. Для цього відповідальне ставлення до законів і правил повинне перетворитися на культурну норму, а самі вони мають бути логічними, зрозумілими й обов'язковими для всіх, максимально відповідати традиції та позитивній практиці. Закони й правила передбачають згоду всіх зацікавлених сторін у їхній необхідності. Якщо згоди немає, то вони змінюються за суспільною домовленістю. Інакше кажучи, правила мають сприйматися як позитивні, а не негативні, бо їх створюють для обмеження влади та запобігання конфліктам у суспільстві, а не для зарегульованості. Для цього мають бути довіра до парламентарія — суб'єкта законодавчої ініціативи, впевненість, що він діє не в особистих чи корпоративних, а в національних інтересах.

* * *

Як показує досвід інших країн, перехід до суспільного ладу з відкритим доступом не є результатом тільки доброї волі політичних еліт, хоча це найкращий і найпростіший шлях, зокрема й для них. Часто еліти змушені йти на зміни або внаслідок ускладнень завдань і викликів, які постають перед їхніми країнами та ними особисто, або під тиском громадянського суспільства, або під тиском революцій чи воєнних поразок. Сьогодні, схоже, саме такий історичний момент і настав в Україні.

При цьому, зауважимо, відкритий доступ не конче означає демократію. Насправді багато країн здійснювали перехід до суспільного ладу з відкритим доступом за авторитарних режимів. Демократія не є первісною умовою переходу. Це радше важливий наслідок і визначальний елемент подальшого економічного та культурного розвитку суспільства. У країнах Заходу перехід до суспільного ладу з відкритим доступом історично збігся з переходом від аграрного суспільства до індустріального у ХІХ столітті. Українці, як ми знаємо, втратили свій шанс на такий шлях розвитку ще наприкінці ХVІІІ століття разом із державною незалежністю та утвердженням на українських землях російської (по суті, азійської деспотичної) економічної моделі суспільства. ■

Російська імперія (чи то як імперія Романових, чи то як СРСР), від якої Україна перебувала в цілковитій колоніальній залежності протягом двох століть, історично постала в контексті моделі закритого доступу й завжди її дотримувалася. Тому й постання капіталізму, побудова промисловості та проведення індустріалізації відбувалися без переходу до відкритого доступу. Натомість Україна історично тяжіла до індивідуалістичної та конкурентної, а отже, і більш відкритої економічної та суспільної моделі. До цього після 1991-го додалися чверть століття демократизації, кілька років економічного зростання на межі 1990-х і 2000-х, Майдан-2004 та особливо

Майдан-2014. Сьогодні все це разом створило умови для переходу України до суспільного ладу з відкритим доступом.

Відповідно до історичного досвіду та теорії послідовності задоволення людських потреб перехід до суспільного ладу з відкритим доступом пов'язаний із рухом громадян від цінностей виживання до цінностей самовираження. А це означає, що одним із найважливіших і найнагальніших питань є зростання рівня життя, бо бідна людина легко маніпульована й залежна від влади. Боротьба за збільшення реальних доходів громадян — це не популізм, як дехто каже, а практичне питання здатності перейти до іншого суспільного ладу.

Український шлях: «творча руйнація» як шанс

Перехід до суспільного ладу з відкритим доступом створює необхідні умови для динамічного розвитку країни. Вони необхідні, але недостатні для стабільного економічного зростання країни та високого рівня життя її громадян. У центрі економічної складової суспільного ладу з відкритим доступом перебуває підприємець. За словами одного з видатних економістів минулого століття Йозефа Шумпетера (1883–1950), який, до речі, три роки жив і викладав у Чернівецькому університеті, підприємець — ключова фігура капіталізму. А як показав Елвін Тоффлер, саме підприємці, підприємства, ринковий бізнес є тими інституціями, які найшвидше сприймають новизну і трансформуються. Тому від того, наскільки практична економічна політика країни спрямована на розвиток бізнесу та його здорові відносини із суспільним середовищем, і залежить створення реального багатства країни.

Підприємець у ринковій економіці за своєю суттю незалежно від виду діяльності є рушієм суспільного розвитку, інноватором, бо для нього характерні:

- 1) створення нового для споживача матеріального блага або колишнього блага з новими якостями;
- 2) пошук і запровадження нового способу виробництва, який ще не застосовувався в цій галузі;
- 3) завоювання нового ринку збуту або ширше охоплення наявного;
- 4) використання нового виду сировини або напівфабрикатів, відомих або невідомих раніше;
- 5) запровадження нової організації справи.

Такі завдання є головними для ефективного функціонування та виживання ринкового конкурентного бізнесу, проте вони не стоять перед олігархічним бізнесом, який насамперед будується на близькості до влади, а через неї й на доступі до ресурсів та ренти.

За Шумпетером, у ринковій економіці підприємці завжди є інноваторами та організаторами, тобто тими, хто бачить нові можливості

для продуктів, процесів і ринків та використовує їх, створюючи нові організації та змінюючи структуру старих. Шумпетер називає це «**творчим руйнуванням**». Важливе уточнення: «творче руйнування» потребує **відкритого доступу** до організаційних форм і стабільних, відкритих та зрозумілих правил гри.

У суспільстві обмеженого доступу влада не зацікавлена і не бажає підтримувати «творче руйнування», бо постання нових організаційних форм безпосередньо загрожує вже наявним економічним організаціям еліти та їхньому способу отримання ренти. Саме тому в країні, де не визначені національні економічно-політичні інтереси, де слабке громадянське суспільство й влада не відчувається залежною від нього, уряд або не підтримує малий і середній бізнес, або імітує таку підтримку.

Процес «творчого руйнування» є самою сутністю сучасного капіталізму. Відкриття нових ринків, розвиток економічної організації від невеликих підприємств до великих концернів ілюструють процес економічного зростання, яке безперервно революціонізує економічну структуру зсередини, руйнуючи при цьому стару та створюючи нову. Саме «творче руйнування» гарантує державі стабільний економічний розвиток і забезпечує структурну перебудову економіки.

У цьому й полягає ключова роль підприємництва та підприємця. Хоча в нас найпоширенішим є сприйняття ролі підприємця переважно в контексті вирішення проблеми зайнятості: створення робочих місць (будь-яких) і формування середнього класу. Мантри щодо формування середнього класу нічого не варті без осмисленої практичної економічної політики, ядром якої є усвідомлення значення підприємництва.

Панує думка, що великі корпорації технологічно ефективніші за малі підприємства завдяки їхньому ресурсному потенціалу. Проте в країнах відкритого доступу, які домоглися реальних успіхів, головну роль відіграють малі та середні підприємства. Саме вони створюють той «поживний бульйон»

технологічних, економічних та організаційних рішень, на якому виростають нові фірми й великі корпорації, що, своєю чергою, визначають шляхи та перспективи структурної побудови економіки. Найбільший економічний ефект для розвитку країни демонструють великі компанії, які виникли з малих підприємств. І навпаки, конгломерати, де зібрані до купи різноспрямовані й неінтегровані активи, як ми це бачимо в українських олігархів, нежиттєздатні й неефективні в міжнародній конкуренції. У внутрішній також неефективні, тому олігархи, використовуючи доступ до влади, придушують чесну конкуренцію, не дають розвиватися реальному підприємництву. Висновок очевидний: в економічній політиці першочерговим завданням українського уряду має стати дієва інституційна підтримка розвитку малого та середнього бізнесу. Така економічна політика дасть відповідь на запитання: де бідній країні взяти гроші на економічний розвиток?

Зазвичай відповідь уряду така: треба спочатку прогресувати в тій виробничій структурі, яка є на сьогодні, накопичити гроші, а вже потім спрямувати їх в інвестиції для структурної перебудови. А ще можна взяти гроші в борг за кордоном. Проте реальна практика показує хибність такої політики: фінансові ресурси не накопичуються, інвестиційний процес згасає, державний борг зростає, олігархи процвітають, люди біднішають.

Натомість відповідь Йозефа Шумпетера принципово інша: постійне «творче руйнування» старого, розвиток підприємництва, створення нового багатства та купівельної спроможності, а іноземні інвестиції включно з широкомасштабними теж не забаряться. Так було і є в усіх країнах, які стали заможними.

Отже, коротко підсумуємо.

Суспільний устрій із закритим доступом, який поки що домінує в Україні, не є якоюсь «карою Божою». Це результат історичних обставин — примусового переходу українського суспільства з «європейської конкурентної» моделі розвитку на «азійську деспотичну», що відбувся наприкінці XVIII — на початку XIX століття. І тому в XXI столітті наше найперше завдання — створити передумови для переходу до іншого суспільного ладу. Решта піде одне за одним. Ключовими ланками українського шляху до суспільного ладу з відкритим доступом мають бути:

1. Сильна, сучасна **Українська держава** із суверенною внутрішньою та зовнішньою політикою в національних інтересах, а не в інтересах груп чи кланів. Верховенство права та належний контроль за насильством у всіх сферах суспільного життя.

2. Розвинене **громадянське суспільство** в усіх його проявах, утвердження самоврядування та самоврядності всюди, де це можливо та ефективно.

3. Державна політика максимального **сприяння ринковому, неолігархічному**

бізнесу: підприємництву, підприємцям і підприємствам. Утвердження ринкової економіки відкритого доступу, її захист суспільством і державою.

Стратегічною метою цього українського шляху є постання України як країни першого світу — цілісної, незалежної, сильної держави, регіонального лідера, що має вагу і вплив у світі.

Для досягнення цієї мети країна повинна здійснити сьогодні одночасну трансформацію в кількох вимірах:

- 1) від частини «единой общности» до української нації;
- 2) від колонії до національної держави;
- 3) від уламка імперської економіки до власного народногосподарського комплексу;
- 4) від адміністративно-командної економіки до ринкової;
- 5) від тоталітарного режиму до демократії.

Сьогодні Україна має суспільний лад закритого доступу. Вона є економічною напівколонією, яка переважно експортує сировину та низькотехнологічну продукцію з малою доданою вартістю, а також талановитих людей і отримані в Україні прибутки. Імпортує готову продукцію з високою доданою вартістю та міжнародну фінансову допомогу.

Ключовою передумовою переходу до суспільного ладу з відкритим доступом є сучасна ефективна національна держава із суверенною внутрішньою та зовнішньою політикою. Тільки економічно спроможна держава здатна ефективно забезпечити недоторканність власних кордонів, національну ідентичність, авторитет на міжнародній арені, а також освітній, науковий та культурницький розвиток, соціальну стабільність, добробут і щастя громадян. Шлях до потужної національної економіки пролягає через перехід до суспільного ладу з відкритим доступом та високої продуктивності використання національних ресурсів. Ефективність державного управління визначається високими доходами громадян і прибутками, які отримують власники капіталів, а через систему перерозподілу також державний і місцеві бюджети. Економічний патріотизм має сприяти переходу до суспільного ладу з відкритим доступом і прищвидшеному економічному зростанню України. В основі економічного патріотизму лежать **україноцентризм, проактивність** (готовність діяти на випередження) та **професійність** (передусім стратегічне розуміння суспільно-економічних процесів і закономірностей).

Роль державної політики в економічному піднесенні чи занепаді будь-якої країни визначальна. Економічна відсталість сьогодні породжується переважно пасивною, а часом антиукраїнською державною політикою в умовах панування російської суспільно-економічної моделі та незадовільних темпів трансформації. Відповідно свідомо й активна україноцентрична державна політика, а не принцип невтручання (*laissez-faire*) є фундаментом економічного розвитку. У **и**

жодній країні світу системний економічний стрибок, а з ним і стабільний розвиток не відбулися самі по собі, вони завжди були результатом державної політики в умовах переходу до суспільного ладу з відкритим доступом. Від того, чи спрямована економічна політика країни на активне практичне сприяння підприємцям та підприємництву, залежать і темпи розвитку та рівень життя громадян. Запровадження активної та дієвої державної політики для розбудови потужної економіки передбачає найактивнішу підтримку підприємців і підприємництва, створення для них привабливих умов та стимулів — інституційних, податкових, кредитних, інфраструктурних, регуляторних, соціокультурних тощо.

Одним із найважливіших питань в Україні останніх 25 років стало співвідношення

приватної та державної власності, бо саме через розуміння нюансів цієї проблеми й вирішується хід приватизаційних процесів. Щоб більше приватної власності, то краще: мають бути приватизовані всі підприємства, які не є визначальними в забезпеченні стратегічних і критично значущих функцій держави.

Коли переважна частина економічного комплексу країни перебуває в приватних руках, тоді роль держави в управлінні особлива: необхідно розділити регуляторні функції держави та функції господарського управління державною і комунальною власністю. Держава та органи місцевого самоврядування мають зберегти тільки першу функцію, а другу потрібно перекласти на професійний підзвітний менеджмент через корпоратизацію державних та комунальних підприємств і залучення приватних співінвесторів.

Р. С.: рухатися швидше за інших

■ насамкінець кілька важливих для розуміння цієї статті зауважень. Викладені тут думки не є відкриттям або чимось невідомим для економістів. Метою написання цього тексту було, з одного боку, інформування зацікавленої та небайдужої до своєї долі громадськості про виклики, які сьогодні постали перед країною з погляду перспектив економічного розвитку. А з другого — дати зрозуміти владі, що громадянське суспільство цілком здатне належним чином оцінити її дії і побачити справжню суть конфліктів та інтересів, які сьогодні загрожують існуванню Української держави як такої. Звісно, радити й оцінювати збоку завжди легше, ніж втілювати в життя та відповідати за досягнутий результат. Ми свідомі цього, проте все ж таки дозволимо собі висловити кілька загальних зауважень і рекомендацій, які, можливо, будуть цікавими й українським урядовцям.

Після переходу України до суспільного ладу з відкритим доступом входження до топ-40 країн світу за рівнем ВВП на особу (у 2015 році це щонайменше \$12 тис.) може розглядатися як цілком реалістичний рівень економічного розвитку. Його досягнення поставить Україну за рівнем економічного розвитку та добробуту громадян на один щабель із такими країнами, як Польща, Чехія, Естонія, Литва, Латвія, а з часом і такими, як Велика Британія, Франція, Німеччина, Фінляндія, Ізраїль, Ірландія тощо (топ-20).

Однак варто пам'ятати, що ми маємо зростати значно швидше за інші країни. Якщо матимемо таку саму динаміку, як і розвинені європейські чи азійські країни, то не досягнемо цільового рівня економічного зростання та не наздоженемо їх унаслідок ефекту «низької бази» (кожен відсоток зростання малої економіки становить у грошовому вимірі значно менше, ніж більшої). Для випе-

реджуючого зростання потрібні, по-перше, якнайшвидший перехід до відкритого доступу, а по-друге, максимально активна державна та суспільна підтримка підприємництва і підприємців, які є рушієм економічного розвитку, запровадження змін у виробничій структурі господарського комплексу країни. Темпи економічного зростання безпосередньо залежать від структури національної економіки. «Економіка минулого», у якій домінують низькі технологічні устрої, не в змозі забезпечити **випереджальне** зростання. Україні потрібна така структура економіки, яка забезпечить якнайшвидше досягнення цільового рівня економічного розвитку, перехід від бідності до багатства. «Творче руйнування», яке своєю щоденною працею здійснюють підприємці, є одним із найважливіших чинників у процесі структурної перебудови.

Держава, що прагне структурної перебудови економіки та випереджального економічного зростання, не може й у жодному разі не повинна ставитися однаково до різних галузей і видів діяльності, бо вони мають різний потенціал як джерела розвитку. Є галузі та види діяльності, які здатні вивести країну на якісно нову орбіту економічного зростання, а тому мають бути технологічно, соціально й економічно бажаними для держави. Держава повинна визнавати їх пріоритетними, а громадянське суспільство — підтримувати такі рішення. Необхідно всіляко стимулювати розвиток підприємств і підприємців тих видів діяльності та галузей і виробництв, де: 1) робочі місця мають високу продуктивність праці (дохід у розрахунку на працівника); 2) продукція має високу додану вартість (різницю між вартістю готової продукції та «сировини»); 3) спостерігається дедалі більша віддача (зростання масштабів виробництва приводить до зменшення витрат).

До менш бажаних для держави видів діяльності належать: 1) сировинний бізнес (експорт зерна, мінеральної сировини); 2) трудова еміграція (виїзд на постійне проживання за кордон науковців, IT-фахівців тощо); 3) заробітчання (будівельники, робітники, науковці, що тимчасово виїжджають на заробітки за кордон).

До більш бажаних для держави видів діяльності належать: 1) інтелектуально містке нематеріальне виробництво (інжиніринг, промисловий дизайн); 2) науково містке нематеріальне виробництво (науково-дослідна діяльність тощо); 3) високотехнологічне матеріальне виробництво (військово-промисловий комплекс, аерокосмос, мікроелектроніка, точне машинобудування); 4) легка і харчова промисловість.

Робочі місця на підприємствах різних галузей мають різну цінність не тільки для підприємств і самих працівників, а й для суспільства. Якісні робочі місця характерні для підприємств пріоритетних галузей, вони забезпечують високі прибутки роботодавцям, гідну заробітну плату працівникам, регулярні податкові надходження державі та місцевим громадам.

Держава зобов'язана збирати «ренту» з підприємств сировинних і низькотехнологічних галузей, щоб забезпечити сьогодення, та системно стимулювати створення і розвиток підприємств пріоритетних галузей для цілеспрямованої побудови бажаного майбутнього своїх громадян.

Державне дотування підприємств із певних видів діяльності або галузей із державного бюджету може розглядатися лише як короткостроковий, тимчасовий захід. З року в рік воно руйнує економіку держави, бо відволікає державні ресурси від розвитку пріоритетних галузей. Компенсаторні заходи мають бути замінені стимулювальними: підтримувати треба не найслабші галузі, а найперспективніші підприємства і підприємців, які здатні швидко витягти економіку на якісно новий рівень.

В умовах обмеженості ресурсів потрібно спрямовувати зусилля не тільки на пріоритетні галузі, а й на конкретні виробництва.

Ставлення до підприємств-резидентів з українським чи іноземним капіталом має бути однаковим і не повинно впливати на державне стимулювання. Принциповими є вид діяльності, його належність до пріоритетних в Україні. У разі конкуренції ТНК із місцевими олігархами неприпустима проста заміна одних іншими. Фінансові вливання міжнародних фінансових інституцій, скеровані не адресно в масштабні інвестиційні проекти та реформи, а на «латання бюджетних дірок» і проїдання, — це «риба замість вудочки». Така «допомога» тільки маскує та прищвиджує деградацію української економіки, формуючи нову приховану форму колоніальної залежності. Найкращим варіантом міжнародної фінансової допомоги могли б бути спільні

розробка й реалізація масштабного плану підтримки підприємництва та підприємців в Україні за досвідом Німеччини (1950-ті) чи Польщі (1990-ті).

* * *

Сучасна світова економіка об'єднує глибоко пов'язані між собою національні економіки, і в цьому сенсі вона глобальна. За таких умов криза в низці визначальних економік неминуче стає світовою економічною кризою. Регулювання глобальної економіки та уникнення світової економічної кризи покладені на міжнародні фінансові інституції, зокрема на Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Світову організацію торгівлі. Звідси й вимоги останніх до економічної політики урядів: жорстка монетарна політика, лібералізація валютного курсу, зовнішніх зв'язків та ціноутворення. Слід зауважити, що ці вимоги поширюються на економіки як високорозвинених держав: США, країн Європейського Союзу, Японії, так і тих, що розвиваються чи здійснюють економічні перетворення. Дотримання державами цих вимог саме по собі не створює чинників для розвитку економіки чи її деградації. Вони мають рамковий характер й окреслюють певні межі для регулятивних заходів. Та в цих межах економіки, які регулюються виходячи з національних інтересів, мають умови для тривалого безкризового розвитку. А «ситуативно регульовані» чи олігархічні приречені на безперервний занепад. Причому нижньої точки їхнього падіння, на думку багатьох видатних економістів, фактично немає.

Тому, якщо ми творимо економіку України як частину світової, мусимо рахуватися із фактом взаємодії з МВФ, СБ і СОТ як із об'єктивною реальністю. Проте уряд має в межах такої взаємодії можливість та обов'язок здійснювати позитивні економічні перетворення.

Підприємства «нової економіки», а також нові виробництва повинні сплачувати значно нижчі податки, ніж сировинні та наявні низькотехнологічні виробництва. Вони також мають бути меншими, ніж ті, що діють для такого бізнесу в інших країнах.

Так само в митній політиці доцільно обкласти високими ставками сировинний та низькотехнологічний експорт, мінімізувати мита на експорт високотехнологічної продукції, звільнити від імпорتنих мит увезення в Україну виробничого й наукового обладнання.

У кредитній політиці держава повинна забезпечити кредитування підприємств пріоритетних видів діяльності, зокрема довгострокове інвестиційне, у національній валюті під мінімальні відсотки (умовно під 1% річних). Підприємці з інших галузей (не пріоритетних на сьогодні) теж повинні мати якісний доступ до кредитування.

Ставлячи за мету прищвидшений і збалансований розвиток, підтримуючи підприємництво ■

ініціативу, держава має в межах відкритого доступу забезпечувати недискримінаційний доступ до інвестиційних та інших можливостей малим і середнім підприємствам. Свідома підтримка малого та середнього підприємництва — запорука здорового, динамічного й успішного розвитку від бідності до багатства.

Ринкове регулювання в економіці може ефективно працювати в «автоматичному режимі» лише за умови дотримання правил, які встановлює правова система держави. Законодавчо мають бути реально захищені принципи ринкової економіки: свобода підприємництва, свобода від втручання, свобода об'єднань, свобода договору, свобода конкуренції. Невід'ємними функціями держави є захист від незаконного втручання приватних осіб і держави, посилення конкуренції, регулювання економічних процесів для захисту суспільних інтересів і зменшення нерівності.

Ринкова економіка не панацея від усіх людських слабостей та господарських незгод. Вона також може породжувати несправедливість у розподілі матеріальних благ. Однак ефективна держава, яка дбає про національні інтереси та захищає своїх громадян, повинна мати механізми для коригування несправедливості правовими засобами (оподаткуванням, пенсійним забезпеченням, страхуванням, охороною праці, бюджетними дотаціями малозабезпеченим тощо).

Протиставлення ринкової конкуренції та економічних важелів впливу, з одного боку, та адміністративних і нормативно-регулятивних заходів уряду — з другого, має надуманий характер. У реальній практиці вони є взаємодоповнюваними. Хоч би якими засобами було реалізоване правильне рішення, прийняте на підставі економічних розрахунків і науково обґрунтованих прогнозів, воно додасть економіці доходів і працюватиме на її розвиток.

Відновивши 1991 року незалежність, Україна розпочала перехід від одного історичного ладу до іншого: від колишньої російської колонії («недержави») до сучасної національної держави; від уламка «єдиної общности» до української політичної нації; від закритого тоталітарного ладу, у центрі якого партійні вожді (а згодом олігархи), до відкритого демократичного суспільного устрою, у центрі якого благополуччя людини; від уламка господарського комплексу та неринкової, адміністративно-командної економіки СРСР до національного господарського комплексу й сучасної ринкової економіки країни з усебічно розвиненим підприємництвом; від суспільного ладу із закритим доступом до суспільного ладу з відкритим доступом.

Процес «творчої руйнації» старого історичного ладу й творення нового виявився довгим, важким і неоднозначним, що й не дивно, зважаючи на масштаби трансформації та практичну відсутність на початок переходу

головного суб'єкта їх здійснення — сформованої української нації — і цілеспрямовані анти-українські дії сусідньої ядерної держави та її п'ятої колони всередині країни.

Тому, коли ми хочемо знайти відповідь на запитання «Чи пройшли ми точку неповернення?» або «Які реформи потрібно здійснити, щоб Україна не перетворилася на failed state?», потрібно насамперед **оцінити, на якому рівні відбувається формування головних передумов** переходу до суспільного ладу з відкритим доступом, **і визначити тенденції** їх формування. Бо передумови, з одного боку, акумулюють у собі суспільні трансформації та перетворення і є «предтечею» переходу до відкритого доступу, а з другого — і самі є ключовими реформами, здійснення яких забезпечить від повернення в похмуру минуле чи від перетворення на failed state.

Як уже зазначалося, є три головні передумови для переходу України від нинішнього ладу із закритим доступом до суспільного ладу з відкритим доступом:

- 1) ефективна Українська держава, верховенство права та відповідальне державне управління;
- 2) розвинене громадянське суспільство, самоврядування та самоврядність;
- 3) стала політика максимального сприяння неолігархічному бізнесу та розвитку підприємництва.

Експертна оцінка нинішнього рівня цих передумов та тенденцій їх розвитку (позитивно, нейтрально, негативно) за шкалою від 0 до 100, де 0 — цілковита відсутність явища, 100 — цілковита його наявність, 50 — точка рівноваги, 75 — точка неповернення, показала таке:

- 1) перша передумова — «ефективна Українська держава»: оцінка нинішнього рівня передумови для переходу до відкритого доступу — 60, тенденція розвитку нейтральна;
- 2) друга передумова — «громадянське суспільство»: оцінка 77 із позитивною тенденцією розвитку;
- 3) третя передумова — «сприяння підприємству»: оцінка рівня реалізації передумови — 44 із негативною тенденцією розвитку.

Таким чином, **точку неповернення ми поки що не пройшли, і найпроблемнішими ланками для її проходження є неефективна Українська держава та нерозвинений, загнаний у кут український бізнес.**

Вищий за точку неповернення рівень другої передумови — розвинене громадянське суспільство — та позитивна тенденція розвитку громадянського суспільства дають надію, що саме ця складова, залишаючись головним рушієм суспільних трансформацій, потягне за собою інші передумови й точку неповернення буде подолано.

Як скоро, залежить від кожного з нас. ■

«Український тиждень». Відповідально про країну та світ. Незалежний аналітичний україномовний тижневик суспільно-політичного спрямування, що висвітлює ключові події та проблеми країни. Чітка ідентифікація, позиція, авторська інтонація та стиль. Незалежність від політичних чи бізнес-груп. Об'єктивність і незаангажованість у висвітленні проблем українського суспільства. Когерентне джерело для експертів, політиків, інтелектуалів та культурних діячів у Європі з питань України. Просування принципів свободи слова та незалежності преси. Серед авторів відомі в Україні та світі журналісти, економісти, громадські діячі, мистецтвознавці. Офіційний партнер **The Economist**

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

СПЛАТИТИ БАНКІВСЬКОЮ КАРТОЮ:

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 55 грн
- на 3 міс. – 156 грн
- на 6 міс. – 300 грн
- на 12 міс. – 600 грн

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

Телефон редакції: 044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача код отримувача	
	Назва установи банку	ПАТ «Укрсоцбанк»	
		300023 МФО банку	
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	Вид платежу: за передплату на журнал	-----	
	Період:		
Касир		сума, грн	
	Платник (підпис)		

Відстань не перешкода

Олександр Крамар

Чим цікаві Україні ринки країн Південно-Східної Азії

Серпневий візит президента України до Індонезії та Малайзії актуалізував тему українських інтересів у країнах Південно-Східної Азії. Поряд із офіційними реляціями урядовців про успіхи українських постачальників зерна та перспективи співпраці в інших галузях помітною була й скептична реакція значної частини українців: обурення висловлюваннями Порошенка в «бідних» азійських державах про дешеву робочу силу в європейській Україні, сумніви в перспективах співпраці України з країнами регіону та іронічні випадки про «торгівлю бананами».

Ця ситуація вкотре виявила все ще дуже стереотипне сприйняття значною частиною українського суспільства як сучасного світу (особливо віддалених його регіонів), так і місця та перспектив у ньому України. Адже за нинішньої структури української економіки та експорту, а також тенденцій їхнього розвитку збільшення продажу вітчизняних товарів до країн Південно-Східної Азії має всі підстави зростати значно швидшими темпами, ніж до ЄС.

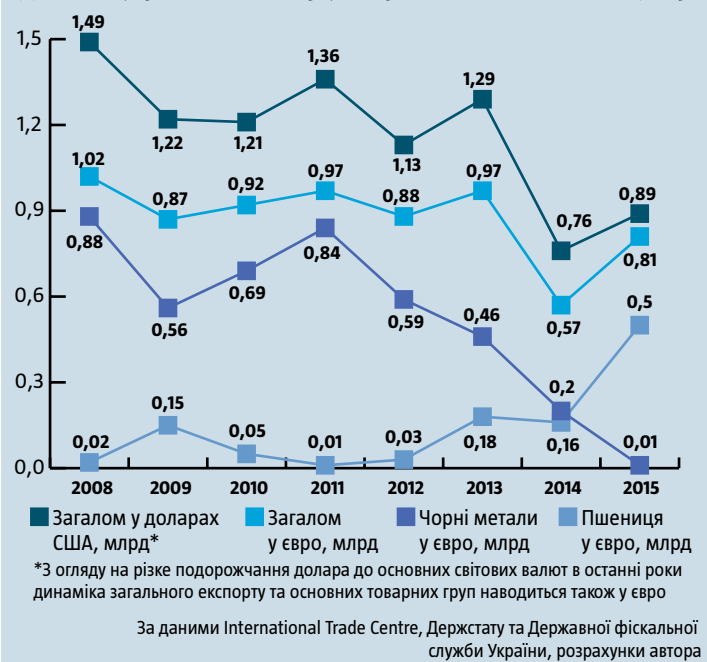
На відміну від Євросоюзу там немає квот на продукцію АПК, відчутний дефіцит її виробництва, вже зараз більша (не кажучи про перспективу 10–20 років) чисельність менш вибагливих споживачів. І на додачу зазвичай значно простіші процедури сертифікації продукції, ніж у ЄС чи навіть у Китаї.

ПЕРСПЕКТИВНИЙ РИНОК

Кількість мешканців у країнах Південно-Східної Азії сягнула 640 млн, а до 2030 року, за прогнозом ООН, має зрости принаймні до 725 млн. У п'яти державах регіону вже зараз проживає значно більше людей, аніж в Україні. А три з них більші за будь-яку європейську державу — це Індонезія (261 млн), Філіппіни (103 млн) та В'єтнам (95 млн). До 2030-го в Індонезії кількість жителів має зрости до 300 млн, на Філіппінах — до 124 млн, у В'єтнамі — до 100 млн. У Таїланді на той час має проживати 68 млн осіб, М'янмі — понад 60 млн, а в Малайзії — понад 36 млн. Для порівняння: в Україні без окупованих територій уже зараз менш як 39 млн осіб (навіть коли рахувати тих, хто фактично перебуває на заробітках за кордоном), і їхня чисельність зменшується й далі.

При цьому особливістю більшості країн Південно-Східної Азії є дуже висока густота населення і, як наслідок, обмежені можливості задоволення потреб населення, що швидко зростає, у харчових продуктах. Наприклад, на острові Ява в Індонезії проживає близько 150 млн осіб, хоча його площа (132 тис. км²) майже в'ятеро менша від території України. В'єтнам (330 тис. км²) та Філіппіни (300 тис. км²) разом мають територію, ледь більшу від України, однак при цьому вже зараз майже в'ятеро численіше населення. Значна частина території малоприсадатна для

Динаміка українського експорту до країн Південно-Східної Азії, млрд

землеробства. Площа ріллі в Індонезії, В'єтнамі та на Філіппінах разом узятих менша, ніж в Україні, тоді як населення вже понад 450 млн осіб, а до 2030 року, очікується, перевищить 520 млн.

Попит на продовольство в країнах регіону динамічно зростає через одні з найшвидших у світі темпи економічного розвитку. Реальний ВВП із 1990 року зріс у Камбоджі в 6 разів, В'єтнамі — у 5,35, Лаосі — у 5,2, М'янмі — у 4,3 (з 1999 року), Сінгапурі — у 4,25, Малайзії — у понад 4, Індонезії — у 3,35, у Таїланді та на Філіппінах — у 2,8 рази.

Стрибок за останню чверть століття дає підстави розглядати їх разом із деякими іншими державами Азії, Африки та Латинської Америки як складові нового поясу зростання, що має прийти на зміну Китаю. В його основі і нарощування виробництва експортноорієнтованих технічних сільськогосподарських культур та природних ресурсів, і розвиток нових промислових потужностей, переважно в працевітких галузях. Щоб краще зрозуміти масштабність такого економічного ривка країн регіону, потрібно брати до уваги, що в Україні реальний ВВП у 2015-му був у 1,75 раза меншим, аніж у 1990-му, і лише в 1,4 раза більшим, аніж у 1999-му (після обвалу 1990-х).

У результаті за рівнем економічного розвитку переважна частина країн Південно-Східної Азії значно випереджає Україну, а середні доходи мешканців

принаймні половини з них більші, ніж в українців. У 2015 році номінальний (у поточних цінах) валовий внутрішній продукт (ВВП) на одну особу в Україні був на рівні аналогічного показника у В'єтнамі (\$2,1 тис.), дещо нижчим, аніж у Тимор-Лешті (\$2,2 тис.), і лише незначно вищим порівняно з Лаосом (\$1,8 тис.). Істотно більшими за український були показники у двох державах регіону з найчисленнішим населенням: Індонезії (\$3,4 тис.) та на Філіппінах (\$2,9 тис.). А в Малайзії (\$9,6 тис.) і Таїланді (\$5,7 тис.) узагалі перебували на рівні східних країн — членів ЄС.

Оцінка з урахуванням різної вартості життя в окремих країнах, яка вимірюється в доларах за паритетом купівельної спроможності (ПКС), сприяє більшій Україні з огляду на те, що низка товарів та особливо послуг в Україні значно дешевша, ніж у країнах Південно-Східної Азії. Водночас вона ілюструє колосальні зміни, що сталися у співвідношенні рівня розвитку економіки України та країн регіону.

Найбагатіші його держави вже давно мають вищі показники, ніж країни ЄС чи США. Наприклад, ВВП за ПКС у розрахунку на одного мешканця сягнув у 2015 році в Брунеї \$79,6 тис., у Сінгапурі — \$85,3 тис.

Водночас більшість держав регіону на початку 1990-х справді істотно поступалися Україні (за винятком Малайзії, яка перебувала приблизно на одному з нею рівні), а сьогодні вийшли принаймні на наш рівень або й перевищили його.

За даними МВФ, ВВП за ПКС у розрахунку на одного мешканця в Малайзії 1990 року становив \$6,8 тис., а 2015-го сягнув \$26,3 тис. (для порівняння: у Польщі та Греції — \$26,5 тис.); у Таїланді він дорівнював відповідно \$4,3 тис. і \$16,1 тис. (для порівняння: у Болгарії — \$19,1 тис., Румунії — \$20,8 тис.); в Індонезії — менш як \$2,9 тис. та \$11,1 тис.; на Філіппінах — \$2,6 тис. і \$7,25 тис. (2016-го очікується \$7,6 тис.).

Ще помітнішими були успіхи бідніших держав регіону. Так, у В'єтнамі 1990 року ВВП за ПКС становив менш як \$1 тис. на особу, 2016-го очікується \$6,4 тис. (а до 2020-го — \$8,4 тис.), у М'янмі 2016-го цей показник очікується на рівні \$6 тис. (а до 2020-го — \$8,4 тис.). Як бачимо, і тут ідеться про вкрай незначне відставання від України, де ВВП за ПКС у 2015-му дорівнював менш як \$8 тис.

Таким чином, країни Південно-Східної Азії принаймні не бідніші від України. Рівень доходів у багатьох із них близький до східних держав — членів ЄС. Проте вони мають значно більшу кількість потенційних споживачів наших товарів (особливо недорогих), динамічні темпи зростання економіки та доходів. Нарешті, нарощування поставок низки вітчизняних товарів передбачає конкуренцію не з місцевими виробниками, а з постачальниками із третіх країн, що мінімізує загрозу різноманітних штучних перешкод на їхньому шляху.

ВЕЛИКІ ЗМІНИ

Присутність українських виробників на ринку країн АСЕАН (регіональна асоціація, до якої належать усі країни регіону, окрім Тимор-Лешті) після світової економічної кризи 2008–2009 років кардинально змінилася. Ще 2008-го понад 89% усього обсягу нашого експорту туди становили чорні метали та азотні добрива. Однак відтоді українські виробники швидко й послідовно втрачали ці ринки на користь постачальників із Китаю.

Поставки нашого металу зменшилися з \$1,3 млрд у 2008-му та \$0,92 млрд у 2010-му до \$0,27 млрд у 2014-му та \$10 млн у 2015-му. При цьому загальний обсяг імпорту продукції чорної металургії з-за меж регіону між 2010-м і 2015-м лишався приблизно на одному рівні — близько \$32 млрд. А в бідніших, і в динамічніших економіках вони навіть зросли: до М'янми — з \$0,22 млрд до \$0,98 млрд, на Філіппіни — із \$1,2 млрд до \$1,7 млрд, до В'єтнаму — з \$7,1 млрд до \$7,9 млрд.

Проте українські постачальники не змогли скористатися цим через наступ китайських конкурентів: їхні поставки збільшилися з \$5 млрд у 2010-му до \$13,15 млрд у 2015-му й далі стрімко зростають, попри падіння цін на одиницю продукції. Заради справедливості зазначимо, що під тиском китайців не лише майже припинилися поставки з України, а й суттєво зменшилася присутність компаній із таких потужних далекосхідних гравців металургійного ринку, як Японія, Південна Корея і Тайвань. А з Росії, США, Австралії, Великої Британії та Німеччини вони зменшилися в рази.

ЗА НИНІШНЬОЇ СТРУКТУРИ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКСПОРТУ ЗБІЛЬШЕННЯ ПРОДАЖУ ДО КРАЇН ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ МАЄ ВСІ ПІДСТАВИ ЗРОСТАТИ ШВИДШЕ, НІЖ ДО ЄС

Тож шансів повернутися на ринок країн Південно-Східної Азії в українських металургів, найімовірніше, не буде: наша застаріла металургія не здатна конкурувати зі створеними за останні 10–20 років сучасними комбінатами в Китаї.

Аналогічна ситуація і з азотними добривами, яких з України до країн Південно-Східної Азії ще 2012-го було продано на \$54,8 млн. 2014-го обсяг поставок зменшився до \$21,1 млн, що становило менш як 1% їх імпорту країнами АСЕАН, у 2015 році була завезена лише незначна партія українських азотних добрив до Малайзії (6,74 тис. т на \$1,73 млн), а з початку поточного їх не постачали взагалі.

Як і з металом, останнім часом тут триває активна експансія китайських виробників: попри різке падіння цін на хімічну продукцію, вони наростили свої поставки з 2010 по 2015 рік із \$0,68 млрд до \$1,06 млрд. Адаже мають не лише сучасні виробничі потужності, а й географічну близькість. Зберігають позиції й постачальники з Росії та Норвегії, які мають великий внутрішній видобуток сировини для виробництва цих добрив — природного газу. Тож перспективи відновлення присутності українських постачальників азотних добрив у країнах Південно-Східної Азії також видаються сумнівними.

Нагомість Південно-Східна Азія за останні роки значно наростила імпорт зернових. Попри падіння світових цін, імпорт пшениці країнами регіону зріс із \$3,4 млрд у 2010-му до \$5 млрд у 2014-му та \$5,3 млрд у 2015-му. Найбільшими її постачальниками торік були Австралія (\$2,16 млрд), США (\$1 млрд) та Канада (\$0,8 млрд). Проте Україна має всі шанси потіснити їх уже найближчим часом: наші поставки в грошовому виразі зросли з \$29,8 млн у 2008-му до

\$211,14 млн у 2014-му та \$0,56 млрд у 2015-му, а фізичні обсяги ще істотніше на тлі падіння цін на збіжжя. Зокрема, 2015-го вони сягнули 3,57 млн т.

Цього року тенденція зберігається, тож принаймні віддаленіші США та Канаду є шанс потіснити. Уже зараз Україна лідирує за поставками пшениці до Таїланду, змагається за друге-третє місце в Індонезії, Філіппінах та Малайзії. Через проблеми із сертифікацією, спричинені торішнім скандалом, наше збіжжя фактично не потрапляє на місткий ринок у В'єтнамі (імпорт — близько \$0,6 млрд щороку, тобто більше за всі поставки України до регіону в 2015-му).

ПЕРСПЕКТИВНІ НІШІ

Останнім часом вітчизняний експорт до країн АСЕАН стрімко зростає. Зокрема, за перші сім місяців 2016-го він становив \$574 млн проти \$215,4 млн за аналогічний період 2015-го. Проте це відбувається майже виключно за рахунок пшениці. Її частка в наших поставках на Філіппіни 2015-го дорівнювала 96,2%, до Індонезії — 85%, Таїланду — 77,7% (та й то лише завдяки великій частці поставок зброї). Тоді як переважна частина інших українських товарів, зокрема й тих, зі збутом яких у наших виробників в останні роки серйозні проблеми, у регіоні все ще або не продаються, або реалізуються в незначних обсягах лише в деяких країнах.

Пробними лишаються навіть поставки української кукурудзи, якої загалом ми експортуємо приблизно стільки само, як і пшениці, а в деякі роки навіть більше. У 2015-му вони становили лише 46 т до В'єтнаму. При цьому загальний імпорт кукурудзи до країн АСЕАН протягом останніх п'яти років динамічно зростав (із \$1,7 млрд у 2010-му до \$3 млрд у 2015-му). Тож збільшення врожаю цієї культури в Україні відкриває можливості для нарощування її експорту до країн Південно-Східної Азії. Тим більше що основними конкурентами України в регіоні є не менш віддалені від нього Бразилія та Аргентина.

Однак значно цікавішим ринок країн Південно-Східної Азії може бути для України з погляду збуту продовольчої продукції з високою часткою доданої вартості. Потенціал її експорту туди принаймні не менший, аніж зерна, яке, вочевидь, домінуватиме в наших поставках у найближчі роки.

Загалом у 2014 році регіон імпортував м'яса птиці на \$0,8 млрд, і ці обсяги стрімко зростають (у 2010-му було лише \$0,45 млрд). Причому останнім часом спостерігається помітна динаміка й поставок із країн ЄС (із \$70,5 млн у 2014-му до \$105,3 млн у 2015-му), виробники котрих, як відомо, мають нижчу конкурентоспроможність у виробництві цієї продукції порівняно з українськими. Основними споживачами м'яса птиці тут є Сінгапур, який у 2015 році імпортував продукції на \$250 млн, Філіппіни (\$175,8 млн), Малайзія (\$113 млн). До В'єтнаму у 2014-му її було завезено на \$104,5 млн.

З України до Південно-Східної Азії курятини торік продали лише 4,3 млн кг на \$2,7 млн, переважно до В'єтнаму, а також пробні партії до сусідніх із ним Лаосу й Таїланду. До решти країн регіону включно з такими найбільшими споживачами, як Сінгапур та Філіппіни, поставок не було. У 2016-му вони динамічно зростають. Зокрема, до В'єтнаму за перше півріччя поставки сягнули 2,4 млн кг на \$1,8 млн, збільшився експорт до Таїланду (0,45 млн кг),

розпочалися поставки до Малайзії (0,16 млн кг). Однак ці обсяги мають потенціал зростання найближчими роками в десятки, а то й сотні разів, що дасть змогу створити в Україні тисячі додаткових робочих місць.

Свинини країни Південно-Східної Азії імпортували торік на \$533 млн, і обсяги також стрімко збільшуються (із \$313,4 млн у 2010-му), попри падіння ціни за одиницю продукції. Основними імпортерами тут також є Сінгапур (\$253,8 млн), Філіппіни (\$111,5 млн) та В'єтам (\$108,7 млн). До них свинина надходить переважно із ЄС, Бразилії, Канади та США. З України її експорт до регіону хоч і динамічно зростає (із 77 тис. кг за весь 2015-й до 153 тис. кг за перше півріччя 2016-го), однак залишається вельми незначним (\$0,13 млн) та обмежується лише однією країною регіону — В'єтнамом. Тим часом свинина, на відміну від м'яса птиці, не може постачатися до розміщених поряд із нами великих імпортерів продовольчої продукції із мусульманським населенням у Північній Африці та на Близькому й Середньому Сході. Тому пошук альтернативних закритому російському ринків збуту свинини лишається дуже актуальним. Адрже наразі саме їх відсутність стримує потенціал кількарізного нарощення виробництва в Україні свинини, а відтак і пов'язаного з цим збільшення робочих місць та доходів сільського населення. Натомість у країнах АСЕАН мусульман менше ніж 50% і зосереджені вони переважно в Індонезії та Малайзії.

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ НА МІСТКОМУ Й ДИНАМІЧНОМУ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ МАШИНОБУДУВАННЯ КРАЇН АСЕАН ЗАЛЕЖНІ ВІД АКТИВНОЇ ПОЗИЦІЇ ДЕРЖАВИ В КРЕДИТУВАННІ ТА СТРАХУВАННІ ПОСТАВОК

Південно-Східна Азія також є перспективним ринком збуту для низки продуктів переробки сільськогосподарської сировини.

Україна є найбільшим постачальником у країни згаданого регіону соняшникової олії: 2014 року наша частка перевищила 50% (\$67,6 млн), а 2015-го поставки зросли ще більш ніж в 1,5 раза — до \$115,39 млн. Проте наразі фактично вся олія надходить до однієї країни — Малайзії (\$114,5 млн). До М'янми, В'єтнаму, Сінгапуру й Таїланду реалізовували символічні партії по кількості тисяч літрів. Тож потенціал нарощування експорту лишається високим.

Уже зараз до країн Південно-Східної Азії збуваються значні обсяги продукції борошномельно-круп'яної промисловості (\$15,4 млн у 2015 році). Переважно до Індонезії (\$9,3 млн), В'єтнаму (\$3,7 млн), Філіппін (\$2,2 млн) та Малайзії (\$0,2 млн). За перше півріччя місяців поточного року розпочалися поставки борошна до Сінгапуру (4,3 млн кг на \$0,77 млн) і різко зросли до Малайзії (3,6 млн кг на \$0,65 млн).

У 2015-му до Індонезії (173,5 тис. кг на \$3,58 млн) та Таїланду (45,1 тис. кг на \$0,95 млн) і далі зростали обсяги поставок яєчного порошку, до В'єтнаму — кондитерських виробів із цукру (на \$1,5 млн). На Філіппіни, до В'єтнаму й Таїланду торік було експортовано майже 1 млн кг згущених вершків і молока (на \$1,25 млн). Від початку 2016-го вони постачаються також до Малайзії (1,85 млн кг на \$2,4 млн). У регіоні дедалі

Перспективні ніші для українського експорту

Імпорт країнами АСЕАН у 2015 році, \$ млрд

за даними International Trade Centre

більше купують українську суху сироватку. Торік значні її обсяги були спрямовані до В'єтнаму (2,89 млн кг на \$1,59 млн) та М'янми (1,64 млн кг на \$1,05 млн), а в першому півріччі 2016-го розпочалися її поставки й Філіппінам (0,47 млн кг на \$0,22 млн).

Однак відповідні обсяги поставок далекі від можливостей української харчової промисловості. Досі зовсім не експортуються до регіону й українські сирні продукти, які при цьому наші виробники активно просувають на ринок Китаю.

Основний недолік ринку АСЕАН для українських постачальників продовольства — відстань і логістика з регіоном. Проте цей чинник не такий уже й критичний, коли врахувати, що більшість наших конкурентів за продовольчою групою товарів містяться приблизно на тій самій відстані від регіону, що й Україна. Це стосується і аграрних штатів США, і Бразилії та Аргентини, і власне країн ЄС. Єдині конкуренти, які мають очевидні логістичні переваги перед Україною на ринку АСЕАН, — Австралія (пшениця та м'ясо) і Нова Зеландія (молочна продукція).

НЕ ХАРЧАМИ ЄДИНИМИ

Приклад В'єтнаму свідчить і про чималі перспективи нарощування поставок до Південно-Східної Азії українських медпрепаратів. Ця країна стала одним із найбільших імпортерів продукції української фармацевтичної промисловості, значні й темпи зростання поставок наших ліків (із \$29 тис. у 2010-му до \$4,6 млн у 2015-му).

Імпорт медпрепаратів до регіону АСЕАН стрімко збільшується: з \$5,4 млрд у 2010-му до \$7,3 млрд у 2015-му. Найбільшими імпортерами торік крім В'єтнаму (\$1,37 млрд) були Таїланд (\$1,5 млрд), Сінгапур (\$1,2 млрд) і Малайзія (\$1,14 млрд). Стрімко зростають поставки ліків також до Філіппін (з \$0,6 млрд у 2010-му до \$0,99 млн у 2015-му), Індонезії (з \$0,32 млрд до \$0,55 млрд), М'янми (з \$0,16 млрд до \$0,34 млрд).

Продаж кожній із цих країн навіть зіставних із нашими поставками до В'єтнаму обсягів медпрепаратів здатний перетворити регіон на провідний ринок збуту української фармгалузі та сприяти нарощуванню виробництва в ній. Тим більше що зараз

ми дуже відстаємо за експортом ліків до АСЕАН навіть від сусідніх країн: із Польщі їх постачається на \$54,7 млн, Туреччини — на \$41,4 млн, Угорщини — на \$21,3 млн, Болгарії — на \$18,6 млн.

Поставки продукції українського машинобудування до регіону різноманітні, але водночас нестабільні. До деяких країн після завершення того чи іншого контракту вони зменшуються в десятки, а подеколи й у сотні разів. А після укладення чергового договору відбуваються стрибки вгору. Проте по регіону одні країни збалансовуються іншими, тож загальні поставки до країн АСЕАН ось уже тривалий час становлять кілька десятків — близько сотні мільйонів доларів на рік. Це не враховуючи поставок озброєнь за військовими контрактами, як-от бронетехніки до Таїланду, що також забезпечують українським компаніям десятки мільйонів щороку.

У деякі роки регіон імпортував суттєві обсяги нашої продукції транспортного машинобудування (наприклад, у 2008–2010-му на \$21–24 млн щороку). У 2012–2013-му обсяги впали до \$11,6–13 млн, а з 2014-го поставки взагалі припинилися. Імпортувалися туди насамперед спецтранспорт, а також вантажівки (на \$6,5 млн у 2013-му). У деякі роки здійснювалися спорадичні поставки авіатехніки (на \$12,7 млн у 2009-му) та деталей до неї (\$6,3 млн у 2013-му). У 2010, 2011 та 2012 роках відбулися значні поставки радіообладнання (відповідно на \$34,9; \$21,5 та \$14,3 млн). Зріс і продаж Україною до країн АСЕАН турбодвигунів та газових турбін (із \$2,8 млн у 2009-му до \$16,2 млн у 2014-му).

Щоб зробити поставки стабільнішими й забезпечити для них перспективу зростання, не обійтися без активної позиції держави в їх кредитуванні та страхуванні. Інакше Україна й далі пастиме задніх на місткому й динамічному ринку продукції машинобудування країн АСЕАН (у 2015 році майже \$0,5 трлн). Причому це стосується як промислового та енергетичного обладнання, так і найрізноманітнішої техніки: від вантажівок, спецтехніки, тракторів до українських літаків. Наприклад, регіон є великим імпортером літаків і вертольотів, а також запасних частин до них, імпорт яких торік сягнув \$18,7 млрд. Імпорт вантажівок зріс із \$3,8 млрд у 2010-му до \$5,7 млрд у 2015-му. Першість утримує В'єнам (відповідно \$0,36 млрд та \$2,14 млрд), однак стрімко зростає він і до М'янми (з \$68,3 млрд до \$693 млн).

Ще динамічніше збільшується імпорт тракторів: у 2010-му — на \$0,88 млрд, а 2015-го — вже на \$1,94 млрд. Найбільшими покупцями відповідної техніки також є В'єнам, який демонструє вражаючі темпи зростання закупівлі цієї техніки за кордоном: з \$76,6 млн у 2010-му до \$862 млн у 2015-му). Попри в рази менші обсяги, не відстають від нього за темпами нарощування її імпорту й інші, бідніші країни, як-от Філіппіни (з \$15,7 млн до \$158,9 млн), М'янма (з \$10,9 млн до \$203 млн) і Камбоджа (з \$12,5 млн до \$146,2 млн).

На відповідних ринках панують Китай, Японія, Таїланд і Корея, а також США. Однак є й постачальники з інших країн. Навіть Туреччина, Бразилія, Мексика, Росія, Індія збувають в АСЕАН тракторів на мільйони або й десятки мільйонів доларів. Тож принаймні на динамічних ринках бідніших країн регіону українські постачальники теж мають шанс на власну частку. ■

Хайтек ближче до передової

Анатолій Шара

Завдяки чому модернізують Збройні сили. На що здатні вітчизняні виробники

Анексія Криму та розв'язана Росією гібридна війна на Донбасі оголили перед українським суспільством купу раніше невидимих проблем. Одна з основних — здатність країни захистити себе. Через постійну імітацію реформ армія була доведена до катастрофічного стану, тож у 2014 році народові довелося самотужки витягувати її за вуха з болота, адже на кону стояла незалежність. Тоді здавалося, що українська політична «еліта» змирилася з роллю васала Росії, настільки розгубленою та безпорадною вона здавалася. Проти цього було тільки суспільство.

Як відомо, нинішні виклики в царині захисту суверенітету потребують сучасної професійної армії, озброєної не тільки танками та ракетними комплексами, а ще й передовими технологіями.

Можна скільки завгодно розповідати про технологічну відсталість України від Росії та країн НАТО (годі й казати про законодавця моди — США) у військовій сфері, але від цього не полегшає. Український ВПК, який колись славився своєю продукцією, через зношеність виробничих фондів та моральну застарілість виявився неспроможним забезпечити ЗСУ сучасним озброєнням і новітніми системами керування. Тож укотре за ці буремні роки небайдужим та ініціативним громадянам доводиться братися до роботи.

Хай там що говорить російська пропаганда про слабкість і застарілість озброєння в нашій армії, у країні з'явилися розробки й технології, які успішно працюють на забезпечення її обороноздатності. Одним із таких прикладів у вітчизняному військовому хайтеку є Агенція з перспективних науково-технічних розробок (UA.RPA). Ця інженерно-виробнича компанія намагається вибудувати ефективну співпрацю між державою та бізнесом у царині запровадження передових технологій в оборонку. Адже Україні, щоб вистояти у війні з Росією, потрібні не просто Збройні сили, відновлені до радянських стандартів, а військо, яке матиме в розпорядженні різноманітні IT-новинки, тренажери, що суттєво спрощуватимуть його функціонування й полегшуватимуть ефективність дій та планування.

Ця агенція працює у сфері електроніки, радіокомунікацій, лазерних технологій, розробляє новітні навчальні тренажери, системи нічного бачення й навіть роботів. Одна з численних переваг UA.RPA перед іншими подібними організаціями — вона змогла об'єднати професіоналів-розробників, айтишників, волонтерів та військових. До речі, третина команди має багаторічний досвід праці у Збройних силах.

І хоча, згідно із загальним стійким враженням, Міністерство оборони — середовище надзвичайно вороже до різних інновацій, деякі з них таки запроваджуються. Тому, щоб уникнути зрадофільських

настроїв, таких популярних у суспільстві, на досягнення треба зупинитися докладніше. Адже не все так погано в нашому домі, як може здатися спершу.

Розробка, яку хочеться згадати насамперед, — це компактна універсальна лазерна система виявлення снайперів. Вона може автоматично помічати і, що дуже важливо, давати точні координати місця перебування ворожого стрільця чи коригувальника. Фіксування оптичних засобів розвідки допомагає здійснити заходи з нейтралізації ще на першому етапі. Система, функціонуючи як удень, так і вночі, виявляє будь-які оптичні прилади (приціли, біноклі, дальноміри тощо) на відстані до 2 км. Робота комплексу полягає в тому, що потрібний сектор місцевості безперервно сканується лазером і формується телевізійне зображення, одночасно фіксуються потрібні координати й відстань до ворожого об'єкта. Очевидно, що така система необхідна на фронті. Тож зараз триває її посилене тестування. Слід зазначити, що іноземні аналоги комплексу мають гірші показники, особливо щодо дальності та мобільності.

Наступна розробка, про яку варто розповісти, — це інтерактивний лазерний комплекс для тренувань зі стрільби. Система дає змогу здійснювати вогневу підготовку зі стрілецькою зброєю (AK-74, ПМ, РПК-74, РПГ-22) на відстані від 50 м до 500 м з урахуванням балістики кулі, сили вітру, температури. Уражати цілі можна з різних положень та під час руху. Зауважу: щоб підготувати стрільця, знадобиться в середньому не менш ніж 5 тис. патронів. Неважко підрахувати, скільки коштів заощадить для держави цей комплекс. Окрім того, система унеможливила трагічні випадки на полігонах, стрільбах і допомагає у стислі строки підготувати особовий склад підрозділу в будь-якій кількості до ведення вогню. Важливо й те, що тренажер повністю адаптований до курсу стрільб, прийнятого в Збройних силах України.

До складу тренажера входять: інтерактивний сенсор, навісний модуль для потрібної зброї, проектор, комп'ютер керування, акустична система та проекційний екран. Компактність забезпечує комплексу велику мобільність. Вартість однієї такої системи — близько 220 тис. грн. Збройні сили вже оцінили розробку й на всю потужність її використовують. Офіцери, що проводять вогневу підготовку особового складу, дуже задоволені результатами. Адже використання тренажера суттєво заощаджує час та гроші. Узагалі хочеться зазначити, що UA.RPA досить ґрунтовно підходить до покращення військової освіти. Так, був розроблений клас передпilotної тактичної підготовки льотчиків. Вона відбувається із цілковитим відтворенням усіх елементів польотної та наземної ситуації різних рівнів складності в 3D-моделях. Навчання можна проводити як самостійно, так і в групах до восьми

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВ'ЯЗУЄТЬСЯ ІНТЕРВ'Ю

Віртуальний полігон. Лазерні тренажери здатні значно підвищити якість та ефективність стрілецької підготовки

осіб. На жаль, ця потрібна українським ВПС система поки що залишається без відгуку командування. Але агенція на цьому не зупинилась і вже готує нову розробку: тренажер із керування боєм для танкістів. Такої системи в Україні ще не було, і, мабуть, незайве сказати, скільки грошей вона може заощадити. Зокрема, забезпечивши швидке злагодження екіпажів і навчивши їх взаємодіяти у взводах та ротах.

До команди UA.RPA прийшли волонтери з «Армії SOS», які допомогли розробити й розвинути універсальне рішення в керуванні боєм для артилеристів. Розробка зветься «Кропива». За цією колючою назвою ховається цілий комплекс передових рішень для керування артилерійським вогнем та його ведення, починаючи з розвідки, спостереження й закінчуючи фінальною стадією — знищенням живої сили, бронетехніки, вогневих точок ворога. Волонтери піддали модернізації весь технологічний ланцюг ведення артилерійської розвідки. Їхні нестандартні, але ефективні рішення допомагають уятеро-всьемеро зменшити час на отримання даних, на 30–40% — витрати боєприпасів і на 25–30% покращують точність ураження цілі. Необхідно сказати, що серед військових великої популярності набули артилерійські планшети з картами та програмами, зроблені волонтерами «Армії SOS». А от уже зараз вони спільними зусиллями вирішили проблему керування артилерійським вогнем комплексно. Систему «Кропива» активно використовують у кількох підрозділах.

На цьому «Армія SOS» не зупинилася, вона взялася за іншу не менш важливу справу — безпілотники. Не таємниця, що на початку війни українська армія не мала їх узагалі, тоді як бойовики використовували на повну потужність. Так виникла ідея зайнятися БПЛА. Минуло зовсім небагато часу і проект було реалізовано. Спочатку волонтери запропонували апарати невеликої дальності, але вже нині серед їхніх здобутків — літак «Валькірія», що довів власну

ефективність польотами на передовій. Як зазначають самі волонтери, не так складно навчитися керувати безпілотниками, як правильно планувати виконання завдань і швидко розшифровувати здобуті дані.

Звичайно, не оминула агенція увагою й танкістів. Було модернізовано прилади нічного бачення для бронетехніки. Війна з російськими бойовиками виявила значну відсталість оптичних систем, установлених на українських БМП, БТР і танках. Терористи використовують проти сил АТО сучасні прилади нічного бачення, що допомагають їм ефективно працювати вночі. Українські військові такої можливості не мають, точніше не мали. Адже UA.RPA взялася за модернізацію пристроїв нічного бачення і вже постачає оновлені системи ЗСУ. Тепер наші військові даватимуть відсіч бронетехніці супротивника і в нічних умовах.

Агенція також розробила шоломи, що за багатьма показниками кращі, ніж ті, які зараз використовують в АТО. Балістичний головний убір TOP відповідає не тільки сучасним нормам індивідуального захисту, а й стандарту НАТО (STANAG 2920). Його матеріал забезпечує надійну експлуатацію в усіх кліматичних умовах з урахуванням амортизаційних процесів. TOP сумісний із тактичними окулярами, приладами нічного бачення, активними навушниками, радіогарнітурами тощо. UA.RPA створила ще й десантний його варіант, який суттєво посилює боєздатність крилатих піхотинців.

Звичайно, це аж ніяк не весь список зробленого UA.RPA за період війни. Бізнес, волонтери, ініціативні військові намагаються вивести українську армію з постсовка. Поки що це їм дається важко. Але, як кажуть, вода камінь точить, тому агенція не зупиняється на досягнутому. Єдине, чого хотілося б, — щоб держава більше звертала увагу на приватні компанії у військовій сфері і якщо не сприяла їм, то бодай не заважала. ■

Велика залежність: будьонівка й віночок

Елизавета Гончарова, Бахмут

Як співіснує удаваний і справжній патріотизм на звільненому Донбасі

У містах, що були визволені, зараз як ніколи багато святкують. На перший погляд, це дивно: що ближче до лінії фронту, то крутіші концерти, частіші виставки, гучніші мітинги. Відомі й не дуже співаки та інші митці, медіа-персони їдуть до військових, а ще у прифронтові населені пункти нести культуру в маси. У донбаські маси, серед котрих, як багато хто вірить, жодної культури до нього й не було. Щоб із чистого аркуша й кожному доступно пояснити, як любити цю Україну.

І не без певної специфіки. Часом запитуєш: «А ви чого такі пісні співаєте, ніби до зони приїхали? Ще «Владимирский централ» затагнули б! Ми у вишиванках до вас прийшли, із прапорами, а ви якусь радянську лабуду нам тут пропонуєте. Чи тільки цей репертуар маєте? Ні? Військовим інше співали? А нам тоді чому таке? Бо ми ж Донбас? Зрозуміло...»

У відповідь навіть дивуються: «Ти ба, а тут теж люди є!». А ці люди намагаються не тільки вловити кожну краплинку повноцінної культури, яка нарешті справді потрапляє на Донбас завдяки волонтерам та справжнім українським митцям, а й творити її в цьому звільненому регіоні.

«Зовсім недавно в Легедзиному на купальському святі ми представляли частину надбання бахмутського «Оберега» — унікальну колекцію автентичного українського одягу Донбасу, який відтворили своїми руками. Останні відвідувачі виставки були там іще близько 22:00. Люди йшли не тільки поцікавитися роботами майстрів Донеччини, а й подивитися в очі, знайти відповіді на важливі запитання: які вони, ті співвітчизники з Донбасу, чим живуть і про що думають? Пам'ятатиму коротку репліку директора Музею трипільської культури Владислава Чебанюка: «Якби ми на початку 2014-го знали, що ви там чините такий опір, то інакше поводитися б...» Мабуть, у Легедзиному нам вдалося мовою творчості розповісти про Донбас найголовніше», — каже Світлана Кравченко, майстриня з Бахмута.

На святкуванні Дня вишиванки в рідному місті вона з однодумцями організувала великий показ мод сучасного та старовинного українського одягу. Тепер її мало не розривають, пропонуючи взяти участь у різноманітних виставках та показах по всій державі. А ще вона професійно робить ляльок-мотанок, які є одним із символів України. Їх, до речі, Світлана з місцевими дітлахами виготовляла в міській бібліотеці, навпроти будівлі, де під час «русской весни» діяв штаб сепаратистів. У вікна книгозбірні тоді було націлене велике дуло проти-

танкової гармати. А вони собі впродовж усього часу окупації майстрували українські обереги для цього міста, для цих хлопчиків та дівчаток...

Утім, згадані свята дратують не лише прихильників Росії, здатних радіти хіба що великим рекламним банерам на весь автовокзал: «Бахмут — Москва» чи «Костянтинівка — Москва», бо ж ті хоч примарно, але наближують їх до омріяної території. Для таких ці заходи мов червона ганчірка для бика. Однак і дехто з патріотів теж каже, що це гидко: співати чи танцювати, коли за кількасот кілометрів гинуть бійці. Дехто впевнений, що святкувати взагалі, а насамперед дні визволення міст, не можна. Мовляв, ніяке то не звільнення — звичайнісінька передислокація терористів на інші землі. І, поки не очищені від ворога всі території Донбасу, влаштовувати гуляння зась! Чи погодилися б із ними ті, хто поклав голови майже біля кожного з цих міст за його право бути вільним?

ТЕРИТОРІЯ ДОНБАСУ — ЦЕ СЬОГОДНІ, НА ЖАЛЬ, ВЕЛИКА ЗАЛЕЖНІСТЬ. ВІД МІЦНОЇ ОЛІГАРХІЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ, ЯКУ НЕ ЗРУЙНУВАЛА НАВІТЬ ВІЙНА

Але, мабуть, добре, коли свято вже є і в місцевих мешканців, і у втікачів від війни. Особливо коли населення міст та містечок слухає живцем легендарні фольклорні колективи на кшталт Київської капели бандуристів або спілкується з кумирами молоді: поетом Сергієм Жаданом чи репером Ярмаком. Коли нарешті воно почувається справжніми споживачами та співавторами української культури, а не тільки глядачами «майже московських театрів». Бо інші сюди раніше й не доїжджали. Мабуть, як і ті музики, що привезли шансон, гадаючи, мовляв, Донбас споживатиме тільки це.

А тоді, у травні 2014-го, у наших містах, мабуть, були найтихіші випускні вечори та останні дзвоники. Без гімну чи піднімання прапора, до чого завжди залучали найкращих учнів, без українських пісень, балів та розваг. Тихо, бо дуже страшно: десь окупація вже відбувалася повною мірою, десь містом бігали поодинокі «коменданти» чи засідали «народні мери». Педагоги сором'язливо опускали очі: жодної символіки, безпека дітей найважливіша! Тільки на маленьких дзвіночках, подарованих першокласниками випускникам, синьо-жовті стрічечки. Їх не встигли познімати в магазинах. Така собі партизанщина...

Урятувати герб. Ризикуючи життям, Петро Зубар переховував у себе тризуб, збитий сепаратистами з будівлі Артемівського виконкому

«Будь ласка, не ходіть туди, там якогось чоловіка повісили! Ми бачили, він справді висить на дверях!» — це перелякані першачки з літнього пришкільного табору бігли до директорки: на дверях прокуратури, де в той час була кімната для тортур, деєнерівці почепили за шию опудало в костюмі прокурора. Учителка прийшла до воріт, благала зняти, щоб не лякати дітлахів. Один із них (може, і її колишній вихованець) відрізав: «Геть звідси! Бо зараз стрілятиму!».

Коли артемівські (тоді ще не бахмутські) випускники заходили в центральний Будинок культури по атестати зрілості, виконком, що навпроти, вже втретє захоплювали невідомі в масках (до того одні «народні» вигнали інших, що вкрали у приймальні мера чайник та вимірювач тиску). Ніжні дівчата в бальних сукнях, ледь вусаті хлопчики із квітами та... озброєні чоловіки у брудних гумових капцях.

Разом з усіма там отримував документ про закінчення школи Петро Зубар. Він іще не пройшов ЗНО, бо, щоб мати студентське майбутнє, випускники з Донбасу поспіхом реєструвалися в інших областях і не готувалися до іспитів, а бігли через замінювані та перегорожені траси до безпечних регіонів. Але хлопець уже склав свій головний життєвий екзаме́н. Він побачив величезний герб України, який терористи скинули з виконкому, і, ховаючись на вулицях рідного міста, поніс важкий дерев'яний тризуб додому. Так і пролежав понівечений символ у юнака під ліжком до визволення. А відтак Петро передав його у краєзнавчий музей, де зараз діє експозиція, присвячена АТО. Чи думав він, що це подвиг? Що за набагато менший «тріх» — жовто-блакитну стрічку на портфелі — у Донецьку тими днями закатували 16-річного талановитого футболіста, мешканця Краматорська Степана Чубенка? Каже, ні. Шкодує тільки, що не встиг ще й зрізати чужий прапор із флаштока на головній площі міста. Бо його дуже прискіпливо охороняли мільйонери, які не приховували, що чекають «большой русской зарплаты». Але в Києві, де тепер навчається юнак, він чує, що це саме він сепаратист і не любить України, бо ж приїхав із Донбасу. У День Незалежності 2014 року саме Петрові було надано право внести великий прапор України до тієї самої зали Будинку культури. То було перше свято після

звільнення. Відчувалося стільки піднесення й надій, що тут справді вже вільна Україна, яка вшановує своє велике надбання — Незалежність. Потім доведеться з боєм усвідомити: війна геть поруйнувала міста й будинки, але навіть осколками не зачепило системи. Активісти на звільнених землях кажуть: «Ми ще не організована маса, яка хоче щось змінити. А вони чітко організоване злочинне угруповання, котре за будь-яку ціну зберігатиме старі порядки».

Вони усвідомлюють, що діяти треба самотужки, бо тепер їхня черга виборювати справжню незалежність. А це важко, бо Донбас — Україна, де на три козаки чотири гетьмани... Уже ніхто не має ілюзій щодо вдалих кадрових призначень. Вони неможливі, бо штучно згори вмонтовані в цю систему люди майже миттєво стають її гвинтиками. І починають повторювати мантру про місцевих можновладців, які врятували всіх від терористів. Байдуже, що майже нікого з еліти краю під час заворушень тут не було.

Місцеві патріоти борються як можуть. Наприклад, активісти Торецька подали заяву до правоохоронних органів щодо дій міського голови, який не перешкодив «русской весне», а інколи й заохочував до сепаратистських дій, представили відеодокази виступу, що красномовно вказує на політичні влодобання мера. Чи стане це початком кінця багаторічного царька, котрий придушє будь-яку ініціативу, коли та проходить повз його кишені? Чи є кому допомогти донбаським українцям у їхній справі? Головний поліціант області публічно обіцяє розібратися. А через місяць до кабінету мера прийшли працівники прокуратури: йому було пред'явлено підозру в сепаратизмі, посяганні на територіальну цілісність України та співпраці з терористичними організаціями. Суд залишив міського голову за ґратами на 60 діб. Активісти сподіваються, що покарання все-таки настане.

Територія Донбасу — це сьогодні, на жаль, велика залежність. Від міцної олігархічної вертикалі, яку не зруйнувала навіть війна. Від контрабанди, «кришованої» з обох боків. Від злиднів та наслідків війни. Від песимізму навіть дуже патріотично налаштованих активістів, багато з яких виресли з відчайдушних волонтерів та добровольців. І тому війна тут точиться зусібіч. Діють усілякі види озброєнь: від російських «Градів» до створення «ручної» громадськості, щоб деякі необізнані не шукали тут справжніх волонтерів та активістів. Ті, мовляв, точно якісь провокатори й аж ніяк не патріоти...

Через два роки в тому-таки Будинку культури, як і в інших залах звільнених міст Донбасу, відбудуться грандіозні концерти, де все буде українським аж через край: пісні, танці, одяг, квіти. Красиво, патріотично, діти усміхнені й задоволені. Керівництво міст та області нині дуже цікавиться такими композиціями в національних кольорах, бо Донбас переважано і безпека вже в іншому. А я все думаю: чи не співали б тут про «берьозкі», натягнувши кокошники, якби щось не так склалося? Під гучні оплески чиновників... Бо, на жаль, немає в нас нічого гнучкішого, ніж патріотизм. Тому, коли мені кажуть, що на окупованих територіях, наприклад, уся система освіти чи виховання вже перебудована під «нову молоду республіку» з радянськими символами та російськими героями, відповідаю: «Ой, не треба!». Там чи тут у багатьох у кишені й будьонівка, й віночок». ■

Танці в п'їтьмі

Кадрові перестановки в Кремлі щось означають. Але що, не знає ніхто

Більше лояльності. Рішення замінити впливового Сергея Іванова 44-річним Антоном Вайно (праворуч) вписується в загальну картину «вичавлювання» старих побратимів господаря Кремля

Політика Кремля багато в чому схожа на його архітектуру: це обнесена мурами фортеця, внутрішню частину якої не видно тим, хто зовні. 12 серпня, коли президент Володимир Путін звільнив усемогутнього главу своєї Адміністрації Сергея Іванова, Москва оприлюднила тільки загадкове відео, на якому перший дякує останньому за 17-річну службу. Про справжнє значення такого ходу залишалося хіба що здогадуватися. Ця аура таємничості не випадковий, а основний принцип. «У нас така система, яка вважає, що може робити що завгодно без будь-яких пояснень», — каже колишній кремлівський радник Глеб Павловській, — а нам залишається тільки чорний ящик».

Іванов (колишній кагебіст із Санкт-Петербурга, як і Путін) вважався однією з найвпливовіших постатей у Росії, навіть чи не другою після самого лідера. Рішення замінити його 44-річним Антоном Вайно вписується в загальну картину «вичавлювання» старих побратимів господаря Кремля, які звільняють місце для молодших лоялістів. «Ті, хто не відповідає путінському баченню нових цілей, ідуть геть», — каже колишній чиновник Адміністрації Алексей Чеснаков. Утім, він додає, що «ніхто, крім президента, й не знає, що це за нові цілі».

Зміна кадрів сталась у делікатний момент. У середині вересня в Росії відбудуться парламентські вибори, а її економіка залишається слабкою. Посилилося напруження між Москвою та Києвом через висунуті Росією звинувачення у спробі теракту в Криму. Крім того, РФ розширює присутність на Близькому Сході й минулого тижня здійснила авіанальоти на Сирію зі своїх баз в Ірані.

Тому аналітики, що займаються Росією, міркують: чи може остання рокировка сигналізувати про бажання Путіна провести наступного року дострокові електоральні перегони, щоб поновити свій мандат і почати необхідні реформи економіки? Чи, може, натомість він планує піти з посади у 2018-му? Чи повернеться ще раз у президентське крісло Дмитрій Медведев? Чи Путін шукає нового наступника? «Якщо підсумувати, то знаємо ми дуже мало», — каже авторитетний експерт із російської політики Марк Галеотті.

Якісь тенденції в політиці РФ можна вгадати. Торік із посади керівника російської залізниці було звільнено Володимира Якуніна, близького путінського друга, що відомий розкішним стилем життя. Цього року глава держави створив національну гвардію й витіснив давніх союзників, які очолювали відомство з боротьби проти наркотиків та Федеральну міграційну службу. Нові обличчя з'явилися у керівництві весільного Департаменту боротьби з економічною злочинністю при Федеральній службі безпеки (ФСБ). У липні пішов у відставку шеф «жирної» митної служби Андрей Бельянінов: це сталося після того, як ФСБ провела у нього вдома обшук і знайшла пакки грошей. Деякі аналітики твердять, що зі зменшенням бюджету країни миритися з такою нахабною корупцією стало надто дорого.

Що стосується самого Іванова, то важким ударом для нього стала смерть сина (той втопився у 2014 році). Екс-керівник Адміністрації зберігає за собою місце у впливовій Раді безпеки, а це означає, що спекуляції про якісь розбіжності з Путіним можуть бути перебільшеними. Утім, ходять чутки, що він уже певний час не має доступу до найближчого кола російського президента. Деякі аналітики вважають, що Путін втрачає інтерес до незалежних порад давніх друзів, здатних розмовляти з ним на рівних.

Хай там як, а чистки постарілих товаришів допомагають освіжити (і залякати) російську еліту. Оскільки публічної політики в країні немає, путінській системі бракує ефективних інструментів для генерування нових кадрів. Якщо в Радянському Союзі таку функцію виконувала Комуністична партія, готуючи й висувуючи нових лідерів, то нинішня Росія в цьому питанні залежить від неформальних кумівських зв'язків.

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

І що довше триває затяжне правління Путіна, то більше він переймається проблемою кадрів. За словами політичного оглядача Ніколая Петрова, повернувшись на президентську посаду у 2012-му, той створив нові рекрутингові канали. Керівник програми «Російська внутрішня політика і політичні інститути» при Московському центрі Карнегі Андрей Колесніков описує цьогорічні «праймериз» у владній партії «Единая Россия» як своєрідний «інкубатор нових облич». Президент РФ навіть зацікавився національною академією для обдарованих дітей у Сочі.

ОСКІЛКИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В РОСІЇ НЕМАЄ, ПУТІНСЬКІЙ СИСТЕМІ БРАКУЄ ЕФЕКТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ГЕНЕРУВАННЯ НОВИХ КАДРІВ. ВОНА В ЦЬОМУ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД НЕФОРМАЛЬНИХ КУМІВСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

З ОХОРОНИ В ПОЛІТИКУ

Проте коли справа доходить до нових призначень, Путін усе-таки обирає з-поміж тих, кого знає особисто. Цього року в трьох регіонах він поставив колишніх своїх охоронців губернаторами. Ще один колишній бодігард Віктор Золотов очолив національну гвардію. Нова генерація «путінських людей» зазвичай своєю кар'єрою повністю завдячує президентові. Вони мають бути «лояльні, кваліфіковані й незаідеологізовані», як каже політичний консультант Євгеній Мінченко.

Кар'єра нової правої руки президента, хоч той і не з особистих охоронців, також була тісно пов'язана з Путіним. Працюючи в протокольному департаменті Адміністрації, Вайно займався графіком останнього, супроводжував його в поїздах і носив за ним парасольку. Колишній чиновник президентської Адміністрації Олег Матвейчев каже, що Вайно заробив собі репутацію «скрупульозної, виструнченої і добре вдягнутої» людини.

Вайно — онук керівника Комуністичної партії Естонії. Починав кар'єру дипломатом у Токіо (японські оглядачі гадають, чи не стане його підвищення провісником угоди щодо спірних Курильських островів). Як чиновник, котрий наврогряд чи виступатиме проти Путіна, він може зробити президентську Адміністрацію менш впливовою і більш технократичною. Водночас нинішня посада, не виключено, стане майданчиком для проб на майбутні ролі. А вже раніше керівниками путінської канцелярії були нинішній спікер Думи Сергій Нарішкін, мер Москви Сергій Собянін і власне прем'єр Медведєв.

Підвищення Вайно може віщувати про масштабніші перестановки. Після парламентських виборів не виключені заміни серед міністрів. Під президентський вогонь, імовірно, потрапить ще більше давніх приятелів, як-от керівник «Роснефти» Ігорь Сечін. Але лишається загадкою, куди такі кроки приведуть країну. І це частина стратегії. Як пояснює політичний оглядач Кірілл Рогов, «вони вважають, що сила в таємниці». ■

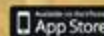

ТЕЛЕКАНАЛ

ЕСПРЕСО

**УКРАЇНСЬКИЙ
ПОГЛЯД НА СВІТ**

ESPRESO.TV

© 2011-2014 ESPRESO.TV. ВІСНИК «СВІТ» № 11 (11) 2014

Тихе дозволене волевиявлення

Денис Казанський

Чого чекати від виборів у Росії

18 вересня в Росії відбудуться вибори депутатів Державної думи. Однак передвиборчого ажіотажу в країні не спостерігається. Скандали, інтриги, війна компроматів — усе це не про російські вибори. Майже не видно в пресі зроблених кандидатами гострих заяв, не ламають списи в палких дебатах прибічники супротивних таборів. Якщо в Україні наближення виборів завжди відчувається, то в РФ навіть за три тижні до голосування парламентська кампанія не є топовою темою у ЗМІ, а кількість політичної реклами невелика.

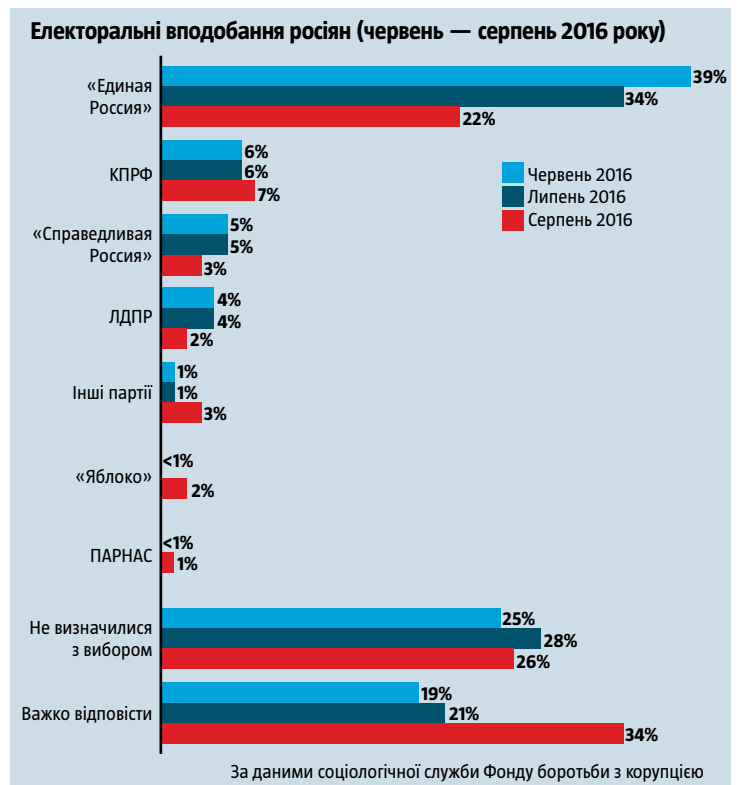
Частково це можна зрозуміти. Вибори в Росії давно вже перетворилися на формальність, а парламент фактично виконує декоративні функції і потрібен лише для того, щоб ухвалювати та легітимізувати рішення Кремля. Ті росіяни, які не підтримують Владіміра Путіна та «Єдиную Россию», радше не підуть на дільниці, ніж братимуть участь у голосуванні, сценарій якого влада написала заздалегідь.

Серед партій, що були допущені до виборів, є як системні, що вже присутні в парламенті, так і умовна ліберальна опозиція. Умовною її називають тому, що вона була допущена до виборів Кремлем, а отже, є підстави підозрювати її в співпраці з владою. До системних партій прийнято зараховувати «Єдиную Россию», комуністів Зюганова, ЛДПР Владіміра Жириновського та «Справедливую Россию». Незважаючи на заявлену опозиційність тих-таки комуністів чи СР, усі ці політсили однаково можуть називатися партіями влади. Адже говорити вони можуть що завгодно, але в потрібний момент голосують так, як треба президентові Путіну.

З ліберальною опозицією все трохи складніше. ПАРНАС і «Яблоко» важко звинуватити в роботі на Кремль. Заяви їхніх представників часто бувають дуже жорсткими та незручними для влади, а державна пропаганда й блогери, які працюють на Кремль, у відповідь рясно поливають опозиціонерів брудом. Однак до виборів ці політсили все ж допустили, на відміну від тієї самої партії Навального, і це викликає певні підозри. Є всі підстави вважати, що зроблено було це лише для того, щоб виставити лібералів-західників хлопчиками для биття.

Зокрема, такої думки і сам Навальний. «Партия прогресса», яку я очолюю, була незаконно ліквідована, бо це єдина партія, що могла б пройти до парламенту, представляючи там громадян демократичних поглядів», — написав він у своєму блозі.

Також Навальний час від часу критикує своїх колег по ліберально-опозиційному табору, звинувачуючи їх у нездатності показувати на виборах результат.

«Знаєте, друзі, я за останні три роки надивився на ось це:

— Алексєй, ми тебе підтримуємо, і звичайно, мав би піти ти, але (стримуючи задоволену посмішку) тобі це заборонено, тому підемо ми, а ти нас підтримуй.

Можна й так, звичайно. Тільки ви самі добре знаєте, чим це закінчиться. І я знаю. І вже 17 років ніякого іншого фіналу не було», — розповів відомий російський опозиціонер в одному з недавніх дописів.

23 серпня у своєму блозі Навальний також опублікував свіжі результати соціологічного опитування, які провів його Фонд боротьби з корупцією. Ці дані виявилися невтішними для демократичного табору. Вони показують, що ліберальні «Яблоко» та ПАРНАС не набирають необхідних для проходження до парламенту 5% голосів навіть у Москві, де симпатії до лібералів традиційно сильні. А загалом по країні їхні результати коливаються в межах 1%.

Утім, впали рейтинги й у системних партій. Так, у серпні за «Єдиную Россию» у Москві готові були голосувати лише 22% опитаних. За КПРФ — 7%. Інші парламентські політсили взагалі показали в столиці результат менш як 5%: «Справедливая Россия» — 3%, ЛДПР Жириновського — лише 2%.

Зате дуже велика кількість тих, хто не визначився. Таких аж 60%. Москвичі, по суті, не підтримують ні владу, ні опозицію і толком не знають, за кого їм голосувати.

Колишній мешканець Луганська Костянтин Скоркін, що переїхав до Москви після початку бойових дій у 2014 році, пояснює це так: «Люди не бачать сенсу у волевиявленні. Дуже одіозні запропоновані політики, замість демкоаліції нафталіновий Явлінській і незрозуміла ПАРНАС, у якій не знайшлося місця соратникові Немцова Яшину, зате другим номером іде «блогер Мальцев». А Навального не пустила на вибори влада, бо він судимий».

Такі результати опитування сам Навальний назвав «сумними», а також звинуватив ліберальну опозицію в тому, що вона фактично не веде виборчої кампанії і грає з владою в піддавки.

«Виборча кампанія, друзі мої. Де вона? До виборів менш як місяць, і я в упор не бачу жодних слідів ваших виборчих кампаній. Деяких одномандатників бачу (і вони, як і належить одномандатникам, усіляко приховують партійну належність), а ваших партійних кампаній немає», — написав Навальний у своєму блозі.

Насправді російські ліберали активні переважно в мережі, де вони записують блоги та полемізують з опонентами, але масовий виборець, вочевидь, нічого не знає про це.

Виходить, що опозиційно налаштований російський електорат просто не бачить гідних партій і радше не прийде на вибори, ніж проголосує за лібералів. А ось за кого такий електорат справді міг би віддати свої голоси, то це за правих радикалів і націоналістів.

Результати опитування, проведеного незалежним Левада-Центром у 2014 році, засвідчили, що близько 54% росіян підтримують гасло «Росія для етнічних росіян», а більш як третина будуть раді вислати з країни мусульман із Кавказу та Середньої Азії. Навряд чи вподобання росіян відтоді зазнали істотних змін. На думку багатьох експертів, націо-

налістичні партії могли б набрати в Росії до 30% голосів. Тим більше що останнім часом різні націоналістичні та фашистські рухи у РФ демонструють тенденцію до об'єднання сил. Як відомо, у січні цього року низка відомих російських націоналістичних діячів, включаючи письменників, блогерів і політиків, об'єдналися в «Комитет 25 января» на чолі з терористом Ігорем Стрелковим. Але ультраправих до виборів Кремль, як і партію Навального, завбачливо не допустив.

Таким чином, розраховувати на те, що 18 вересня розстановка сил у російській Держдумі зміниться, не випадає. Швидше за все, місяця в парламенті знову розіграють між собою прокремлівські партії-фейки, цілковито підконтрольні Путіну, яким намалюють потрібну кількість голосів. А Росія і далі рухатиметься заданим курсом.

ОПОЗИЦІЙНО НАЛАШТОВАНИЙ РОСІЙСЬКИЙ ЕЛЕКТОРАТ ПРОСТО НЕ БАЧИТЬ ГІДНИХ ПАРТІЙ І РАДШЕ НЕ ПРИЙДЕ НА ВИБОРИ, НІЖ ПРОГОЛОСУЄ ЗА ЛІБЕРАЛІВ

Утім, згідно із соціологією більшість росіян такий стан речей поки що влаштовує. А це означає, що ми, найімовірніше, не побачимо у вересні 2016 року масових вуличних протестів та повторення того, що було в Москві на Болотній площі 2011-го після минулих виборів до Держдуми.

Історія вже не раз доводила, що режими, подібні до режиму Владіміра Путіна, найчастіше закінчуються повстанням і насильницькою зміною влади або фізичною смертю диктатора. Однак умирати Путін, вочевидь, поки що не збирається, а революційна ситуація в Росії не складеться доти, доки в стабілізаційному фонді є гроші. Тож сподіватися на зміну влади в Росії восени не варто. Тим більше не слід чекати на сюрпризи від майбутніх парламентських виборів. ■

Телеканал журналістських розслідувань ZIK

*У суді розгляд справи
затягують без «винагороди»?*

Наша гаряча лінія 0-800-500-945

Усі дзвінки зі стаціонарних і мобільних телефонів у межах України безкоштовні

Недружність націй

Майкл Бініон

Яким гравцем на міжнародній арені стане Британія після виходу з ЄС

Нині видається, що Британія залишатиметься членом Європейського Союзу ще принаймні до 2019-го. Копіткий процес підготовки переговорної позиції, узгодження державних цілей і розуміння (що насправді означає Brexit) триватиме щонайменше до кінця цього року. Потім Лондон повинен запустити в дію ст. 50 Лісабонського договору, в якій викладено процедуру виходу з ЄС, а після цього настануть два роки напружених переговорів із Брюсселем. Чи означає це, що за наступні кілька років Британія перетвориться на невдачу, що пасе задніх?

Звісно, у форматі Євросоюзу реальна роль Сполученого Королівства буде дуже незначною. Формально воно залишатиметься членом клубу й дотримуватиме всіх зобов'язань ЄС, але вплив Лондона на майбутнє блоку із 500-мільйонним населенням буде мінімальним. Британський комісар у Брюсселі не відіграватиме якоїсь серйозної ролі. Постійний представник країни при ЄС буде зайнятий процедурою виходу. Британські члени Європейського парламенту, можливо, й надалі висловлюватимуть свої думки та погляди у Страсбурзі, але будуть не дуже вагомими постатями в Європейському парламенті.

Однак уряд Терези Мей рішуче налаштований показати, що колишні партнери сьогодні не можуть просто списати британців. Прем'єрка не раз наголошувала, що країна відіграватиме «повноцінну роль» у Європі, маючи й надалі сильний вплив на європейську безпеку, зовнішню політику та економічні питання. Британські політики сподіваються зберегти повний доступ до європейського внутрішнього ринку. Говорять і про майбутню неформальну співпрацю з країнами ЄС у політичних та безпекових питаннях. Хтось і справді вважає, що з виходом зі спільноти великі зміни не настануть: хіба що припиняться щомісячні відрахування до Брюсселя, обмежиться (але не зупиниться) міграція з країн ЄС до Британії, а крісло Сполученого Королівства на всіх регулярних зустрічах, де воно разом із партнерами визначало майбутнє континенту, залишатиметься вакантним. Хоча дехто з активістів компанії за відокремлення від ЄС уже заметушився й попереджає уряд, що не погодиться ні на що інше, крім повного розриву з Європою.

Утрата Британією впливу в Європі після Brexit неминуча. Тому вважають, що Лондон подвоїть зусилля в інших сферах, щоб зберегти за собою максимальний авторитет у глобальних питаннях. Одним із очевидних майданчиків для цього є НАТО. Британія — одна з небагатьох країн в Альянсі, яка відповідно до зобов'язань виділяє на оборону 2% свого річного бюджету. Вона є чи не найсильнішим політичним та військовим союзником Сполучених

Штатів і енергійно домагатиметься, щоб Вашингтон не відсував її на другий план. Британські збройні сили з їхнім великим досвідом участі у закордонних конфліктах, швидше за все, й надалі відіграватимуть значну роль на Близькому Сході, у контингентах НАТО, що залишаються в Афганістані та на Балканах, а також у миротворчих місіях ООН. Лондон також може використовувати майданчик НАТО, зокрема, для впливу на зовнішньополітичні рішення тих нових східноєвропейських членів Альянсу, котрі також вступили до ЄС і нажахані результатом британського референдуму про вихід.

Збереження політичного впливу у світі важливе не лише для престижу та національних інтересів Британії; воно необхідне, крім того, якщо Лондон захоче виправдати продовження свого постійного членства в Раді Безпеки ООН.

ЗБЕРЕЖЕННЯ БРИТАНІЄЮ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ У СВІТІ ВАЖЛИВЕ НЕ ЛИШЕ ДЛЯ ЇЇ ПРЕСТИЖУ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ, А Й ДЛЯ ВИПРАВДАННЯ ПОСТІЙНОГО ЧЛЕНСТВА В РАДБЕЗІ ООН

Із Нью-Йорка вже понад десяток років чути буркотіння про необхідність реформувати владну структуру ООН. Великі країни, як-от Індія, Японія, Німеччина, Бразилія та Нігерія, заявляють, що теж повинні дістати місце в «постійній п'ятірці». За Кофі Аннана робилися спроби надати їм постійне членство у Радбезі, але тоді виникло питання, чи збережуть у такому разі свої місця Британія та Франція. Обидві вони заявили, що представляють усіх членів ЄС в Раді Безпеки. Тому Сполучене Королівство завжди було активним членом ООН, граючи першу скрипку в складанні проєктів резолюцій Радбезу, пропонуючи військовий контингент для миротворчих операцій і маючи (через м'яку силу) значний вплив на мову та культуру в усьому світі.

М'яка сила — це один майданчик, де Британія намагатиметься розширити свій вплив. Англійська, яка стала найпоширенішою мовою міжнародного спілкування, дає Лондону величезні переваги, адже не лише приваблює туристів, а й робить Британію цікавим інвестиційним центром для азійських та інших компаній, де це єдина знайома іноземна мова. Культура Британії є успішним товаром на експорт: її фільми, телепрограми, театр та поп-музика мають готовий ринок за кордоном і відіграють важливу роль у збільшенні глобальної помітності та впливу Сполученого Королівства. Цей ринок мало залежить від членства у ЄС; насправді Brexit міг

ФОТО: REUTERS

Ціна рішення. Кілька більших членів ЄС, особливо Франція, не мають наміру йти на поступки партнерам із-за Ла-Маншу. Вони хочуть показати власним виборцям-заколотникам, що за вихід із ЄС потрібно платити

навіть збільшити м'яку силу Лондона: якби держава дістала більше повноважень скеровувати допомогу до секторів, на яких будеється ця м'яка сила.

Британія завжди була важливим елементом на ще одному майданчику — у Співдружності Націй, що об'єднує 53 держави. Останніми роками Британія якось занедбала Співдружність, применшуючи її вплив і звертаючи мало уваги на інституційні зв'язки. Багато аналітиків пов'язують це недбале ставлення в часі зі вступом Лондона до Спільного ринку в 1973 році, коли той пожертвував своїми економічними зв'язками та митними преференціями у Співдружності Націй заради відповідності вимогам спільної сільськогосподарської політики, зниження митних тарифів та інших інституційних зв'язків у Європі. Нині деякі ентузіасти Співдружності заявляють, що Британія знову може звернути увагу на це ширше, глобальне утворення, поєднане зі Сполученим Королівством глибоким історичним корінням та сильними політичними, освітніми й культурними зв'язками.

У британському уряді більшість вважає це нереалістичним. Співдружність Націй ніколи не замінить Європейського Союзу в торгівлі чи політиці: вона надміру строката й далека, а її члени мають надто різний рівень економічного розвитку. Втім, Лондон сьогодні може звернути більше уваги на утворення, яке почувалося знехтуваним через брак інтересу майже в усіх британців, за винятком королеви. А деякі зі старіших розвинених членів, як-от Канада й Австралія, вже очікують, що оновлене британське МЗС зробить їх центром нового експорту країни.

Щоправда, коли Британія з головою порине в запеклі перемовини з Брюсселем, їй буде важко залишатися відкритою для бізнесу. А вони і справді можуть виявитися запеклими. Кілька більших членів ЄС, особливо Франція, не мають аніякісного наміру йти на поступки партнерам із-за Ла-Маншу. Вони хочуть показати власним виборцям-заколотникам, що за вихід із ЄС потрібно платити. Єврокомісія вибрала для керування діалогом із Британією консервативного перемовника Мішеля Барньє, і він, очевидно, не захоче вдатися до жодних поступок, які могли б зробити Brexit безболісним.

Крім того, існує реальна перспектива розладу самого Сполученого Королівства. Шотландія одразу після референдуму заявила, що домагатиметься повторного референдуму про незалежність. А теперішнє емоційне тло, схоже, підштовхує шотландців проголосувати «за», незважаючи на економічні проблеми, які можуть виникнути. Якщо це такі трапитися, Лондон не на один рік виявиться зі зв'язаними руками, намагаючись як домовитися про розпад Сполученого Королівства, так і дистанціюватися від Європи. Залишатися відкритим для бізнесу за таких обставин буде дуже важко. На політичній сцені у Вестмінстері вже завирували пристрасті пост-Brexit. Тож, хоч би який бадьорий вигляд напущав на себе уряд, коли мова заходить про світле майбутнє після ЄС, уявити, як зараз Британія може уникнути значної політичної, економічної та соціальної шкоди для себе, важко. ■

Інтеграційна паніка

Незв'язний пакет пропозицій на заспокоєння тривоги з приводу тероризму

Через заборони. Деякі німецькі політики пропонують заборонити подвійне громадянство або носіння бурки в громадських місцях. Але багато хто вважає це регресивним і неефективним

Німці цього літа пережили чимало Angst (страху. — Ред.). Їх досі трясє після низки липневих терактів, два з яких учинили біженці-мусульмани. Останнім часом почалося нервування ще й через 3 млн німецьких громадян і резидентів турецького походження, багато з яких організують демонстрації після невдалого липневого перевороту в Туреччині, підтримуючи президента Реджепа Таїпа Ердогана. Більшість німців насторожено ставиться до цього лідера, який влаштує в країні репресії опонентам, і справжнім, і уявним, і вже вимагає екстрадиції кількох підозрюваних із ФРН. На тлі терактів і демонстрацій багатьом німцям здається, що просто на їхніх власних вулицях відбувається зіткнення цивілізацій.

Щоб заспокоїти цей страх, політики фантанують ідеями щодо суворих заходів стосовно терористів, інтеграції біженців, і посилення безпеки, словом, серйозно взялися за клубок питань політики ідентичності, які так нервують німців. 18 серпня вісім міністрів внутрішніх справ федеральних земель Німеччини, членів Християнсько-демократичного союзу (правочентристської партії канцлера Ангели Меркель), зустрілися в Берліні й видали звернення, у якому збрали всі ці ідеї. Деякі з них, наприклад збільшення сил поліції, не викликають жодних запитань. Інші — це політична вибухівка, як-от заборона подвійного громадянства або носіння в публічних місцях бурки.

Торік Німеччина вже запровадила жорсткіші правила надання притулку: приміром, спростила процедуру депортації біженців, які скоїли злочин. 11 серпня федеральний міністр внутрішніх справ

Томас де Мезьєр запропонував власні ідеї, щоб зробити правила ще суворішими: від розширення відеоспостереження до пом'якшення вимог конфіденційності між лікарями й пацієнтами, щоб психіатри, наприклад, могли доповідати про людей, яких вважають небезпечними (хоча лікарі й так уже зобов'язані це робити).

Дехто побоюється, що ці нові заходи свідчать про паніку, а не про здорову політику. Навіть де Мезьєр, який сам належить до ХДС, не сприймає екстремальніших ідей деяких своїх однопартійців. За його словами, він вважає бурку символом неспроможності інтегруватись і безправ'я жінок, але «не можна забороняти все, чого ви не сприймаєте».

Тим часом політики-лівоцентристи побоюються, що нинішні безпекові дебати збиваються з курсу. Саме уряд соціал-демократів і зелених лібералізував закони про громадянство у 2000 році, так що діти турецьких гастарбайтерів більше не мусли вибирати між власним і успадкованим громадянством. Це мало б сприяти кращій їх інтеграції у суспільство (за останніми даними, у 2011-му 4,3 млн німців мали інше громадянство, 530 тис. із них — турецьке). Якщо зараз Німеччина змушуватиме своїх турецьких громадян вибирати лише одне підданство, каже лідер соціал-демократів Зігмар Габріель, це «буде лише на руку Ердоганові. Він радіє, коли ми знову ділимо людей на турків і німців».

Утім, запеклі дебати триватимуть і наступного року, в очікуванні федеральних виборів восени 2017-го. Кампанія вже фактично почалася: 2 з 16 регіонів Німеччини (Мекленбург — Передня Померанія та Берлін) наступного місяця обиратимуть нові законодавчі органи. І там, і там до земельних парламентів цілком може потрапити популярна антиіммігрантська партія «Альтернатива для Німеччини» (АдН). У північно-східному Мекленбурзі — єдиному земельному парламенті, де зараз представлена Національно-демократична партія Німеччини (НДП), яка вважається неонацистською, — АдН має рейтинг популярності на рівні 19% і не дуже відстає від ескеків та християнських демократів, двох владних партій у цій землі. Але АдН більше тисне на хадеесівців, які вважають безпеку частиною свого бренда. Ось чому міністри внутрішніх справ Мекленбургу й Берліна Лоренц Каффір і Франк Генкель стали рушійною силою «берлінської декларації».

Страх, що мігранти можуть нести терор, виправданий. Внутрішній службі розвідки відомо про 340 випадків, коли ісламські екстремісти проникали в центри біженців для вербування. Але заборона бурки й подвійного громадянства не допоможе безпеці чи інтеграції. Вольфганг Кубікі, голова ліберальної партії «Вільні демократи», застерігає, що намагання політиків конвертувати Angst у голоси виборців матиме катастрофічні наслідки, бо поставить під загрозу «все те, що відрізняє нас від Туреччини Ердогана й Росії Путіна». ■

Політ фантастичний

Літаки можна переобладнувати системами автопілота. А як щодо робота-андроїда за штурвалом?

Сьогодні концепція дрона, який задумували й конструювали для безпілотних польотів, більше не нова. Але що, коли захочеться зробити безпілотним уже наявний літак? Військово-повітряні сили, особливо американські, інколи проводять такі трансформації на застарілих машинах, котрі потім використовують як мішені для навчань. Якщо за допомогою сервоприводів контролювати ручку керування та аеродинамічні поверхні літака, а ще додати кілька нових інструментів і зв'язок, щоб ним можна було керувати на відстані, такий апарат зможе перебувати в повітрі певний час, доки мішень не зустріне своєї вогняної смерті. Проте пориви до безпілотності нині вийшли далеко за межі шмаляння по старих F-16. ВПС США хочуть якомога комплексніше роботизувати вантажоперевезення, дозаявку й аеророзвідку, а «людські» завдання залишити здебільшого найкращим зі своїх пілотів-винищувачів.

Шим Хен Чуль та його колеги з KAIST (раніше відомого як Корейський провідний науково-технологічний інститут) переконані, що впораються з таким завданням. І зробити це планують, посадивши робота в крісло пілота — буквально. Такий робот під назвою ПІБОТ (скорочено від «пілот-робот») має людську «фігуру»: голову, тулуб, руки й ноги. Голова нафарширована камерами, розміщеними там, де й наші очі, а руки та ноги можуть працювати з елементами керування літака — точно так само, як це робила б людина.

Щоб створити ПІБОТа, доктор Шим із колегами розділили функції керування літаком на три сегменти: розпізнавання, прийняття рішень і дії. Відтак розробили систему штучного інтелекту й сенсорне програмне забезпечення, необхідне для виконання роботом функцій із трьох категорій.

Функції ідентифікації далися більш-менш легко. Засвоюючи їх, пілотам-стажерам доводиться вчитися ігнорувати нерелевантні подразники й зосереджуватися на інструментах. А для робота це звичайна справа. Для такої роботи сьогодні існує більш ніж адекватне ПЗ для оптичного розпізнавання. За межами кабіни пілота ПІБОТ через програми розпізнавання контурів «бачить» об'єкти на зразок лінії горизонту й розмітки злітної смуги.

Аналогічно просто програмуються й функції прийняття рішень. Тут ПІБОТ працює як стандартний автопілот: згідно із правилами, затвердженими відповідним управлінням авіації.

Програмування дій, що випливають із цих рішень, виявилось складнішим завданням. Кожна така функція, наприклад перемикання конкретного тумблера або переведення ручки керування літаком у потрібне положення, має бути виражена в послідовності рухів суглобів рук або ніг, які потрібно точно вирахувати, а потім внести в пам'ять робота.

Першого ПІБОТа — зменшену версію на базі комерційного робота під назвою BioLoid Premium —

розробники показали 2014 року. Незважаючи на мініатюрний зріст (40 см), він мав таку саму будову, як і повнорозмірний пристрій. Його пристебнули до крісла пілота в симуляторі з мініатюрними приладами керування, і він зміг виконати всю послідовність польотних дій: від запуску двигуна та зняття з гальм до рулювання, зльоту, польоту за визначеним заздалегідь маршрутом і безпечної посадки в пункті призначення. Особливо важливо те, що пізніше він зміг зробити все те саме у справжньому, хоч і мініатюрному, літачку (щоправда, при складній процедурі посадки без допомоги людини не обійшлося).

А тепер доктор Шим показав ПІБОТа-2 — повнорозмірну версію свого винаходу. Цей робот керує тренажером-симулятором не гірше за свого попередника, хоча ще не «сидів» у кабіні справжнього літака. Якщо він приземлятиме крилату машину краще за того, то відповідатиме вимогам Військово-Повітряних сил США до «роботизованої системи моментального застосування», яку можна швидко інсталювати, не змінюючи самого аероплана, і яка до того ж обходиться у \$100 тис. за одиницю, що на \$900 тис. менше за вартість переобладнання одного F-16 для польоту через небесний тир.

РОЗРОБНИКИ ВВАЖАЮТЬ ВІЙСЬКОВЕ ЗАСТОСУВАННЯ ПІБОТа ПОЧАТКОВИМ ЕТАПОМ. ВІН МОЖЕ СТАТИ ДЕШЕВИМ ЗАМІННИКОМ ДРУГОГО ПІЛОТА НА КОМЕРЦІЙНИХ РЕЙСАХ АБО «РОБОВОДИЄМ» В АВТО

Автономність ПІБОТа знімає ризик технічних неполадок або втрати комунікаційної складової, можливих під час роботи з дистанційним керуванням. Робот не боїться впасти, не відчуває втоми і страху, йому не треба ні кисню, ні сну. Достатньо завантажити програмне забезпечення (замість підготовки до польотів вартістю в мільйони доларів) для керування літаком, яке до того ж можна постійно вдосконалювати, додаючи нові вміння.

Крім того, доктор Шим вважає військове застосування ПІБОТа тільки початковим етапом. У цивільній авіації робот може стати дешевим заміником другого пілота на комерційних рейсах. Він здатен зробити прорив і в наземному транспорті, ставши «робоводієм». Це як альтернатива безпілотним автомобілям. За словами доктора Шима, він уже працює над ПІБОТом, що керуватиме автійкою. Таке завдання, каже науковець, «у чомусь легше, а в чомусь важче» за пілотування літака. Якби його підхід виявився успішним, то міг би швидко й легко перетворити мільйони наявних машин на безпілотні транспортні засоби. ■

Біля вулкана, але серед своїх

Ростислав Панічев

Еквадор завбільшки з пів-України. Тут своя трагічна історія і тяжкі природні випробування, тож покладатися на громаду звикли задовго до того, як це стало трендом на Заході

Куенка. Культурна столиця країни

Ця країна—у сейсмічно активній зоні, де постійно треба гуртуватися, щоб вижити. Тут буквально розумієш, що означає сидіти на пороховій діжці: як не виверження вулкана, то землетрус. Однак людина звикає будь до чого. Може, саме тому столицю, гарне місто Кіто, втиснули в долину, яка простягається поміж семи вулканів. До речі, кожен із них реально небезпечний. У 1999 році жителів налякав своїм виверженням Уауа-Пічинча, який просто нависає над містом.

Нині черга дійшла до Котопахі, однієї з найвищих точок Еквадору (майже 5900 м над рівнем моря). Цей вулкан хоч і віддалений від столиці, але здатний легко всю її стерти. Його активність триває від серпня 2015-го. Щоправда, останнім часом спостерігається поступове втихомирення, тож із зими було навіть відкрито доступ охочим у долину, звідки можна помилуватися цією грізною горою.

Сусідство з вулканами не тільки лякає, а й тішить населення, адже породи, які вони викидають, надзвичайно родючі. У кратері Пулулауа (на висоті 2500 м) віддавна живуть люди, котрі вирощують кукурудзу та овочі. Останнє виверження сталося тут 1500 років тому, і нині вважають, що новий етап буде ще не скоро.

А ось мешканців Баньйоса з його геотермальним курортом вулкан Мама-Тунгурауа своїми «витребеньками», здається, зовсім не бентежить. Він пробудився 2000 року й досі викидає в атмосферу стовпи диму та попелу. Раз по раз місечком розходить новина: сьогодні небезпека сягнула помаранчевого, передостаннього рівня. Та на жителях це ніяк не позначається. Вони, як і раніше, спокійно займаються своїми справами й не думають покидати домівки. Зрештою, попіл—це ж не лава.

ІНТІНЬЯН, КОРИННІ НАРОДИ ТА ІНКИ

У межах цілої країни сонце весь рік встає і сідає в той самий час. Тут день дорівнює ночі. Хоч екваторці й говорять про весну чи літо, однак у них лише дві пори року: сезон дощів і сезон посухи. Такий клімат зумовлений географічним положенням практично в центрі світу — на екваторі, який і є головною визначною пам'яткою. Найвідоміший знаковий відрізок цієї умовної лінії — на північ від столиці Кіто, у містечку Сан-Антоніо-де-Пічинча. В епоху GPS виявилось, що ця розмітка не зовсім відповідає дійсності, а тому на кількасот метрів далі облаштували «конкурентний» екватор із цілим музеєм. Тут усе працює на те, щоб людина усвідомила велич моменту: ось вона, нульова широта, центр світу, або, як казали інки, Інтіньян. Цю назву одні джерела перекладають як «дорога Сонця», інші — як «стоянка Сонця».

Ще одним центром країни є громада, почуття належності до якої не викорінили ані нашествия інків, ані іспанська колонізація. Нині воно допомагає еквадорцям рухатись уперед. Загалом складається враження, що для них індіанське минуле та сьогодення надзвичайно важливі. І хоча самі автохтони — це лише чверть населення держави, навряд чи хтось із решти (метисів) скаже, що він іспанець. Тією чи тією мірою кожен асоціює себе з певною групою корінних народів.

Саме тому уряд країни відкрив можливість для тубільних етносів служити в армії чи поліції, обіймати посади в адміністраціях держави. Навіть закон спеціальний видали для захисту прав корінного населення. Зокрема, це стосується дозволу на носіння кісок чоловікам, навіть якщо ти поліцейський чи працівник прикордонної служби.

Але не думайте, ніби всі індіанці піддалися впливу цивілізації. В Амазонії є так звані неконтактні племена, тобто люди, що свідомо залишилися жити в лісі, осторонь усього сучасного. Кажуть, зустріч із ними не обіцяє нічого приємного. Не з'їдять, але живим навряд чи відпустять.

Такими до останнього часу були шуар, які славляться своїми жахливими артефактами: муміфікованими і зменшеними головами ворогів (тсантса). Частина цих тубільців досі дотримується традиційного стилю життя. Однак, на щастя, тепер людей вони не чіпають, а тсантса свої виготовляють виключно з голів мавп.

Деякі племена вийшли з лісу й відкривають для себе нові можливості. Для невеличкої громади індіанців кічуа Санта-Барбара, що в глухому амазонському лісі на річці Арахуно, це означає можливість приймати в себе гостей і ознайомлювати їх із тим, як насправді живе корінне населення Еквадору сьогодні. Кічуа вважають, що це допоможе не лише розвитку громади, а й збереженню власної культури.

Не менш бережно ставляться еквадорці й до того, що зосталося від цивілізації інших індіанців — інків. На відміну від сусіднього Перу залишків їхньої імперії тут дуже мало: панування «нащадків Сонця» на цій землі тривало лише кілька десятиліть. Однак у пам'яті народу збереглося чимало переказів про той період.

Одним із місць, що пам'ятають старі часи, є Інгапірка — руїни інкського поселення на вершині високого пагорба на півдні країни. У перекладі з кі-

Інгапірка. Найвизначніша пам'ятка Імперії інків у Еквадорі

чуа це означає «фортеця інків». Це найпомітніший слід, що залишився в Еквадорі від великої держави, влада якої сягнула сюди наприкінці XV століття. Боротьба за Інгапірку тривала кілька років і врешті-решт місцевий народ каньярі скорився. Однак інки, що мали більш розвинену культуру, не лише дозволили йому надалі проживати на своїх землях, а й намагалися продовжити місцеву традицію, вписати власні храмові комплекси в уже наявні.

Основну увагу серед руїн привертає храм Сонця — велична будівля правильної еліптичної форми. Святиня розміщена таким чином, що в період весняного та осіннього рівнодення у певний час доби сонячне світло потрапляє просто в центр головних дверей. А на початку кожного місяця року вранішній промінь спрямовується акурат до відповідних ніш у стіні святилища.

ХОЧА САМІ АВТОХТОНИ — ЦЕ ЛИШЕ ЧВЕРТЬ НАСЕЛЕННЯ ЕКВАДОРУ, НАВРЯД ЧИ ХТОСЬ ІЗ РЕШТИ (МЕТИСІВ) СКАЖЕ, ЩО ВІН ІСПАНЕЦЬ. ТІЄЮ ЧИ ТІЄЮ МІРОЮ КОЖЕН АСОЦІЮЄ СЕБЕ З ПЕВНОЮ ГРУПОЮ КОРИННИХ НАРОДІВ

Після завоювання іспанцями Імперії інків Інгапірка була розграбована. Місцина лишалася занедбаною, аж поки в середині XX століття уряд Еквадору не почав процес її відновлення. Руїни було відкрито для відвідувачів у 1966-му. Управління цим осередком культури було віддано місцевим селянам. Саме вони й почали займатися облаштуванням об'єкта, організацією екскурсій, розбудовою туристичної інфраструктури.

Зрештою, така сама ситуація і в інших точках Еквадору, де є цікавинки, що здатні привернути увагу туриста. На річці Ріо-Верде є відомий мальовничий водоспад, який іще називають Пайлондель-Дьябло (Дідьків Черпак). Місцевість завжди привертала увагу туристів. Але в держави до благоустрою просто руки не доходили. Аж поки одного чудового дня не прийняли рішення віддати диво природи в безпосереднє розпорядження громади.

Роботи з облагородження території стартували в 1994-му. Мешканці довколишніх сіл самі

Базар в Отавало. За колоритом він не поступається східному

вимостили бруковані стежки й сходи, протягнули висячі мости. Звичайно, не забули поставити й шлагбаум, щоб пускати до водоспаду за гроші. Але, дивлячись на побудовану інфраструктуру, розумієш: каса не йде марно в кишеню якогось окремого чиновника або містечкового хапуги.

За схожою схемою розвиваються й інші цікаві локації країни в центрі світу, перетворюючи туризм на додаткове джерело прибутку маленьких громад. Десь на отримані гроші вдається прокласти хорошу асфальтовану дорогу, а десь навіть побудувати школу для сільських дітлахів.

ПАНАМИ, КІТУ-КАРА ТА БАНАНИ

Та не лише туризмом живе Еквадор. Не так давно його називали «банановою республікою». І це зрозуміло: зайдіть до найближчого супермаркету й перегляньте етикетки на бананах. У самому Еквадорі на кожному ринку можна побачити безліч різноманітних сортів цих фруктів. Деякі з них смажать на грилі й маслі, додають у тушковане м'ясо й карі або ж роблять із них чипси.

Великі плантації цієї культури розкинулись у тропічній зоні на узбережжі. Раніше на заробітки сюди приїздили звідусіль. Навіть із неблизьких гірських сіл та містечок. Звісна річ, на самому заробітчанстві не проживеш. Тож у гірських районах почали шукати можливості розбагатіти на чомусь іншому.

Так на високогір'ї з'явилися теплиці, у яких вирощують відомі на весь світ троянди. Умови для цього в Андах пречудові: насичені поживними речовинами вулканічні ґрунти, чиста вода з гір, постійна температура, що цілий рік тримається приблизно на позначці 20–23° С. Але головне — це сонячні промені екватора. Від них бутони виходять різних барв та відтінків. Аби троянди не згоріли від сильної інсоляції, тепличники надягають на кожен пуп'янок спеціальну сітку. Вона не тільки оберігає від опіків, а й формує палітру. Наприклад, без цього прикриття виходить червоний колір, а з ним квітка набуває ніжнішого, рожевішого забарвлення.

Тепер завдяки цьому садівничому бізнесу республіку вже не називають «банановою». Давши імпульс розвитку прилеглих сіл, він позбавив

горян потреби заробляти на хліб деінде. Навпаки, це сюди нині приїзять на сезонну роботу з інших куточків держави, а іноземці вчащають у ці краї на регулярні виставки квітів.

Троянди ніби доповнюють своїми барвами строкаті вишиванки, неймовірних кольорів тканини з безліччю візерунків, які так люблять автохтони. Зрештою, ці речі можна придбати на звичайному ринку в місті Отавало, що населене здебільшого індіанцями кіту-кара. Окрім іншого, тут продаються унікальні килими ручної роботи. Ткані артефакти — характерна особливість культури кіту-кара, яку бережуть особливо ревно. Майстри використовують орнаменти, пов'язані з вулканами, озерами, гірськими та іншими духами, водоспадами й джерелами. Іноді зображують міфічних тварин, казкові й священні рослини.

За інків килими мали настільки велике значення, що клаптики найкрасивіших із них спалювали щодня. Це було ритуалом таких собі жертвоприносин Сонцю.

Ринок Отавало існував дуже давно. Кажуть, іще до появи інків та іспанців на цьому місці вже був великий ярмарок, де мешканці гір кіту-кара обмінювалися товарами з племенами вологих лісів, що на сході країни. Історики встановили, що ярмарок тут існував уже наприкінці IX століття н. е.

ПАНАМИ, НАФТА Й ЗЕМЛЕТРУС

Як у кожній країні, в Еквадорі є своя культурна столиця. Мова про мальовничу Куенку, чиї будиночки, мов ті ластів'ячі гнізда, туляться до крутих берегів чотирьох річок, над якими вона розкинулася. Звідси походить багато еквадорських письменників і діячів мистецтва.

Та не тільки цим цікава Куенка. Люди з великими грошима їдуть сюди з однієї простої причини: лише тут можна придбати відомі на весь світ панами — солом'яні капелюхи, сплетені вручну. До речі, насправді це зовсім не солома, а висушене листя рослини паха-токіля з родини циклантових. Це пальма, яка росте тільки на екваторі й тільки в Еквадорі, вивозити за кордон її заборонено. Із листя токілі робиться найтонша соломка, з якої і майструють капелюхи, що підкорили весь світ.

Зрештою, і саме слово «панам» до однойменної країни не має жодного стосунку. Є версія, що перші такі головні убори привезли із собою до Сполучених Штатів інженери, які працювали на будівництві Панамського каналу. Вони купували в еквадорців солом'яні капелюхи й називали їх «сомбреро де панам». Звідси й поширене наймення.

Таке плетіння — процес трудомісткий. Тут немає жодних інструментів, усе робиться лише вмілими руками майстринь. Залежно від товщини соломи деякі капелюхи плетуть майже вісім місяців. Руки втомлюються, але всі охоче займаються традиційним промыслом. Після того як жінки зробили основне, до роботи підключаються чоловіки — на спеціальному капелюховому комбінаті. Майстер бере широкий дерев'яний молот і розминає заготовку так, щоб вийшло рівне полотно без вузликів та вм'ятин. А потім наступні операції: прасування за допомогою спеціального парового преса, фарбування, оздоблення.

Можна було б подумати, що Еквадор — це справжня ідилія. Якби не потрясіння останнього часу. Окрім сільського господарства й туризму країна живе завдяки нафті, здешевлення якої змусило уряд тимчасово зупинити цілу низку програм.

Та, попри це, Еквадор спромігся хоча б побудувати прекрасні дороги, організувати зручний міський транспорт, облаштувати гідроелектростанції, щоб пересадити автомобілістів у майбутньому на електромобілі.

Реформ зазнала поліція, яку поставили в суворі умови: тепер неможливо брати хабарі. Змінився і підхід до вишколу військових. Раніше кар'єру в армії робили хіба що люди з вищих щаблів суспільства. Нині все залежить від здібностей конкретної особи.

Зроблено кроки для подолання злочинності, передусім у найпопулярніших туристичних місцях. Цілодобово за порядком там стежать правоохоронці. Оскільки стало безпечніше, жителі відкривають ресторанчики, крамнички, готелі. Принципи «спочатку безпека, потім економіка» втілено в життя по всій країні.

Через це трохи смішно стає, коли еквадорці скаржаться на корупцію.

Цього року країна зіткнулася з новим потрясінням: низка руйнівних землетрусів на узбережжі, внаслідок яких загинуло понад 600 громадян, а 26 тис. залишилися без даху над головою. Поштовхи магнітудою 7,8 бала зруйнували узбережжя мальовничих регіонів Манабі та Есмеральдас.

Табу. Чоловікам-індіанцям багатьох народностей не годиться зрізати волосся на голові

Будинки валилися, мов ті фішки доміно. Відлуння поштовхів іще довго лякало мешканців інших куточків країни.

Це жахлива трагедія, але і її еквадорці намагаються пережити, допомагаючи одне одному. Кажуть навіть, що катаклізм іще дужче об'єднав націю. Біда розбудила в людях почуття ще більшої взаємодопомоги, завдяки якому вони поступово повертаються до нормального життя. Громадою це зробити набагато легше. ■

Київський
міжнародний
економічний
форум

6-7 ЖОВТНЯ 2016
УКРАЇНА, КИЇВ, ГОТЕЛЬ HILTON

www.forumkyiv.org

СТРАТЕГІЇ

СПІВРОБІТНИЦТВО

ІНВЕСТИЦІЇ

УКРАЇНА ЛИТВА ТУРЕЧЧИНА НІДЕРЛАНДИ ЧІЛІ МОЛДОВА ШВЕЙЦАРІЯ ГРУЗІЯ ПОЛЬЩА СЛОВАКІЯ БРАЗИЛІЯ
ЯПОНІЯ МАЛАЙЗІЯ ІЗРАЇЛЬ БІЛОРУСЬ США МОНГОЛІЯ ШВЕЦІЯ КИТАЙ ДАНІЯ АНГЛІЯ ІТАЛІЯ БЕЛЬГІЯ ЕСТОНІЯ
НІМЕЧЧИНА ІСПАНІЯ ОАЕ ФРАНЦІЯ АВСТРІЯ РУМУНІЯ КОРІЯ ІНДІЯ БОЛГАРІЯ НОРВЕГІЯ КАНАДА КАЗАХСТАН

ОРГАНІЗАТОРИ:

МЕДІА ПАРТНЕР:

Тиждець

ПАРТНЕРИ:

Допомога

Яна Вікторова

Понад рік тому друзі написали: «Ми приду- мали, як допомогти! Від нас до вас жінка возить гуманітарку. Брати адресні пакети вона відмовляється, але ми включили тебе в загальний список отримувачів, головне— прийти вчасно». Так, я не спізнилася. Черга була чимала. Вигляд у людей, котрі чекали на продуктивний пакунок, був майже полярно протилежний: від абсолютно нормального в дівчат до геть немічного в старих. У дивній юрбі випадково побачила знайому— молоду жінку. Моя приятелька працювала в гіпермаркеті, який із початком бойових дій наказав довго жити, але їй пощастило потрапити в міжнародний проект: пристойна зарплата, цікаві відраження, робота з постраждалими. Якби не дивний привід для зустрічі (спільна черга по допомозі), можна було б сказати, що війна внесла в її життя дуже цікаві зміни: праця з перспективою, навчання за кордоном. Мені було трохи соромно стояти в тому натовпі. Знайома, навпаки, почувалася зразково впевненою. Я поцікавилася, яким чином і за яким принципом її включили у список на гуманітарку, але цим вона переймалася не дуже. Головне— отримати пакет, заради цього вона відпросилася з роботи. «Як, — запитала я, — чоловік?» Виявилось, на заробітках у Москві.

Приїхав мікроавтобус, жінка у формі та з повним «іконостасом» орденів почала в дещо агресивній манері керувати чоловіками-військовими без нагород. Нас вишикували в ряд, стали видавати пакети за списком та паспортом. А потім ми фотографувалися з їжею в руках (яблуками, кефіром, курятиною) і тим-таки паспортом, розгорнутим на сторінці з фото. Тримати це було незручно, і кефір часто перетворювався на калюжу під ногами. Добродитиця сварилася, але ми мовчки виконували все. Пакунки були величезні, ашанівські, повні чогось, що приємно відтягувало своєю вагою руку.

Дізнавшись прізвище цієї дивної людини з орденами, я підписалася на неї у Facebook. Мешкає вона з родиною в Москві. Доля не те щоб якась особлива: заможний чоловік, діти, власне житло, авто, кар'єра.

Тобто окрім Донбасу звичайна родина зі звичайною долею: другий шлюб, двоє дітлахів. Трохи експресивна, дещо агресивна й дуже амбітна. Але хіба це відрізняє її від більшості? Коли дізналася про війну на Донбасі, у неї все змінилося: почалося нове життя, з новою метою, новими цілями та проектами. Вона почала збирати й возити сюди допомогу. Я багато прочитала про тих, кому вона допомагає. Це найбільш уражені

верстви: старі, самотні, ветерани, багатодітні. Масштаби спочатку мене вражали. Потім почали драгувати. Очима її багатотисячних друзів у Facebook Донбас бачився мені одежиною навиворіт: голодні самотні люди зі згаслим поглядом. Ті, хто не може нагодувати дітей, знайти роботу, дати раду собі й синам та дочкам. Їй вдавалося знаходити тих, у кого не було ані крихти їжі, чії малюки непритомні з голоду. Старі, яким вона починала допомагати, були всіма покинуті й забуті. Якби не її вчасна допомога, вже вмерли б. Спочатку я читала коменти її друзів: суцільні компліменти, бажання приєднатися, допомогти. Фотографії чеків вона викладала так само, як і постраждалих. Усіх, хто мав іншу думку, видаляла одразу. Україну ненавиділа. Кожен учинок влади в Києві висміювала. Але головне не те, що ця жінка возила гуманітарку старим, вона відкрито забезпечувала допомогою і місцевих «військових», збирала на це гроші, закупувала теплий одяг, біноклі, взуття. Таких, як вона, називають волонтерами. Їх нагороджують. Із кожної своєї поїздки москвичка привозила «трофеї»: грамоти, дарунки, варення від розчулених жителів. Жодної іншої думки, відмінної від своєї, ця людина не допускає. Жодної критики. Але її мотиви? Вдячність? Екстрим? Так, у кожному пості вона описує свої враження, ризики, дяку населення, важкість рейдів, проживання в кімнатах без інтернету, із плівкою замість скла на вікнах. У її комфортно житті в Москві з фітнесом, авто, помічницею по господарству та їжею з ресторанів нічого схожого на наші реалії немає і близько. Так, їй справді вдячні. Але в мене виникло стійке враження, що мешканці Донбасу в очах добродитиці вбогі. А бути бідним та нещасним не дуже зручна роль. Краще мати все й нічого не потребувати, аніж жити від допомоги до допомоги.

Таких, як ця жінка, десятки. Десятки тих, завдяки кому одна частина мешканців Донбасу має вигляд героїв, а друга— голодних бідолах. На таких чекають, їм раді, бо вони везуть їжу, одяг, гроші. «Владі» зручно, що хтось опікується мешканцями, не включеними в жоден список на «державну»

допомогу. Але дивна річ: кожен добрий вчинок фотографують і викладають у соцмережах. Знімають не лише старих, а й тих, хто зробив їх щасливішими на мить, подарувавши пакунок макаронів та цукру. Це як рекламна кампанія для майбутніх політиків. Я вважала, що добрі справи роблять тихцем, і, мабуть, помилялася. Діяння цих людей дуже голосні, дуже дивні, з вираженим присмаком політичних уподобань. ■

«Обдурили!»

Станіслав Васін

Від самісінького моменту свого створення обидві «республіки» стали Клондайком для численних аферистів, «кидал» та інших любителів легкої наживи, котрі вміють вчасно зорієнтуватись у новітніх віяннях. Про те, що в «ДНР» повернулися «лихі 90-ті», писали вже давно. Піка «розводів» і «попадань на гроші» було досягнуто у 2014-му — на початку 2015-го, коли в «молодій державі» усе ще діяв принцип «дикого поля».

Але у 2016-й «республіка» увійшла з уже більш-менш сформованою кримінальною системою, зі сферами впливу на ділянки бізнесу конкретних людей від Захарченка, з чіткою військовою структурою, яка не дає змоги нахабно «віджимати» щось без особливих вказівок. Як наслідок — місцевим Остапам Бендерам довелося неабияк потрудитися, щоб залишитися на ринку «народних» послуг.

Із новоспечених схем «народного віджиму» можна згадати хіба що різноманітні правові колізії, коли в «ДНР» просто скасовують судові рішення, ухвалені ще українськими судами кілька років тому, створюючи таким чином більш витончену форму експропріації, ніж удар прикладом по голові. Окрім того, за повідомленнями місцевих, почастишали випадки визнання незаконним володіння нерухомістю, яку не ввели в експлуатацію. Наприклад, батько спорудив будинок на окупованій території, але помер і не встиг у ньому оселитися. Син спробував набути права спадщини та звернувся до «республіканського господарського суду» з клопотанням узаконити будівництво й видати йому відповідні документи, на що там відповіли, що батько незаконно володів житловою площею, оскільки на неї немає документів, і відповідно нащадкові нічого не повинно дістатися. Адвокат сина припускає, що скоро дім конфіскують на потреби «молодої незміцнілої республіки».

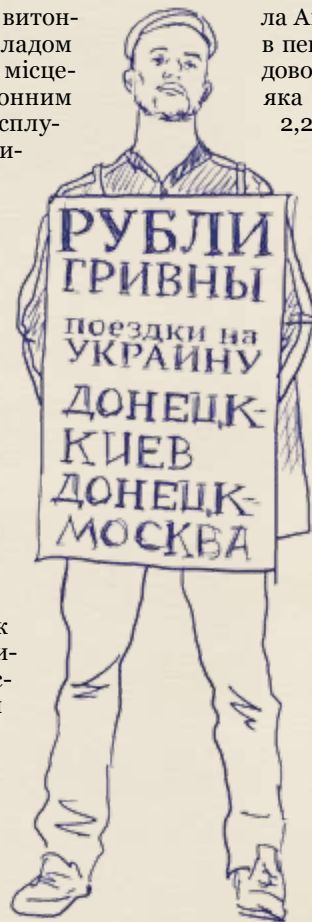
Залишається в обох «республіках» ось уже понад два роки і ще одна глобальна тема — з пенсіями. На зорі пенсійного бізнесу питання стояло про їх переведення в готівку, коли по всіх окупованих містах як гриби виростали маленькі конторки з написом «-10%», що означало втрату десятої частини будь-якої суми, котру вам готові були видати просто тут, без виїзду на «велику землю». Як відомо, із введенням рубля, курсу 1:2 та послабленням пропускної системи написи змінились і тепер у Донецьку читаєш «-3% в гривнях, +25% у рублях». Так чи так, а цей бізнес досі актуальний, бо з'їздити звідтіля до Бахмута, оминаючи офіційні черги, коштує 800

грн в обидва боки, тоді як із 5 тис. грн ви втратите лишень 150–200 і заощадите дві доби.

І все-таки головна проблема сьогодні не де отримати, а як це зробити. Після прискіпливих перевірок переселенців з'ясувалося, що багато хто з них не покидали окупованої території й оформили свої довідки через банальні хабарі. Система ненадовго впала, точніше забуксувала, і сталося це наприкінці березня 2016-го. Відтоді й починається наша історія. У той час усі чесні «решали» Макіївки та Донецька відверто відмовлялися від поїздок на контрольовану територію, щоб уникнути перевірок із протилежного боку. «Зараз нічим вам не зарадимо. Чекайте» — така була найчастіше відповідь. «Ніхто не може, а я можу», — казав він. Чоловік цей — Микола Горячун, відомий багатьом макіївчанам та донецьчанам за рятівним мобільним номером. Його не було притягнуто до відповідальності за шахрайство, і нині він благополучно перебуває десь на контрольованій території, обдумуючи новий блискучий план.

А вся геніальність звелася ось до чого. Микола Анатолійович уже не раз надавав такі послуги в пенсійному бізнесі, і рівень довіри до нього був доволі високий. Працював він через посередницю, яка брала з охочих отримувати подвійну пенсію 2,2 тис. грн. Із цієї суми 350 грн жінка залишала собі, а решту віддавала «решалі». Востаннє жертвами його схеми стали 35 пенсіонерів Макіївки та енна кількість жителів Донецька. Нескладний підрахунок свідчить, що на руках у пана Горячуна накопичилося від 90 тис. до 100 тис. грн, із якими він і зник. Ошукані пенсіонери чекали ще два (!) місяці, перш ніж звернулися до «республіканської поліції», де їм відповіли майже фразою класика жанру: «Ви що! Це ж аферисти! Самі гроші віддали, тож шансів повернути їх майже немає». Але заяви прийняли в усіх.

До речі, посередниця, щоб уникнути банального мордобою, повернула обдуреним по 350 грн зі словами «більше немає». Відхрестилася від місцевого шахрая-генія і його колишня дружина, з якою вдалося зв'язатися. На запитання «Чи не підкажете, де ваш чоловік Микола Горячун, його багато хто шукає в Донецьку?» дівчина тактовно відповіла: «Ну, по-перше, я незаміжня й не бачила його від початку лютого. Самій цікаво, де він. Він мені заборгував енна суму грошей. Його ще багато хто шукає і в Макіївці». А там пана Горячуна справді вистежують завзятіше, бо ж деякі з обдурених виявилися родичами місцевих чиновників, зокрема й «МВС ДНР». ■

«Шкіра»

ОНУХ

«Як з Українського дому знімали шкіру. Невиліковна хвороба декомунізації». Метафора, яку вживає в назві своєї статті в «Українській правді» Ольга Балашова, така сильна, що вразливі люди взагалі повинні не читати той допис, а перейняти погляд авторки як дану одкровенням правду. Принаймні як правду шанувальників «Правди» — отієї, ще із советських часів, та аж ніяк не з часів совка, бо совок, на думку авторки, маємо тут і тепер: «Наприклад, уособленням совка є наші комунальні служби з їхнім недбалством, відсутністю поваги до людей і власності, туїстю та короткозорістю», натомість советські часи, як категорично стверджує вона, «...це маскульт і культура побуту, це твори архітектури, монументального мистецтва, літератури, музики та кінематографа, про щіті виразним ідеологічним сенсом». Хибне протиставлення советського і совка — суціль плеоназм, мовний зворот на кшталт «масло масляне» або «повернення з поворотом».

Якщо йти за метафорою Балашової, котра «персоніфікує» архітектуру Музею Леніна (адже всі ми знаємо, що Український дім — це Музей Леніна, і перед нами завжди стоїть завдання дати раду його історії та невдалій трансформації), то слід знати, що шкіра людини складається із шарів: зовнішнього (надшкір'я) і внутрішнього (власне шкіри). До сьогодні я вважав, що дискусії стосовно постанови про декомунізацію крутяться загалом навколо дій на «надшкір'ї», але текст Балашової показав мені, що тут зачеплено внутрішній шар. Але про що, по суті, мова? Аби нічого не вгадувати, повернуся до статті з УП: «...посилаючись на Закон «Про декомунізацію», директор Українського дому Юрій Стельмашук ініціював демонтаж рельєфів, що на початку 1980-х створювалися для Музею Леніна, який згодом перетворився на Український дім, видатним українським скульптором Валентином Борисенком». І далі: «Це прекрасний зразок монументальної пластики, який являє собою розгортання традиційного радянського міфу — героїзованої історії у виконанні простих людей... Тому Борисенко й поставив у центр своєї монументальної розповіді просту радянську людину, яку розумів, якій співчував і якою, ймовірно, сам себе відчував, хоча за життя встиг побувати ректором двох академій — київської та львівської».

«Автор зобразив себе в самому кінці фриза в образі простого селянина за символічним плугом, якому дуже важко, адже він тягне на собі всю вагу ідеології будівників комунізму».

Цією останньою цитатою з Ольги Балашової можна було б почати й одразу закінчити відповідь на її сповнений обурення текст в «Українській правді», бо ж це справжній перл советської діалектики і водночас уявлення про глибину розумування самого автора рельєфу: «Як не я, то хто?». Хотілося б по-

ставити крапку й припинити цю химерну дискусію, бо просто не годиться висміювати покійного скульптора, навіть якщо він помістив себе і свою найближчу родину в центрі композиції, якій судилася вічність (очевидна річ: вічність советська). Утім, авторка так легко не відпускає й виступає щоразу відважніше, тож простежимо за її думкою ще трохи далі:

«Вандализм, що відбувається наразі в Києві, значно страшніший, він санкціонований чиновником-дикуном, що прагне прославитися як патріот, але при цьому відмовляється знати власну історію та культуру». І ще трошки: «Тільки ненависть може примусити людину бездумно «зняти шкіру» з фасаду довіреного їй в управління будинку, не маючи жодного обґрунтованого уявлення про те, як саме й на що можна її замінити, щоб не порушити цілісності архітектурного задуму».

Не знаю пана Стельмашука і не здатний оцінити сили його ненависті до «шкіри Музею Леніна», зате бачу: авторка не має жодних сумнівів, що тільки мова ненависті може стояти за його рішеннями. Додає аргументів науковий співробітник Київського науково-методичного

МЕНЕ ДИВУЄ, ЩО ТАК БАГАТО (ДО ТОГО Ж МОЛОДИХ) ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЗАХИЩАЮТЬ РЕЛЬЄФИ НА МУЗЕЇ ЛЕНІНА, ПОТЕРПАЄ ВІД НЕДУГИ «ВЛАСНЕ ШКІРИ», КОТРА Є НОСІЄМ ЇХНЬОЇ ГЕНЕТИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

центру з охорони пам'яток Олена Мокроусова, яка вважає: «Таке ставлення до минулого, це більшовицьке у своїй суті бажання зруйнувати все щент і будувати новий світ, є реально жахливим. Це настільки глибока соціальна хвороба, що вона видається невиліковною в нас».

Тобто ми вже знаємо, що директор Українського дому, цього колишнього Музею Леніна, сповнений ненависті індивід, жахливий більшовик і клінічний приклад невиліковної суспільної болячки.

Якщо погодитися з діагнозом, який ставлять апологети «шкіри» Музею Леніна, то цей столичний службовець і справді нездухає на досить поширену хворобу «надшкір'я». Я вже бачу, як «професійна громадськість» вимагає піддати пана директора ефективному й, певно, добровільному лікуванню. Але мене дивує і водночас приголомшує факт, що так багато (до того ж молодих) людей, які захищають рельєфи на Музеї Леніна, потерпає від значно серйознішої хронічної недуги «власне шкіри», котра є носієм їхньої генетичної пам'яті. Дивує і позиція «Української правди», яка замість локалізувати хворобу нерозважливо посилює її невідчепний характер. Але, може, як кажуть у народі, «своєї шкіри не зміниш». ■

5

ПРЕДСТАВЛЯЄ

20:25
ЩОСУБОТИ

РАНДЕВУ

З ЯНІНОЮ СОКОЛОВОЮ

ВІДВЕРТА РОЗМОВА. БЕЗ МАСОК ТА МІМІКРІЇ.

RENAULT
Passion for life

Renault KADJAR

Рушай за покликом життя

Кредит 0 %* на 2 роки!

Renault рекомендує

* Кредитова ставка 0% на 2 роки. Банк: Рівненський банківський об'єднання (ВУ) РІВНБАНК. Проложення: вул. 25 червня, 10/101, 2016-міс. м. Рівне. Територія України за винятком території Луганської області та території на території Автономної Республіки Крим. Діє до закінчення дії ліцензії на здійснення банківських операцій. Залишок вартості автомобіля гарантується Універсальною гарантійною компанією. Залишок вартості автомобіля гарантується Універсальною гарантійною компанією. Залишок вартості автомобіля гарантується Універсальною гарантійною компанією.

renault.ua